

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Bibliotheca Mvndi Vincentii Bvrgvndi, Ex Ordine Prædicatorvm Venerabilis Episcopi Bellovacensis, Specvlvm Qvadrplex, Natvræ, Doctrinale, Morale, Historiale

In quo totius naturæ Historia, omnium scientiarum Encyclopædia, moralis
Philosophiæ Thesavrvs ...

Vinzenz <von Beauvais>

1624

Liber Tricesimvs



SPECVLI MAIORIS

VINCENTII PRÆSVLIS

BELVACENSIS.

Tomus Primus.

LIBER TRICESIMVS.

*Epilogus de institutione naturæ ac specialiter hu-
manæ.*

CAPVT I.



VGVSTINVS *su-
per Genesim li. 1.* Sicut iam
alias dictum est, ubi Scri-
ptura dicit in principio
Deum cælum & terram
creasse, insinuat exor-
dium creaturæ adhuc in
imperfectiōnis informi-
tate. Fit autem filij com-
memoratio qui etiā ver-
bum est, in eo quod scri-

ptum est. Dixit Deus. Sicque per id quod principium
est insinuat exordium creaturæ ab illo existētis adhuc
imperfectæ. Per id autē quod verbū est, perfectio crea-
turæ ad eum reuocatur ut formaretur inherendo creato-
ri, & pro suo genere imitando formam incommutabiliter
coherentem patri. Aeternum est autem, quod ait Deus,
fiat lux quia scilicet verbum Deus apud Deum est patri
coæternum, quamuis Deo in æterno verbo hoc dicen-
te, tēporalis facta sit creatura. Cum enim verba sint tem-
poris quando & aliquando, tamen quando fieri debeat
aliquid æternum est in Dei verbo. Et tunc fit, quando
fieri debuisset in illo verbo est, in quo non est, quando &
aliquando, quia totum illud verbum æternum est.

Basilus in Hexameron, lib. 4. Similiter cum dicitur,
congregetur aquæ, vox Dei formatrix est naturæ. Itaque
si quādo te stante iuxta riuum subit cogitatio, cuius im-
pulsu de telluribus aqua progreditur, vel quæ sunt hor-
rea de quibus largiter effunditur, aut quis locus ad quē
peruenire cogitur, vel quomodo nec illa deficit quæ se-
quitur, nec illa quæ præcessit exuberat, Profecto repe-
ries, omnia hæc ex illa prima voce teneri. Igitur & quod
aquarum cursus vrgetur, & mare certis præscriptum fi-
nibus retinetur, primæ præceptionis virtus est. *Idem in
lib. 5.* Prima quoque illa vox ac præceptio Dei, *germinet
terra herbam viuentem*, veluti quædam lex naturæ fuit, &
inest terræ, procreandi fructificandique sibi præbens in
posterum facultatem. Denique ratio naturæ ex priori
Dei mādato sortita principium, per omne transit eum,

A donec ad communē terminū finemque perueniat. *Idem
Aug. super Genesim li. 6.* Cum ergo ab initio dixit Deus,
Faciamus hominem ad imaginē & similitudinē nostrā &c.
Et postea, *Crescite & multiplicamini.* Et iterū. *Ecce dedi
vobis omnem herbam &c.* Ille sermo ante omnē sonum
aeris, ante omnē vocē carnis & nubis, in illa sūma eius
sapientia per quā facta sunt omnia, non quasi humanis
auribus instrebat, sed rebus factis rerū faciendarū cau-
sas inferebat, & omnipotēti potētia futura faciebat ho-
minēque suo tēpore formandū, ut supra dictū est, tan-
quā in radice vel semine temporū condebat, vnde inci-
perēt sæcula ab illo condita, qui est ante sæcula. Deni-
que illa Dei opera, quæ per sex dies ab initio leguntur
facta, Scriptura dicit, & consummata & inchoata. Con-
summata cum dicit, *Perfecti sunt cæli & terra &c.* Inchoata
quoque paulo post perhibet, ubi dicit, quod requieuit
Deus ab operibus suis quæ inchoauit ut faceret. Consū-
masse quippe Deū illa dicimus, cum ita perfecte creauit
omnia simul, & ei nihil adhuc in ordine tēporū crean-
dum esset, quod non tunc ab eo iam in ordine causarū
creatū est. Inchoasse vero, ut quod tunc præfixerat cau-
sis, postmodum impleteret effectis. Rebus quippe tunc
factis rerum faciendarū causas inseruit, & omnipotenti
potentia iam in temporū velut radice futura facit. *Idem
in lib. 8.* Creauit siquidē omnia simul, ex quibus curre-
rent tempora, & impleterentur loca, ac temporalibus &
localibus rerum motibus voluerentur sæcula.

Epilogus de consideratione creaturæ.

CAPVT II.

Basilus *ubi supra.* Quid autem loquar, quid ve reti-
ceam, tam preciosos thesauros creaturæ respiciēs?
Est quidē difficilis assecutio meliorum sed iactura non
tolerabilis omisitorum. *Greg. in moral. li. 25.* Nempe si vi-
gilanter exteriora conspiciamus, per ipsa eadem ad inte-
riora reuocamur. Vestigia quippe nostri creatoris sunt
opera mira creaturæ visibiles. Menti autem nostræ pec-
cato suo sparsæ exterius necdum Deus sicut est in-
notescit interius, sed dum ille facturæ suæ decus for-
as proponit, quasi quibusdam nutibus innuit, &
quæ intus sequamur, ostendit. Et quoquo se verterit
anima si vigilanter intendit in ipsis ipsū Deum in-
uenit, per quæ deliquit, eiusque potentiam ex eorum

*Deus & in-
choauit &
consumma-
uit opera.*

*Vestigia crea-
turæ in crea-
tura.*

tursum cognoscit consideratione, quorum amore delectatur, & per quæ perversa incedit per hæc conuersa reuocatur. Vbi enim lapsi sumus ibi incumbimus, ut surgamus, & quasi ibi surgendo manum considerationis figimus, vbi pede amoris lubrici corruentes, negligendo iacebamus. Nam quia ex inuisibilibus per visibilia cecidimus, dignum est, ut ad inuisibilia ipsis rursum visibilibus innitatur, ut quo casu anima venit ad infirma, eo gradu reuertatur ad summa.

Augustinus contra Faustum lib. 1. Ergo quidem ut ista in imo opera Dei terrena, infirma, mortalia, considerem, ineffabiliter moueor laude creatoris, qui prorsus ita magnus est in operibus magnis, ut minor non sit in minimis. Ars enim diuina qua cælestia & terrena opera sunt, cum ea sint inter se dissimilia ipsa in omnibus suis similis est: quia in suo quoque genere proficiendo, ubique perfecta est. Neque enim vniuersum condit in singulis, sed ad vniuersi complexum condens singula, se vniuersam condendis præbet & singulis, omnia congruenter locis suis & ordinibus faciens, atque disponens, & omnibus particulariter & vniuersaliter congrua tribuens. Ecce hic in isto quasi mundo infimo vniuersæ creaturæ, aspice animalia quæ volant, & natant, & gradiuntur, & repunt; nempe mortalia sunt. Vita enim eorum est vapor ad modicum parens. Hunc enim modulum ab optimo conditore perceptum tanquam in commune conferunt vniuerso, pro sui generis portione complenda ut cum istis imis sint omnia bona, in quibus sunt eis superna meliora. Veruntamen attendite, & date mihi vnumquodlibet abiectissimum animal, cuius anima oderit carnem suam, ac non potius foueat & nutriat eam, motuque vitali vegetet, & regat, & quodammodo administret pro sui generis exiguitate quoddam vniuersum sibi ad incolumitatem tuendam conciliatum. Quia enim rationalis anima corpus suum castigat & in seruitutem redigit, ne immoderatus terrenorum appetitus sapientiæ perceptionem impediat; etiam sic carnem suam diligit, quam sibi ad obediendum legitime subdit & ordinat. Quid etiam in ipsa carne? Vitalia viscera totius formæ conuenientia membra operandi, vasa sentiendi, locis atque officiis suis cuncta distincta, concorditer unitate contexta, moderarione mensurarum, paritate numerorum, ordine ponderum, nonne indicant artificem suum Deum verum? cui vere dicitur: Omnia in mensura & numero & pondere disposuisti. Si enim cor non perversum & corruptum vanis fabulis habueritis, inuisibilia eius etiam per hæc quæ in hac infima & carnali creatura facta sunt intellecta conspiceretis, vnde enim istis hæc quæ commemoravi, nisi ab illo cuius unitate omnis modus fit, cuius sapientia omnis numerus formatur, cuius lege omnis ordo disponitur? Intuemini ergo si potestis, quantam vim à creatore ducat creatura. Ab ipsis cælestibus apparatibus, usque ad carnem & sanguinem vniuersitatis plenitudine terminata, fornicarum varietate decorata, rerum gradibus ordinata.

De miraculis naturæ.

CAPVT III.

Asilius ubi supra. Cupio ergo in sensibus tuis altius habere creaturæ miracula: ut ubicunque repertus fueris, & cuiuslibet nascentium generi spectator astiteris, magnificam percipias memoriam conditoris. *Aug. de Cui Dei li. 21.* Ipse nempe tam miras & varias qualitates rebus indidit quas videmus, ut eas quæ multe sunt miremur, & si enim aliquando miremur insolita experti, ipsa tamen experiendi assiduitas paulatim subtrahit ipsius admirationis incitamentum. Sed homines infideles, qui cum diuina miracula prædicamus rationem à nobis eorum flagitant, quam reddere non possumus. Ipsi de tot mirabilibus rebus quas videmus rationem reddant, quæ proculdubio si esse nescirent, & ea futura esse prædicarentur, mulcominus crederent, quæ quod nunc nobis dicentibus nolunt credere esse futurum.

Reddant ergo de magnete lapide, quod nescio quæ sorbitione insensibili stipulam non moueat, & ferrum rapiat. De carne non putrescente Pauonis, cum putrescit & Platonis. De palea ipsa sic frigente, ut fluere niuem non sinat; sic calente, ut poma maturefcere faciat. De igne quoque fulgido, quod secundum suum fulgorem lapides coquendo candifcet, & contra eundem suum fulgorē vrendo obfuset. Tale est, & quod nigre maculæ obfunduntur ex oleo splendido. Similiter nigre lineæ de candido imprimuntur argento. De carbonibus, quod accedente igne, sic vertuntur in contrarium, ut de lignis pulcherrimis tetri, fragiles, de duris, imputribiles de putribilibus fiant. De calce quod feruet in aqua, in oleo frigida est. De fonte quodam ubi faces extinguuntur accensæ, & accenduntur extinctæ. De pomis Sodomorum forinsecus quasi maturis, intrinsecus fumeis. De sale Agrigentino, quod Gamma fluere facit, aqua trepidare. Porro si mirabilia possunt facere Angeli boni, & Dæmones, & Magi, & si tot & tanta mirifica sunt quæ mechanica appellant, Dei creatura videntibus hominibus, ut ea quæ nesciunt, opinentur esse diuina. Vnde factum est, ut in quodam templo lapidibus magneticis in solo & in camera proportionem magnitudinis positis simulachrum ferreum aeris illius medio inter vtrumque lapidem ignorantibus quod sursum esset, quasi numinis potestate penderet, quantomagis Deus potest facere, quæ infidelibus incredibilia sunt, quandoquidem ipse lapidum aliarumque rerum vim, & hominum ingenia, qui ea miris vtuntur modis, & Angelicas naturas condidit, vniuersa mirabilia mirabili vincete naturæ virtute, operandique & iubendi, finendique sapientia vrens omnibus tam mirabiliter, quam creauit. Qui fecit mundum innumerabilibus miraculis plenum. Cum omnibus quibus plenus est proculdubio maius & excellentius mundus ipse miraculum. Sed isti cum quibus agimus quando eis vim mirabilem rerum proponimus, sicut ea sunt quæ pauca iam diximus, licet insolita vis contra naturam esse videatur, alia tamen ab eis non redditur ratio, nisi hanc esse eorum naturā. Brevis sane est illa ratio, sufficiensque responsio. Cui ergo Deus auctor sit omnium naturarum, cur volunt fortiorē nos addere rationē, quando aliquid velut impossibile noluit credere, eisque redditionē rationis poscentibus respondemus hanc esse voluntatē omnipotentis Dei, qui certe non ob aliud vocatur omnipotens, nisi quia quicquid vult potest?

Epilogus de plantatione Paradisi.

CAPVT IIII.

I Dem super Gen. Causaliter quidem dictum est, terrā produxisse lignum & herbā virentē id est producēdi accepisse virtutem. In ea quippe iam tanquam in radicibus temporū facta erant, quæ per tempora ipsa futura erāt. A qua videlicet cōditione requieuit Deus septimo die, mouensque deinde per tēporales cursus, ea ipsa quæ cōdidit, & in quibus cōditis requieuit, non solū plantauit Paradisū, sed etiā nunc omnia quæ nascuntur. *Petrus Commestor.* Sic ergo fecit Deus omnem virgultum agri antequā oriretur in terra, & omnē herbam regionis priusquā germinaret, fecit inquam ea materialiter priusquā orirentur ac germinaret paulatim, ut modo faciūt, essentialiter. Vel aliter intelligitur prout innuit littera sequens, cum dicitur, *Non enim pluerat dominus super terram, & homo non erat qui operaretur illam.* Fecit equidem tunc illa Deus perfecte & essentialiter priusquam orirentur ac germinarent, ut modo faciunt, cū paulatim beneficio roris infusi, & labore hominum adhibito ad ortum & ad maturitatem perueniunt. Tunc enim terram irrigabat fons vnus, sicut *Ægyptum Nilus.* Vel quia legitur ibi fons, & non vnus multitudinem innuit, sicut in *Exodo* ubi dicitur, quod in *Ægyptum* locusta grauissima venit. Itaque die tertio plantauerat Deus id est plantis aptauerat Paradisum herbis scilicet & plantis arborū. Et hoc est quod dicitur, à principio

*Anima dū
castigat car-
nem tam di-
ligu.*

Mira natura.

*Infidelis
stultus deri-
dens mira-
cula.*

*Fons irrigat
terram quā-
dam.*

capio

capio videlicet creationis cum arida apparuit, ac terram A ipsam germinare fecit. Vel aliter potest intelligi scilicet, à principio, id est, à prima parte orbis. Vnde secundum aliam translationem, *Placuit Deus Paradisum in Eden ad Oriētem*. Eden siquidem Hebraicè interpretatur delitiae, Est ergo idem Paradisus voluptatis & Paradisus in Edē id est delitijs. Et quod dicitur in principio idem est quod ad orientem, dicit alia translatio.

* Est enim Paradisus ille locus amenissimus, longo maris ac terrae tractu à nostra habitabili secretus, adeo quidem editus, id est, in abdito vel sublimi loco positus, ut usque ad lunarem attingat globum. Vnde & illuc aquae diluuij non perueniunt. Fons autem & fluius, ut ait scriptura, egrediebatur ad irrigandum Paradisum, id est Paradisi ligna, ubi fons intelligi potest, vel abyssus, id est matrix omnium aquarum, vel per millefimo fontes. Irrigare autem positum est pro ministrare humore. Dicitur enim terra circumiacens humectari à fluminibus per tractiones stadijs quatuordecim, aut etiā sexdecim. Hic autem fons diuiditur in quatuor flumina, de quibus videlicet dictum est supra, *Hugo de sacra. lib. 1.* O quanta amenitatis locus ille fuit, in quo natura hominis adhuc à corruptione aliena foueri ac nutriri debuit. *August. de Civ. Dei lib. 14.* Nonnulli totum ipsum Paradisum ad intelligibilia referunt, & arbores illas fructiferas in virtutes vitae moresque conuertunt, quasi videlicet illa corporalia penitus non fuerint; Sed intelligibilia causa signandorum eo modo dicta vel scripta sint. Quasi vero propter hoc non potuerat esse Paradisus corporalis, quia potest etiam intelligi spiritualis, & ideo non fuerint duae mulieres duorum Abraham filiorum matres Agar & Sara, quia duo testamenta dicit Apostolus in eis figurata. Aut ideo de nulla petra fluxerit aqua Moysē percutiente, quia potest ibi etiam Christus intelligi figurate, dicente Apostolo, *Petra autem erat Christus*. Nemo itaque prohibet intelligi Paradisum vitam bonorum. Cuius quatuor flumina sunt quatuor virtutes. Ligna vero disciplinae utiles, fructus lignorum mores piorum. Hae & alia de Paradiso spirituali commodè dicantur, dum tamen & illius historiae veritas fidelissima rerum gestarum narratione commendata credatur.

De lignis eiusdem.

CAPVT V.

Comestor. Produxit ergo Deus in Paradiso diuersa ligna de humo, quibus delectaretur homo videndo, & sustentaretur edendo. Produxit quidem, id est, procul in altum duxit, vel pro homine eduxit. In medio quorum tanquam digniora posuit lignum vitae, & lignum scientiae boni & mali.

Dictum est autem lignum vitae ab effectu quem habuit naturaliter, ut Comestum sepius hominem perpetua soliditate firmaret, ita ut nulla infirmitate vel anxietate vel senio in deterius vel in occasum laberetur. Lignum vero scientiae boni & mali dictum est ex eo quod sequutum est eius comestionein, prius enim homo nesciebat quid esset malum, quia nondum expertus erat. Bonum dicimus sanitatem & firmitatem, malum vero aegritudinem & imbecillitatem, quam nōdum senserat. Cognouerat quidem ea per scientiam, quia ex vno contrariorum cognoscitur reliquum, sed non per experientiam, ut medicus dum sanus est nouit morbos, sed cum aegrotat magis cognoscit, quia nouit & sentit, sicut de puero delicate nutrito dicitur, quia nescit quid sit malum, immo nondum nouit quāti sit bonum. Vel malum dicitur inobedientia, bonū obedientia, quia post comestionem nouit quantum erat bonū obedientiae & quantum malum inobedientiae.

Aug. super Gen. lib. 3. Erat quidem lignum vitae, quemadmodum petra Christus, nec sine mysterijs rerum spiritualium, hominem in Paradiso viuere voluit Deus. In ceteris enim lignis erat ei alimentum, in isto sacramentum significans sapientiam, de qua scriptum est, quod lignum vitae est amplectentibus eam. Sic etiam Christus

est lapis à Iacob victus, & lapis ab aedificantibus reprobatus, in caput anguli factus. Sed illud etiā in rebus gestis est factū, hoc autē in figura tantummodo praedictum. Sic ergo sapientia lignum vitae est in Paradiso spirituali, & creatum est quod illam significaret lignū vitae in Paradiso corporali. Lignum autē scientiae boni & mali tale nomen accepit, ut eo secundū prohibitionem non tacto caueretur, quod eo contra prohibitionem tacto sentiretur. Non enim quia inde comederunt contra praeceptum Dei, ideo lignum illud factū est scientiae boni & mali, Sed etiam si nihil inde contra praeceptum usurparēt, id recte vocaretur: quod ibi eis accideret, si usurpassent. Nā et si vocaretur arbor saturitatis, eo quod inde saturari possēt homines, utique si etiam nemo accederet, non ideo nomen illud incongruum esset, quandoquidem cum accederent & saturarentur, tunc probarent, quod id arbor illa recte vocaretur. Hoc ergo in quo ligno accidere potuit, ex ipsa re nomen accepit. Malum quippe nisi experimēto non sentiremus: quia nullum esset, si non fecissemus. Non enim aliqua est natura mali, sed hoc nomen accepit amissio boni, homo nempe cum sit bonum mutabile, melius bonum sit, cum immutabili bono adhererit, amando & seruando ei rationabili & propria voluntate. Ideo siquidē & hoc magni boni natura est: quia & hoc accepit ut adherere summi boni naturae posset. Quod si noluerit, bono se priuat, & hoc est ei malum. Propter quod etiam per iusticiam Dei patitur cruciatum, Quid enim tam iniquum est, ut bene sit desertori boni? Nullo modo id potest fieri, sed aliquādo boni superioris amissi non sentitur malum, cum habetur quod amatur inferius bonum. At vero diuina iusticia est, ut qui voluntate amittit quod amare debuit, amittat cum dolore, quod amauit, dū ubique laudetur creator naturarum. Adhuc enim bonum est, quod dolet bonum amissum. Nam nisi bonum aliquod remansisset in natura, nullus boni amissi dolor esset in pena. Cuius vero placet bonum sine mali experimēto, scilicet ut antequā amissionem boni sentiat, eligat tenere ne amittat, super omnes homines praedicandus est. Sed hoc nisi cuiusdā laudis singularis esset, non illo puero tribueretur, de quo scriptum est. Priusquam sciat bonum & malum, maliciam contemnet, ut eligat bonum. Hae etenim duo sciuntur aliter per prudentiam boni, aliter per experientiam mali.

Epilogus de formatione hominis.

CAPVT VI.

Idem in lib. 6. Aliter quoque facti sunt Adam & Eva sexto die quando dixit Deus, *Faciamus hominē ad imaginem, & similitudinem nostram*. Et aliter post dierū enumerationem quando de limo terrae formauit hominem, Tunc quidem secundū potentiam per verbum Dei, tanquam mundo seminaliter inditam, quando simul omnia creauit, à quibus in die septimo requieuit, ex quibus omnia suis quaeque temporibus iam per saeculorum fierent ordinem, Postea vero secundū operationem praebendam temporibus, quae usque nunc operatur. Et oportebat iam suo tempore fieri Adam de limo terrae, Mulierem autem ex eius latere.

Nemo itaque putat in illo primo Dei opere ita fuisse hominem ut aliquam vitam duceret, ut Dei locutionem ad se directam cum dixit, *Eccē dedi vobis omnem herbam &c.* discerneret, crederet, & intelligeret. Ab inquis, quomodo loquebatur eis qui nondum audiebant, quia nec erant qui verba perciperent? Respondere possum, sic Deum allocutum eos fuisse quomodo Christus nondum natos, non tantum nos sed omnes etiam qui futuri sunt post nos. Omnibus quippe dicebat quos suos esse futuros praeuidebat, *Eccē ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi*. Verum, ut dictum est supra, in naturarum institutione sermo Dei nō quasi humanis auribus instrebat, sed rebus factis rerū faciendarum causas inferebat, & omnipotenti potentia futura faciebat, hominemque suo tempore formandū in temporū velut radice vel semine condebat, in illo itaque primo Dei opere creatus est homo, qui futurus esset ratio creandi hominis, non actio creati, & hoc quidem

Sapientia spiritualis sensus est lignum vitae.

Malum non sentitur nisi experimēto.

Quomodo in primo Dei opere Deus allocutus hominem

Corpus ho-
minis indi-
cat imaginē
Dei.

cum simul crearentur omnia. Creatus est autem in tem-
pore visibiliter in corpore, inuisibiliter in anima. Si au-
tem & hominē & bestias de terra formauit Deus, quid
habet homo in hac re bestiis excellentius? nisi quod ad
imaginem Dei est creatus, non tamen hoc secundum
corpus, sed secundum intellectum mentis. In ipso tamē
etiam corpore quandam proprietatem habet, quā hoc
ipsum indicet, videlicet quod erecta statura factus est.
Sicut superius ostensum est.

Certa leges
rebus prohi-
cendis data.

Sed quomodo fecit eum Deus ex limo terrae? vtrum
videlicet repēte in perfecta, id est, virili aut iuuenili aeta-
te, an sicut vsque nunc in vteris matrum consuevit for-
mari? Non enim hoc alius facit quā ille qui dixit: Prius-
quam te formarem in vtero noui te, ut scilicet illud tan-
tummodo proprium habuerit Adam, quod non ex pa-
rentibus est natus, sed ex terra factus, eo tamen modo, vt
in ipso perficiendo, ac per aetates augēdo hi temporum
numeri complerentur, quos humano generi attributos
videmus. An potius hoc non est requirendum, vtrum-
libet enim horum fecerit, hoc fecit quod omnipoten-
tem & sapientem Deum posse & facere decuit. Ita ve-
ro certas temporum leges generibus, & qualitatibus re-
rum in manifestum ex abdito producendis attribuit, vt
eius potestas super omnia sit. Itaque si omnium causae
futurorum insitae sunt mundo cum Deus omnia simul
creauit, non aliter Adam factus est, cum de limo forma-
tus est, sicut credibilis est, tam perfecte virilitatis, quā
erat in illis causis, vbi Deus hominē in sex dierum ope-
ribus fecit, tam enim non facit Deus contra causam
quam vtique volens praestituit quam contra volunta-
tem suam non facit. Si vero non omnes causas in crea-
tura primitus condita praefixit, sed aliquas in sua seruauit
voluntate; non sunt quidem illae quas in sua voluntate
seruauit pendentes ex illarum quas creauit necessitate,
non sunt tamen contrariae, quas constituit in voluntate
sua: quia voluntas Dei non potest sibi esse contraria. Il-
las ergo sic condidit, vt ex eis illud esse cuius causae sunt,
possit, sed non necesse sit; istas vero sic abscondit, vt ex
eis esse necesse sit, hoc quoque, quod ex istis fecit, vt esse
possit. *Hugo de sacra. li. 1.* Non autem, vt quidam putant,
hominis conditio sic ad restaurationē Angelorum pro-
uisa est, quasi factus homo non fuisset, si Angelus non
cecidisset. Sed ob hoc ad restaurandum & supplendum
lapsum Angelorum numerum factus est homo, vt di-
citur, quia cum homo postmodū creatus, illuc vnde illi
cecidissent, ducitur, illius societatis numerus, qui dimi-
nutus in cadentibus fuerat, per hominem reparatur &c.

De translatione ipsius in Paradisum.

CAPVT VII.

Deus non
damnauit
hominem ad
laborem an-
te peccatum.

Petrus Comestor. Tulit ergo Deus hominem de loco
suae formationis in Paradisum, vt operaretur ibi, nō
tamen laborando, velut ex necessitate, sed delectando,
ac recreando seipsum. *August. ubi supra li. 8.* Quid enim
vt aliis iam superius dictum est, maius, & mirabilis spe-
ctaculum est? Aut vbi magis cum natura rerum, huma-
na ratio quodammodo loqui potest? quam cum semi-
nibus positis, plantatis succulis, translatis arbutulis, in-
sitis malleolis, tanquam interrogetur quaeque vis radi-
cis, & germinis quid possit, quidve non possit, vnde pos-
sit, vnde non possit, quid in ea valeat numerorum inuisi-
bilis interiorque potentia, quid extrinsecus adhibita di-
ligentia, & in ipsa consideratione perspicere, quia ne-
que qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui in-
crementum dat Deus, quia & illud operis quod accedit
extrinsecus, per illum accedit, quem nihilominus crea-
uit, & quem regit, & ordinat inuisibiliter Deus. Itaque
nullatenus est credibile, quod Deus hominem ante pec-
catum damnauerit ad laborem. Siquidem, & nunc vi-
demus, cum tanta voluptate animi quosdam agricolari.
Quicquid autem nunc agricultura deliciarum habeat,
tunc vtique longe amplius erat, cum nihil aduersi, vel
de terra, vel de caelo accidebat. Non enim erat laboris af-
flictio, sed voluntatis exhilaratio; cum ea quae creauerat

Deus, humani operis adiutorio laetius prouenirent, ac
feracius, vnde creator ipse laudaretur vberius, qui ani-
mae videlicet in animali corpore constitutae, faculta-
tem operandi dedisset, quantum animo volenti satis
esset, non quantum inuitum corporis indigentia coge-
ret.

Quid sibi abhorret à verbo, si credamus hominem
in Paradiso constitutum, vt operaretur agriculturam
non labore serui, sed honesta voluntate animi. Quid
enim innocentius hoc opere, sic vacantibus & quid ple-
nius magna consideratione prudentibus? nec solum, vt
operaretur, ibi positus est, verum etiam vt custodiret,
eundem Paradisum sibi ipsi, ne aliud admitteret, cur in-
de mereretur expelli. Ob hoc enim praecceptum datur,
vt id per quod sibi Paradisum custodiat, id est quo con-
seruato non inde proijciatur. Est & alius in his verbis
sensus, videlicet vt ipsum hominem operaretur, & cu-
stodiret Deus, sicut enim operatur homo terrā, vt eam
cultam, & fructuosam faciat, sic Deus hominem multo-
magis, quem ipse creauit, operatur, vt iustus sit, si homo
per superbiam non abscedat. Ipsum ergo in Paradiso
collocauit operandum, & custodiendum. Operandum
vt iustus esset, Custodiendum vt tutus esset. Ipsa vtique
dominatione Dei, quae nobis utilis est, nō illi. Ipse quippe
nostra nō indiget seruitute; nos autem indigemus illius
dominatione, videlicet vt operetur, & custodiat nos.
Ideoque solus verus est dominus, quia non illi ad suam,
sed ad nostram utilitatem, & salutem seruimus. Nam si
nobis indigeret, eo ipso non verus dominus esset, cum
per nos eius adiunaretur necessitas, sub qua & ipse ser-
uiret: nec dico nos ad utilitatem nostram illi seruire,
tanquam aliquid aliud ab illo expectemus quam ipsum
qui est summa utilitas, & nostra salus. Sic enim gratis
diligimus, secundum illud, *Mihi adhaerere Deo bonum est.*
Totaque hominis actio bona, est ad ipsum conuertere, &
ab eo iustum, piū, sapientem, beatumque semper fie-
ri, à quo factus est, non ergo sic ad Deum se conuertere
debet, vt cum ab eo factus fuerit iustus, abscedat, se ita
vt ab illo semper fiat, eo quippe ipso cū ab illo nō disce-
dit, operantis & custodientis Dei praesentia iustificatur,
& illuminatur, & beatificatur, dum ille obedienti, subie-
ctoque dominatur. Sicut enim aer qui praesente lumine
fit lucidus, non est factus, quia si factus esset non iam fie-
ret, aut etiam absente lumine lucidus esset, sic homo
praesente sibi Deo illuminatur, absente autem continuo
tenebatur; à quo non locorum interuallis, sed volunta-
tis auersione disceditur: illē itaque operetur hominem
bonum atque custodiat, quem incommutabiliter bonum
esse constat. Semper ab illo debemus fieri, semperque
perfici. Ipsi enim figmentum sumus, non tantum vt
homines simus, sed etiam vt boni simus.

De adiutorio homini faciendo.

CAPVT VIII.

Idem in libro octauo. Dixit quoque Deus, Non est bonum
hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi.
Vtrum autem temporaliter vocibus & syllabis hoc di-
xerit Deus, an ipsa ratio commemorata est, quae in ver-
bo Dei principaliter erat, vt sic femina fieret, Quam
rationem suscipiebat tunc scriptura cum diceret. *Dixit
Deus, fiat.* An forte in mente hominis hoc dixit Deus
secundum quod dicit Psalmista, *Audiam quid loquatur
in me dominus Deus,* an aliqua de hac re ipsi homini in
ipso homine per Angelum facta est reuelatio, secun-
dum illud, *Et dixit mihi Angelus qui loquebatur in me,* an
per corporalem creaturam vox ipsa sonuerat, sicut de
nube, *Hic est filius meus dilectus,* Ad liquidū comprehen-
dere non possumus. Veruntamen certissimē teneamus,
& hoc Deum dixisse, & si corporali voce vel tempora-
liter expressa similitudine, non eum per substantiam quae
ipse est, sed per aliquam subditam imperio suo creatu-
ram hoc dixisse certissimum est eis, qui substantiam
Trinitatis incommutabilem, aeternam, nec per locum,

nec

Agricultura
Paradisi an
labor?

Præceptum
Adhaerere Deo
bonum est.

Conuersio
ad Deum
est bonum
hominis
iusti alicui.

Homo creatus
modo illumi-
natus à Deo.

Quaestio
quid loquatur
in me Deus
in creatione
mundi?

Ecce.

nec per tempus moueri, vel fideliter credunt, vel excel-
lenter intelligunt. Non igitur modo queramus, quo-
modo Deus illud dixerit, sed potius intelligamus quid
dixerit. Adiutorium quippe homini secundum ipsum
faciendum aeterna veritas habet, per quam creata vel
causa sunt omnia, & in illa hoc audit, qui potest in ea co-
gnoscere quid, quare creatum sit.

Si autem queratur, ad quam rem fieri oportuerit ad-
iutorium hoc, nihil aliud probabiliter occurrit, quam pro-
pter filios procreandos, sicut adiutorium femini terra
est, ut ex utroque virgultum nascatur. Quanquam enim
iam emissi de Paradiso conuenisse & genuisse narratur,
tamen non video quid prohibuerit honorabiles nuptias
eis fuisse, & thorum immaculatum, hoc Deo praestante
fideliter & iuste uiuentibus, ut sine aliquo ardore libidi-
nis, sine labore & dolore pariendi, fetus ex eorum se-
mine gigneretur, sed ut illis qui genuissent in aliquo for-
mae statu manentibus & ex ligno vitae, corporalem vi-
gorem sumentibus, & illi qui gignerentur ad eundem
statum perducerentur, donec certo numero impleto, si
omnes iuste uiuerent, tunc fieret illa commutatio, ut si-
ne aliqua morte animalia corpora conuersa in alia qua-
litate, eo quod ad omnem nutum regem se spiritui de-
seruirent, & solo spiritu uiuificante, sine ullis alimentor-
um corporalibus sustentaculis uiuerent, spiritalia vo-
carentur. Potuit hoc fieri, si non praecipi transgressio
mortis supplicium mereretur. Aut si parentes filijs suis
cedere ex hac vita oportebat, ut ita humanum genus
per decessiones & successiones certa numerositate co-
pleretur. Portuerunt etiam parentes, genitis filijs, perfe-
cta officij humani iustitia, ad meliora transferri, non per
mortem, sed per aliquam commutationem ad illam sum-
mam, qua receptis corporibus erunt sicut Angeli Dei,
Aut si illam dari non oportet, nisi in fine saeculi omnibus
simul, per aliquam inferiorem, quae tamen haberet me-
liorem statum, quam vel hoc corpus habet, vel etiam il-
la quae primo facta sunt. Nam si Enoch, & Helias in A-
dam mortui sunt, mortisque propaginem in carne ge-
stantes, quod debitum, ut soluant, creduntur, & reuerfu-
ri ad hanc vitam, (quod tamdiu dilatum est) morituri,
nunc tamen in alia vita sunt, ubi antequam animale cor-
pus tempore resurrectionis in spirituale mutetur, nec
morbo, nec senectute deficiunt, quanto iustius, & proba-
bilius primis illis hominibus praestaretur sine aliquo suo
parentumve peccato uiuentibus, ut in meliorem aliquem
statum, filijs genitis, cederent, unde saeculo finito, cum
omni potestate sanctorum in angelicam formam non per
carnis mortem, sed per Dei virtutem multo feliciter mu-
tarentur. Non itaque video ad quod adiutorium mulier
facta sit viro, si gignendi causa subtrahatur.

De adiunctione animantium ad eum.

CAPVT IX.

Petrus cornetor. Quia vero naturaliter ex similibus
nascuntur similia, ne videretur Adam, mulieris for-
matio superflua, dum sibi putaret in animantibus aliquid
esse simile, propter hoc adduxit Deus ad Adam cuncta
animantia, in quibus etiam per Synechocum intelligenda
sunt, & aeris, & aquae animantia. Vel potest dici, quod
vniuersa sunt animantia terrae, quia etiam illa quae de
aquis sunt aliquid terrae habent in se. Vel potius pisces
postmodum cogniti ad hominibus sunt, & inde nomi-
nati, quod ex hoc patet, quoniam equiuocantur terrae
animantibus quia similes his deprehensi sunt. Adduxit
autem ea dominus pro causis duabus, videlicet ut im-
poneret eis homo nomina, in quo scirent eum praesse
sibi, & ut sciret Adam nullum ex his sibi esse simile. Im-
posuit ergo Adam eis nomina, loquens videlicet Hebraea
lingua, quae fuit ab initio sola. Quod inde perpenditur,
quoniam usque ad diuisionem linguarum Hebraea sunt
nomina, quae in sacra scriptura leguntur. Fecit autem
Deus, ut omnia simul uerba animantia, eo nutu quo
simul creauit omnia, vel forte per Angelos.

Aug. super Gen. lib. 9. Quomodo enim haec adduxerit
Deus ad Adam, ne carnaliter sapiamus, adiungere nos de-

bet, quod de bipartito opere diuinae providentiae in li-
bro superiori tractauimus. Omnis enim anima, siue
rationalis, siue irrationalis mouetur visus, sed anima ra-
tionalis voluntatis arbitrio, vel eis consentit, vel non co-
sentit. Irrationalis autem non habet hoc iudicium, pro-
suo tamen genere, atque natura viso aliquo tacta pro-
pellitur. Nec in potestate ullius animae est, quae illi visa
veniant, siue in sensu corporis, siue in ipsum spiritum in-
terius, in quibus appetitus moueatur cuiuslibet animan-
tis. Ac sic cum ea visa per Angelorum ministerium de-
super ministrantur, peruenit visio Dei non solum ad
homines, & aues, & pecora, sed etiam ad ea quae in aquis
latent, sicut ad cetum qui glutit Ionam, nec solum ad
illa maiora, sed etiam ad vermiculum. Nam & hunc le-
gimus diuinitus iussu, ut radicem cucurbitae rode-
ret, sub cuius umbraculo Propheta requieuerat. Ange-
li nempe sancti Dei iussione, in ipsa eius quam iugiter
intuentur incommutabili veritate perfecta, per tempus
se mouentes, ac per locum, & tempus corpora sibi sub-
dita agilitate mirabili, & visa quibus mouentur, & ap-
petitum indigentiae carnalis omni animae viuae valent
efficere, & ut nesciens adducatur, quo eam opus est
venire.

De formatione mulieris ex costa viri.

CAPVT X.

Petrus cornetor. Porro non inuenio in animantibus
sibi simili immisit dominus soporem Adam, id est
non somnum, sed extasim, tulitque vnam de costis eius,
carnem scilicet & os, & edificauit eam in mulierem,
Angelorum ministerio scilicet de carne carnem, de osse
ossa faciens. **Aug. super Gen. lib. 11.** Repleuit autem carnem pro ea co-
sta, id est replendo posuit carnem pro costa. Quoddam
enim carnis supplementum creauit in loco illius costae,
quae detracta est de viri corpore. Unde apertius habet
translatio alia, videlicet posuit carnem pro ea. Qui autem
dicitur, edificauit, improprie iuxta litteram ponitur ver-
bum, ac per hoc intelligi datur mysterium. Quia scilicet
ecclesia sponsa Christi, de latere eius formata, dicitur,
& domus Dei.

Aug. ubi sup. Corporatio quidem Adae, & costae detra-
ctio illius, a compage corporis absque ullo dolore, fortasse
dicantur per Angelos fieri potuisse, formare autem, vel ae-
dificare costam, ut mulier esset, non nisi Deus potuit, a quo
natura omnis existit. Quale itaque ministerium Angeli exhi-
buerint Deo in illa mulieris formatione quis audeat as-
firmare? Certissime tamen dixerim supplementum illud car-
nis in costa locum ipsiusque feminae corpus, & animam, &
formationem membrorum omnia viscera, omnesque sensus,
& quicquid erat quo illa & creatura, & homo, & femi-
na erat non factum, nisi opere illo Dei, quod non per An-
gelos, sed per seipsum operatus est, quod nec dimisit,
sed ita continue operatur, ut nec ullatum rerum, nec ipso-
rum Angelorum natura subsistat, si non operetur.

Verum in rebus creationis huius, similitudinem qua
mulier de viri latere facta est querimus, nec inuenimus,
non nisi quemadmodum quidem homines operentur
in hac terra cognouimus. Quemadmodum autem in
hoc mundo Angeli quodammodo agricolentur, non
utique nouimus: licet enim tam nullam naturam, quam
nec seipsos valeant creare, Deo tamen obedientes,
eiusdem iussione exequentes agricolandi, vel me-
tendi more, possunt naturalibus motibus, de rebus sub-
iectis tanquam materiam ministrare, ut secundum illas
principales in verbo non creatas, vel secundum il-
las in primis sex diebus operibus casualiter creatas ra-
tiones, aliquid creatur in tempore. Ut autem dictum
est superius, sicut mysterium gratiae, qua peccatores
saluantur, absconditum fuit secundum Apostolum in
Deo, non in mundo, sic etiam omnium quae ad hanc gra-
tiam signandam non naturalis motu rerum, sed mirabiliter fa-
cta sunt, causa fuerunt abscondita in Deo, quorum si vnum
erat quod ita mulier facta est de latere viri, & hoc dor-
mientis, quae per ipsum firma facta est tanquam eius osse
firmata, ille autem propter ipsam infirmus, quia in lo-
cum costae non costa sed caro supposita est, non habuit

Visio Dei
peruenit ad
omnia.

Carni supple-
tur loco costae
adae.

agricolanti-
tur Angeli.

Documentum
notandum.
Omnia si-
gna incar-
nationis fue-
runt mira-
bilia.

Aliud docu-
mentum no-
tandum.

hoc prima rerum conditio, quādo sexta die dictum est, masculum & feminam fecit eos, ut femina omnino sic fieret, sed hoc tantum habuit, quia & sic fieri posset, ne contrā causas quas voluntate instituit, mutabilia voluntate aliquid fieret. Quid autem fieret, ut aliud omnino futurum non esset, absconditum erat in Deo, sicut prādictum est. Et quia mysterium istud ita dixit Apostolus absconditum, ut innotesceret principibus & potestatibus in caelestibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei probabiliter creditur, sicut illud semen, cui promissum dispositum est in manu mediatoris, sic omnia quae ad eiusdem seminis aduentum pronuntiandum vel annuntiandum, in rerum natura prātervisitatum naturae cursum mirabiliter facta sunt, esse facta ministrantibus Angelis, ita tamen ut ubique creator vel reparator naturarum non esse credatur, nisi quia plantatore & rigatore quolibet solus incrementum dat Deus, ac per hoc etiam illa extasis ad hoc in Adam recte intelligitur immissa, ut eius mens tanquam angelice curiae particeps fieret, & intrans in Dei sanctuarium intelligeret ibi nouissima.

De errore Philosophorum circa conditionem generis humani.

CAPVT XI.

Idem in lib. de cin. Dei 12. Quod autem prius respondi-
mus de mundi origine, hoc etiam de prima hominis
conditione responderim eis qui mouentur cur homo
per infinita retro tempora creatus non sit? Considerent
enim nihil esse diuturnū, in quo est aliquid extremum,
& omnia saeculorum spacia diffinita, si aeternitati inter-
minae comparentur, non dico exigua existimanda esse,
sed nulla ac per hoc si non quinque vel sex, verum etiam
quingenta millia, vel sexcenta aut sexagies aut sex-
centies millies dicerentur annorum, aut itidem per to-
tidem replicaretur haec summa, ubi iam nullum numeri
nomen haberemus, ex quo Deus hominem fecit. Simi-
liter queri posset cur non ante fuerit? Dei quippe ab
hominis creatione cessatio retrorsus aeterna sine initio
tanta est, ut si ei conferatur quantumlibet magna, & in-
effabilis numerositas temporum, quae tamen sine con-
clusa certi spaciū terminatur, nec saltem tanta videri de-
beat, quanta si humoris breuissimam guttam vniuerso
oceanō comparemus. Quia istorum duorum, vnum qui-
dem perexiguum est, alterum incomparabiliter magnū,
sed vtrumque finitum. Illud vero temporis spaciū
quod ab aliquo initio progreditur, & aliquo termino
coercetur magnitudine quantacunque tentatur, com-
paratum ad id quod initium non habet, nescio an pro
minimo an potius pro nullo deputandum est. Hinc e-
nim si à fine vel breuissima singulatum momenta detra-
hantur, decrecente numero licet tam ingenti, ut voca-
bulum non inueniat, retrorsum redeundo, tanquam si
hominis dies, ab illo in quo nunc viuit vsque ad illum in
quo natus est detrahas, quandoque ad initium detractio
illa perducatur. Si autem detrahantur retrorsum à spa-
tio quod à nullo coepit exordio, non dico singulari mi-
nuta momenta vel horarum aut dierum aut mensium
aut annorum etiam quantitates, sed tam magna spacia
quanta illa summa comprehendit annorum, quae iam
dici à quibuslibet computatoribus non possunt, quae ta-
men momentorum minutatim detractio consumuntur
& detrahuntur, haec tanta spacia non semel atque
iterum vel sepius, sed semper: quid sit, quid agitur? quan-
do nunquam ad initium, quod omnino nullum est per-
uenitur. Quapropter quod nos modo querimus, post
quinque millia & quod excurrit annorum, possent &
postea etiam requirere post annorum sexcenties millies
eadem curiositate. Potuit etiam ipse primus homo ea-
dem die qua factus est requirere, cur tunc & non ante
factus sit.

Philosophorum
opinio vana
de rerum cir-
culo.

Hanc questionem Philosophi mundi huius non ali-
ter putauerunt dissoluendum, nisi ut circuitus induce-
rent temporum, quibus eadem semper fuisse renouata
atque repetita in rerum natura, atque ita deinceps fore

A sine cessatione asseruerant volumina venientium & prae-
teritorum saeculorum siue mundo permanente isti cir-
cuitus fierent, siue certis intervallis oriens & occidens
mundus, eadem semper quasi noua quae transacta & fu-
tura sunt exhiberet. A quo ludibrio prorsus immorta-
lem animam etiam cum sapientiam perceperit libera-
re non possunt, euntem sine cessatione ad falsam beati-
tudinem & ad veram miseriam redeuntem. Quomodo
enim vera beatitudo est, de cuius aeternitate nunquam
confiditur, dum anima venturam miseriam, aut imperi-
tissimē in veritate nescit, aut infelicitissimē in beatitudi-
ne pertimescit, aut si ad miseriam nunquam reditura, ex
his ad beatitudinem pergit. Fit ergo aliquid noui in tē-
pore, quod finem non habet temporis, Cur non ergo &
mundus? Cur non & homo factus in mundo, ut illi?
Nescio qui falsi circuitus à falsis sapientibus fallacibus-
que comperti in doctrina sana tramite recti itineris cui-
tentur.

Nam quidam per illud quod legitur in libro Salo-
monis, qui vocatur Ecclesiastes. Quid est quod fuit ipsum
quod erit, Et quid est ipsum quod factum est? ipsum quod fiet,
& non est omne recens sub sole: qui loquitur & dicit, Ecco
hoc nouum est, iam fuit in saeculis quae fuerunt ante nos,
propter hos circuitus in eadem redeuntes & in eadem
cuncta reuocantes, dictum intelligi volunt, quod ille aut
de his rebus dixit, de quibus superius loquebatur, hoc
est de generationibus alijs euntibus, alijs venientibus,
de solis amfractibus, de torrentium lapsibus, Aut certe
de omnium rerum generibus, quae oriuntur aut occi-
dunt. Fuerunt enim homines ante nos, sunt & nobis-
cum, & erunt post nos. Itaque quaeque animantia vel
arbuta monstraque ipsa quae inuisitata nascuntur, quam-
uis inter se diuersa sint, & quaedam eorum semel facta
narrentur, tamen secundum id quod generaliter mira-
cula & monstra sunt, vtiue fuerunt & erunt, nec re-
cens & nouum est, ut monstrum sub sole nascatur,
quamuis haec verba quidam sic intellexerunt, tanquam
in praedestinatione Dei iam facta fuisse omnia sapiens
ille voluisset intelligi, & ideo nihil recens fuisse sub
sole.

Ab sit autem à recta fide, ut his Salomonis verbis il-
los circuitus significatos esse credamus, quibus illi putat
sic eadem temporum siue temporalium rerum volumi-
na repeti, ut verbi gratia, sicut isto saeculo Plato philo-
sophus in vrbe Atheniensi, & in ea schola quae achade-
mia nomine dicta est, discipulos docuit, ita per innume-
rabilia retro saecula, multum quidem prolixis interval-
lis, sed tamen certis, & idem Plato & eadem ciuitas, &
eadem schola, & idem discipuli repetiti, per innumera-
bilia deinde saecula repetendi sint. Absit inquam ut nos
ista credamus, Semel enim Christus mortuus est pro pecca-
tis nostris, Resurgens autem à mortuis, iam non moritur; &
nos post resurrectionem semper cum illo erimus, cui
modo dicimus, quod sacer admonet psalmus, Domine
seruabis nos & custodies nos à generatione hac in aeternum.
Quid autem mirum, si his circuitibus errantes nec adi-
tum nec exitum inueniunt? quia genus humanum atque
ista nostra mortalitas nec quo initio crepta sit sciunt, nec
quo fine claudatur; quoniam quidem altitudinem
Dei penetrare non possunt, quia cum ipse aeternus est,
& sine initio, ab aliquo tamen initio exorsus est tem-
pora & hominem, quem nunquam ante fecerat fecit in
tempore, non tamen nouo & repentino, sed immuta-
bili aeternoque consilio. Nam psalmista cum praedixisset.
Tu domine seruabis nos, & custodies nos à genera-
tione hac in aeternum. Ac deinde repercutisset eos, in
quorum stulta impiaque doctrina nulla liberationis &
beatitudinis animae seruatur aeternitas continuo subij-
ciens, & in circuitu, inquit, impij ambulant, tanquam
ei diceretur. Quid ergo tu sentis? Continuo respondit
ad dominum loquens, Secundum altitudinem tuam mul-
tiplicasti filios hominum, Sentiant inquit homines quod
putant, & quod eis placet opinentur & disputent
secundum altitudinem tuam, quam nullus potest
nosse hominum, multiplicasti filios hominum, &c.

Obiectio phi-
losophorum
ex scripturis.
Ref.

Philosophi
dogma repu-
gnans fidei.

Valde

Valde quippe altum est, & semper fuisse, & hominem quem nunquam ante fecerat, facere voluisse, nec consilium voluntatemque mutasse.

Adhuc de eodem.

CAPVT XII.

Obiectio
alia.

Sed inter istorum philosophorum argumenta illud acutissimum putatur, quod dicunt nulla scientia, infinita posse comprehendi; ac per hoc Deum omnium rerum quas fecit finitarum, finitas apud se habere rationes. Bonitatem autem eius nunquam vacuam fuisse, ac per hoc inquit, necesse esse semper eadem repeti, eademque semper repetenda transcurrere, ne si aliquando primum Dei opera cepta dicuntur, priorem suam sine initio vacationem tanquam inertem, & desidio- sam, & ob hoc sibi displicentem damnassem quodam modo, & ob hoc mutasse credatur, Si autem semper quidem temporalia, sed alia atque alia perhibetur operatus, non scientia, qua putant infinita non posse comprehendi, sed quasi ad horam sicut veniebat in mentem fortuita quadam inconstantia fecisse videatur, quæ fecit: has argumentationes si non refutare posset ratio, fides irridere deberet, Sed in adiutorio Dei hos volubiles circulos quos opinio varia confingit, ratio manifesta cofringit. Hinc enim maxime isti errant, ubi in circuitu falso ambulare, quam recto & vero itinere malint, quod mentem diuinam omnino immutabilem, cuiuslibet infinitatis capacem, innumera omnia sine cogitationis alteratione numerantem, de sua humana mutabili angustaque metiuntur. Et fit in illis quod ait Apostolus. *Comparantes enim semetipsos sibi semetipsis, semetipsos non intelligunt.* Nam quia illis quicquid noui faciendum venit in mentem nouo consilio faciunt, Mutabiles quippe mentes gerunt, profecto non Deum quem cogitare non possunt, sed semetipsos pro illo cogitantes, non illum, sed seipsos nec illi sed sibi comparant. Nobis autem fas non est credere aliter affici Deum, cum vacat, aliter cum operatur, quia nec affici dicendum est, tanquam in eius natura fiat aliquid quod ante non fuit. Patitur quippe qui afficitur, mutabileque est omne quod aliquid patitur. Non itaque in eius vacatione cogitetur, ignauia, desidia, inertia, sicut nec in eius opere, conatus, industria. Nouit quiescens agere, & agens quiescere. Potest ad opus nouum, non nouum, sed sempiternum adhibere consilium. Nec penitendo, quia prius cessauerat, cepit facere quod non fecerat, sed si prius cessauit, & postea operatus est, quod nescio quemadmodum ab homine possit intelligi, hoc proculdubio quod dicitur prius & posterius, in rebus prius non existentibus & posterius existentibus fuit. In illo autem non alteram, præcedentem, altera subsequens voluntatem mutauit aut eandem voluntatem abstulit, sed una eademque sempiterna & immutabili voluntate res quas condidit, & ut prius non essent egit, quamdiu non fuerunt. Et ut posterius esset, quando esse ceperunt, hoc eis qui talia videre possent, mirabiliter fortassis ostendens quam non eis indigerit, sed eas gratuita bonitate condiderit, cum sine illis ex æternitate initio carente, & non minore beatitudine permansit.

In Deo non
fit aliquid
quod ante
non fuit.

Deus nouus
infinitus.

Quia vero dicunt, nec Dei scientia posse infinita comprehendi, restat eis, ut audeant dicere, quod nec omnes numeros Deus nouerit. Numeros quippe infinitos esse certissimum est, quoniam in quocunque numero finem faciendum putaueris, idem ipse quamlibet multitudinem continens in ratione ac scientia numerorum non solum duplicari, sed etiam multiplicari potest. Ita vero que numerus terminatur proprietatibus suis, ut nullus eorum par esse cuiquam alteri possit, ergo & dispare inter se, ac diuersi sunt, & singuli quique finiti sunt & omnes infiniti sunt. Ita ne numeros propter infinitatem Deus non omnes scit, sed usque ad summam aliquam eius scientia peruenit, ac ceteros nescit. Quis hoc vel dementissimus dixerit. Nec audebunt isti numeros contemnere, ipsosque dicere non ad scientiam Dei perti-

nere, apud quos nimirum Plato Deum numeris mundum fabricantem magna commendat auctoritate; apud nos etiam Deo legitur dici, *Omnia in mensura & numero & pondere disposuisti.* De quo dicit Propheta. *Qui profert numero seculum.* Et saluator in Evangelio, *Capilli inquit vestri omnes numerati sunt.* Infinitus itaque numerus, quamuis infinitorum numerorum nullus sit numerus, non est tamen incomprehensibilis ei cuius sapientiæ vel intelligentiæ non est numerus, quapropter si quicquid scientia comprehenditur, scientis comprehensione finitur, profecto & omnis infinitas quodam ineffabili modo Deo finita est, quia scientiæ ipsius incomprehensibilis non est. Qui ergo nos homunculi sumus, qui eius scientiæ præfigere limitem præsumamus? dicentes, quod nisi eisdem circuitibus temporum eadem temporalia repetantur, non potest Deus cuncta quæ fecerat, vel præscire ut fa ciat vel scire cum fecerit. Cuius itaque sapientiæ simpliciter multiplex, & uniformiter multiformis, tam incomprehensibili comprehensione omnia incomprehensibilia comprehendit, ut quæcunque noua & dissimilia præcedentibus consequentia si semper facere vellet, inordinata & improuisa habere non posset, nec illa ex proximo tempore provideret, sed æterna præscientia contineret.

Infinitus
Deo finita
quapropter?

Epilogus de humani corporis & animæ coniunctione.

CAPVT XIII.

Hvg'o ubi supra. Deus itaque omnipotens cuius beatitudo, nec augeri potest omnino, quia perfecta est, nec minui quia æterna est, sola charitate, nulla necessitate rationalem spiritum creauit, & eam illius boni quod ipse erat, & quo ipso beatus erat participem faceret, creaturamque rationalem quam fecerat iussit partem in sua puritate persistere, partim etiam corporeis indumentis & terrenis mansionibus copulans luteam materiam, fecit ad vitæ sensum vegetare, ut sciret homo, quia si potuit Deus tam disparem naturam corporis & animæ ad unam confederationem atque amicitiam conuincere, nequaquam & impossibile futurum est, rationalis creaturæ humilitatem, licet longe inferiorem, ad suæ gloriæ participationem sublimare. Rursum si est tanta iucunditas huius vitæ corporalis, quæ constat ex præsentia spiritus in corpore corruptibili, quanta est illa immortalitas ex præsentia deitatis in spiritu rationali? Quia ergo in parte pro exemplo vniuersitatis, humilitatus est rationalis spiritus, usque ad consortium terreni corporis, ne forte hoc ipsum ad depressionem eius pertinere videretur, adiunxit illud quo qui in sua puritate permanerant sublimaretur, ut quod minus ex dispensatione sui creatoris acceperat conditus, per gratiam eiusdem acciperet postmodum glorificandus. In animâ quæ potior pars erat fuit imago Dei secundum rationalem, similitudo secundum dilectionem; imago secundum cognitionem veritatis, similitudo secundum amorem virtutis; vel imago quia omnia ipsa secundum sapientiam, similitudo quia una & simplex ipsa secundum essentiam.

Ratio animæ
Symbolum
immortalitatis.

Fides autem catholica hoc potius eligit, ut credamus animam primi hominis de nihilo creatam, neque factam a principio quando Angeli facti sunt sed postea cum corpus ipsum cui infunderetur foematum est ab ipso creatore simul & factam & corpori sociatam. Vtrum vero in corpore vel extra corpus creata sit, quanto difficilius est scire, tanto minus periculosum est ignorare. Neque vero in hoc ingenium hominis approbandum æstimetur, si quæ difficilia sunt pertinaciter insistit, si ea, quæ scienda sunt imprudenter discernit. Aequalis enim stultitiæ est, præsumere in his quæ non possunt sciri, & deficere in his quæ non debent ignorari.

Difficile est
scire an ani-
ma creetur
in corpore
an extra cor-
pus.

Cur Deus & mulierem & omnes homines ex vno Adam
voluit procedere.

CAPVT XIV.

Vnitas &
concordia
commendatur
in propa-
gatione ho-
minum ab
vno.

Augustinus ubi supra. Non est autem arduum vi-
dere, multo melius fuisse ut ex homine vno,
quem primo condidit Deus, multiplicaretur huma-
num genus, quam si hoc inchoasset a pluribus. Cum
enim animantes alias solitudo, ut sunt aquilae & lupi,
alias congreges, ut sunt columbae ac cerui instituerit,
vtrumque tamen genus non ex singulis propagauit, sed
plura simul existere iussit: hominem vero vnum ac sin-
gularem creauit, cuius naturam quodammodo mediam
inter Angelos & bestias condidit, non utique solum abs-
que humana societate deferendum, sed ut ei vehemen-
tius eiusdem societatis vnitas & concordia vinculum
comendaretur, dum non tantum inter se naturae simili-
tudine, verum etiam affectu cognationis homines ne-
citeretur, unde nec feminam viro copulandam illi crea-
re placuit, sicut ipsum, sed ex seipso, ut ex homine vno
totum diffunderetur genus humanum, nec ignorabat
homines peccaturos, eosque immanitate peccati mor-
tales progressuros, ut pacatius inter se viuant irrationa-
les bestiae sui generis, quarum ex aquis terrisque pluri-
mum pullulauit exordium, quam homines, quorum ge-
nus ex vno ad commendandam concordiam propaga-
tum est. Nunquam enim leones qualia homines bella
gesserunt inter se, neque dracones inter se. Sed perui-
debat etiam gratia sua populum piorum in adoptionem
vocandum, reipsumque peccatis spiritus sancto iustifica-
tum sanctis Angelis in aeterna pace sociandum, cui po-
pulo huius rei consideratio profutura esset, quod ex ho-
mine vno ad commendandum Deus hominibus quam
eigrata sit, etiam in pluribus vnitas humanum genus
initiuisset.

Augustinus in libro de coning ali bono. Nam quia socia-
le quoddam est humana natura, magnamque & natu-
rale bonum habet vim amicitiae, & ob hoc ex vno Deus
voluit omnes homines condere, ut in sua tenerentur so-
cietate, non solum similitudine generis, sed etiam vin-
culo cognationis. Hugo ubi supra. Creauit ergo Deus
hominem primum vnum, ut vnum esset generis huma-
ni principium. Diabolus namque aliud Adam principium
esse concupiscit, & ideo ut magis eius superbia con-
funderetur, hoc homo in dono accepit, quod ille per-
deret se rapere voluit, & obtinere non potuit, ut in hoc
etiam imago Dei in homine appareret, quod sicut Deus
omnibus rebus creationis principium extitit, ita iste
omnibus hominibus principium esset generationis, &
omnes homines dum se ab vno & vnum esse cognos-
cerent, omnes se quasi vnum amarent. Auctor. Huc ac-
cedit, quod mulier non est facta de capite vel pedibus
viri, sed de latere, ut per hoc deus intelligi, quod nec
domina debet esse nec ancilla, sed socia. Ratio tamen
principalis secundum Aug. Christi & ecclesiae myste-
rium est, sicut iam superius prelibatum est.

De Impossibilitatibus nominum Ada & Eua.

CAPVT XV.

Ada propheta.

Ada nomen.

Cum ergo viri costam edificasset Deus in mulie-
rem, statuit eam ante Adam. Qui ait, Hoc nunc os
ex ossibus meis, & caro de carne mea. Ipse namque Adam
in extasi constitutus, secundum glossam, prophetiae spi-
ritu intellexit costam sibi eam subductam, & inde mu-
liorem esse formatam. Ideoque memorans, quod in cu-
ctis animantibus non inuenerat adiutorium sibi simile,
dixit, hoc scilicet quod est formatum, nunc supple mihi
erit in adiutorium, quod est os ex ossibus meis, & caro de
carne mea. Sciendumque quod Adam secundum He-
braeos est nomen appellatum, & interpretatur homo.
Vnde scriptum est in in Genesi de muliere simul & vi-
ro 5. capitulo, Vocauit Deus nomen eorum Adam in die

A qua creati sunt. Hoc tamen nomen Adam per se posi-
tum, appropriatur viro, quoniam ipse prior omnium fa-
ctus est homo, & omnes ex ipso tanquam ex vno prin-
cipio. Cyrillus in lib. de duobus montibus. Ceterum ho-
minem ex terra factum oportuit nomen portare ex qua-
tuor cardinibus orbis terrae. Legimus enim scriptum, a
conditore mundi factas quatuor stellas in cardinibus
singulis constitutas, prima stella orientalis dicitur aga-
tole, secunda occidentalis dytis, tertia aquilonaris ar-
ctos, quarta meridionalis messembrias. Ex his quatuor
stellarum nominibus, tolle quatuor literas capitales, a,
& d, & u, & m, & habes nomen Adam.

Petrus Comestor. Adam quoque nomen vxoris suae tan-
quam dominus eius imposuit, & ait, haec vocabitur virago
id est acta a viro, & est sumptum nomen eius a viri
nomine, sicut materia de materia sumpta fuerat in eius
formatione. Porro etiam in Hebraeo est ista denomina-
tio, is enim vir dicitur, & inde illa, sicut a viro virago.
Hoc itaque illius mulieris fuit proprium, nunc autem
est commune omnium, & virago est eius synecopatum,
quod omnibus conuenit quamdum sunt in integritate.
Mulieres autem dicuntur fractae. Adam quoque quod
est similiter nomen omnibus commune, sonat etiam
rubeus vel rubea terra, quia secundum Iosephum factus
est primus homo de terra rubea conspersa, talis est enim,
ut ait, virgo tellus. Et vere adhuc proprie virgo erat ter-
ra, quia nondum opere hominum corrupta, nec sangui-
ne infecta. Vel rubea fuit illa terra id est animata, quia
sedes animae in sanguine est, ut ait scriptura: Imposuit au-
tem & mulieri aliud nomen scilicet Eua quod sonat vi-
ta, eo quod mater omnium viuentium esset futura, quia
tamen illud non hic legitur imposuisse, sed post maledictio-
nes illarum ob culpam, fortassis hoc dixit quasi plangent homi-
nis miseriam, & quasi euolutu puerorum alludentes. Masculus
enim recens natus euulando clamat A, mulier E. Dixit
ergo Adam Eua, quasi diceret, omnes dicent E vel A
quotquot nascentur ab Eua. Ex praefatis autem verbis
Adam scilicet hoc nunc os ex ossibus meis &c. Hoc aduer-
bium nunc Iudeos in errorem traxit, ut dicant aliam
mulierem prius factam, de qua dictum est, masculum &
feminam creauit eos, & nunc secundam de qua dici-
tur. Hoc nunc os &c. Ac si diceret Adam, prior mulier
de limo est facta mecum, sed haec nunc de carne mea.
Iosephus etiam dicit mulierem extra paradysum forma-
tam, illuc cum viro translata. Ait enim, Et in hunc
hortum introduxit Deus Adam & eius vxorem, preci-
piens eos plantationis habere sollicitudinem. Denique
singunt Iudei genealogias interminabiles ex duabus
vxoribus Adam, sed ex ipso textu conuinci videntur, in
quo agitur semper singulariter de ipsius vxore.

De prophetia Ada.

CAPVT XVI.

Augustinus super Genesim. li. 9. Sicut ergo dictum est
superius, extasis illa qua immisit Deus in Adam,
ut soporatus obdormiret, recte intelligitur ad hoc im-
missa, ut & ipsius mens per extasim tanquam Angelice
clausae particeps fieret, & intrans, in sanctuarium Dei, ut
notissima intelligeret. Vnde euigilans tanquam pro-
phetia plenus, cum ad se adductam mulierem videret,
continuo eructauit, quam magnum sacramentum Apo-
stolus ad Ephesios commendauit. Hoc nunc os ex ossibus
meis, & caro de carne mea, haec vocabitur virago, & cetera.
Quae etiam verba ex ore Adam prolata, dominus in
euangelio Deum dixisse declarauit, quando Phariseis eu-
tentibus ait. Non legistis, qui fecit ab initio masculum &
feminam fecit eis, & dixit, Propter hoc relinquet homo patrem &
matrem, & adhaerebit vxori suae, & erunt duo in carne vna.
Ob hoc inquam insinuat dominus ista Deum dixisse, ut
hinc intelligamus propter extasim qua praecesserat in
Adā, hoc eu diuinitus tanquam Prophetā dicere potuisse,
Ibi quoque de diluuiio futuro ac de iudicio per ignem

Liber hic
non est Cy-
priani.

Virago.
Virgo.
Mulier.

Rubea terra.

Eua.

Nata.

Error Iudeo-
rum.

Dua vxores
ada non
fuerunt.

Qua Adam
dixit Deum
dixisse for-
titer.

cognouit, & liberis suis indicauit, Illa etiam verba de
coniunctione Christi, & ecclesie protulit.

*Petrus comesor. Propter hoc inquit est, vel quomobrem
scilicet quia de latere viri facta est ei vxor, relinquet homo
patrem & matrem propter uxorem suam, & adhaerebit uxori
sue quasi portiuncula suae. Vel propter hanc rem,
id est uxorem relinquet homo patrem & cetera. Hoc
fit a viris quotidie, quia cessant cum parentibus corpo-
raliter habitare, vel etiam spiritualiter, quia maior est
viri zelus in uxorem, quam amor filiorum in parentes.
Nec dixit, relinquent parentes filios suos, quia maior
est dilectio patrum in filios, quam econuerso. Humor
enim de trunco ad ramos ascendit, sed non redit, & erant
duo in carne una id est viuuntur ambo in vno carnali
opere, vel in vna pueri carne gignenda, Non enim ex
sanguine vno, sed ex sanguinibus concreatur pueri ca-
ro. Vel aliter licet sint personaliter duo, erant tamē vna
caro coniugio, quia neuter habet potestatem suae carnis,
sed ambo mutuo. Aliter quoque praedicta verba sic ex-
ponuntur, quod relinquet homo patrem, & matrem,
quantum ad copulam conjugalem id est patri, & matri
non coniungitur in matrimonio. Hic enim hae duae per-
sonae tantum excipiuntur a coniugio, in lege autem 11.
sed plures in Euangelio.*

*Augustinus de ciuitate Dei lib. 15. Cum ergo humanum
genus post primam copulam viri facti ex puluere, &
mulieris ex eius latere, marium foeminarumque con-
iunctione, vt gignendo multiplicaretur, opus haberet,
nec vlli homines essent, nisi qui ex illis duobus nati fu-
issent, viri sorores suas coniuges acceperunt. Quod pro-
fecto quanto est antiquius compellente necessitate, ta-
to postea factum est damnabilius religione prohibente.
Habita est enim ratio rectissima charitatis, vt homines
quibus esset utilis, ac honesta concordia, diuersarum ne-
cessitatum vinculis iungerentur, ne vnus in vno multas
haberetur, sed singulae spargerentur in singulos, ac sic ad
socialem vitam diligentius colligandam plurimae pluri-
mos obtinerent. Quod etiam inter impios Deorum
cultores sic obseruari cernimus, vt etiam si peruerfis le-
gibus permittantur fraterna coniugia, melior tamen
consuetudo ipsam male exhortere licentiam, vt cum
sorores ducere primis humani generis temporibus li-
cuit, sic auerteretur, quasi nunquam licere potuerit. Ad
humanum enim sensum, vel alliciendum, vel offenden-
dum mos valet plurimum, qui cum in hac causa im-
moderationem concupiscentiae coereat, cum dedignari,
atque corrumpi merito esse nequatum indicatur. Si
enim est iniquum auaritia possidendi transgredi limi-
tem agrorum, quanto iniquius est libidine concubendi
subuercere limitem morum. Fuit autem antiquis patri-
bus religiosae curae, ne propinquitas ipsa se paulatim
propaginum ordinibus dirimens longius abiret, ac pro-
pinquitas esse desisteret, ipsam nondum longe positam
rursus vinculo matrimonij colligare, & quodammodo
fugientem renocare. Vnde mundo hominibus iam ple-
no, non quidem sorores, sed tamen de genere suo ama-
bant ducere uxores. Verum nunc honestas prohibita
sunt etiam consobrinarum coniugia, non solum pro-
pter multiplicandas affinitates, ne habeat vna persona
duas necessitudines, sed etiam quia nesci, quomodo inest
humanae verecundiae quiddam naturale, atque laudabi-
le, vt cui debet propinquitatis causa reuerendum hono-
rem ab eo contineat, quamvis generatricem libidinem,
de qua erubescere videmus etiam pudicitiam coniu-
galem, &c.*

*Qualiter in coniugij preparatione prohibita est omnis
species luxuria.*

CAPVT XVII.

A *Petrus. Sciendum autem, quod in praedicta verbo-
rum serie sigillatim, & gradatim prohibentur om-
nia peccata carnis id est luxurie. Formato siquidem viro,
quoniam oportebat eum genus suum multiplicare, nec
hoc naturaliter poterat, nisi per seminis effusionem in*

*taliloco, vbi possit proficere scilicet in muliebri vase.
Ideo dicit dominus, quod ad opus hoc penetrandum
non est bonum hominem solum esse, per quod videlicet molli-
tiae peccatum excluditur, vbi homo per se solus semen effun-
dit, quod Apostolus prohibet, vbi dicit ad Corinthios,
neque molles.*

*Item quia potest homo proicere semen in alium,
vbi tamen non proficiat, quia non est vas ad hoc natu-
raliter institutum, Ideo subdit, Faciamus ei adiutorium, scilicet
foeminam, non masculum, quia masculus ad-
iuuare non potest masculum, vel foemina foemi-
nam ad procreationem liberorum, Per hoc excludit-
ur abusus vtriusque sexus, De quo dicit Apostolus:
Masculi relictis naturali vso foeminae exaferunt &c. Prop-
ter hoc dicit scriptura, Masculum & foeminam creauit eos,
non masculum & masculum. Vbi etiam non dicit eum,
sed eos, ne factos putaremus Androgynos, quasi enim
Androgyni sunt Sodomitae, qui vicem exhibent sexus
vtriusque.*

*Porro quia natura procreat ex similibus similia, prop-
ter hoc vt procrearet homo filios sibi similes, oportuit
eum habere adiutorium simile sibi, Ac per hoc excluditur
coitus cum brutis. De quo dicitur in Leuitico: Cum omni
pecore non coibis. Ceterum in coniunctione viri ac foemi-
nae oportuit excipi propinquos carnis, supradicta scilicet
ratione, vt vir, vel mulier quilibet coniugem quaerens
extra consanguinitatem suam plures sibi necessitudines,
& affinitates cum pluribus acquireret, ac per hoc etiam
plures sibi amicitias copularet, In principio tamē prop-
ter hominum paucitatem oportuit tantum excludere
duas personas scilicet patrem & matrem: quod fit vbi
dicitur: Relinquet homo patrem & matrem &c. Sicque pro-
hibetur incestus. Alia vero causa huius exclusionis, quae
tangitur ab Augustino scilicet honestas naturae, quae re-
fugit homo ad consanguineam suam praecipue matrem,
& sororem accedere, forte non haberet locum, nisi
esset peccatum quia nulla est turpitudine in illo opere.*

*Quia vero matrimonium institutum est ad praefigu-
rationem coniunctionis Christi & ecclesiae, vbi vna in-
separabiliter coniungitur vni, hoc etiam in ipso sacra-
mento oportuit obseruari, quia rei signatē debet assimi-
lari, ideo praecipitur, vt vnus vnam habeat, cum dicitur:
Et adhaerebit uxori suae &c. Alia quoque concurrat causa
scilicet vt adhaeretur modus delectationis carnis, quae
post peccatum fuerat futura, ad luxuriam prona, ne de-
fluere homo per uxores diuersas. Sicque prohibentur
peccata duo scilicet adulterium, & fornicatio, sed quoniam
adulterium est grauius, intelligitur prohiberi prius, cum
dicitur: Et adhaerebit uxori suae, quasi non alienae. Deinde
vero fornicatio cum subiungitur. Erunt duo in carne vna,
quasi non tres, aut plures, sic enim homo carnem suam
diuidere prohibetur, dum secundum Apostolum, Qui
adhaeret meretrici, vnum corpus efficiunt, & qui fornicatur, in
corpus suum peccat. Notandus est etiam ordo, quia
gradatim prohiberi videtur primo grauiora, deinde mi-
nus graua. Omnium enim peccatorum carnis quodam-
modo grauissimum mollicies esse videtur, quia mollis
semetipso abutitur, Et secundum Apostolum contume-
liis afficit in semetipso corpus suum. Deinde vero ma-
lis, ac foeminae abusus, quia ibi homo proximo suo abu-
titur, humanamque naturam, in eo deturpat, ac deho-
nestat. Postea vero coitus cum brutis, quia etiam ibi
homo naturam a Deo bene institutam corrumpit,
talis enim est institutio Dei, vt carnaliter non acce-
dat, nisi ad simile sibi. In ceteris vero patet ordinis ratio.*

De statu primorum parentum ante peccatum.

CAPVT XVIII.

C *Omnes. Erat autem vterque mundus scilicet Adam,
& vxor eius, & non erubescabant. Nihil enim pu-
tabant velandum, quia nihil senserant refranandum. Sic
& nos non erubescamus, si quis videat caput nostrum,
& pedes aut manus, quia membra pudenda quippe fa-*

Mollicies.

Sodomia.

Coitus cum
brutis.

Incestus.

Polygamia
prohibetur.

Adulterij.

Fornicatio.

cit

cit inordinatus eorum appetitus. Hinc & pueri si videantur eorum pudenda, non erubescunt, quia beneficio etatis motum erubescibilem nondum senserunt qui propter hoc est pudendus, quia est inordinatus. Porro ideo inordinatus, quia non sine peccato fit nisi raro spe prolis exultatus. Nec tamen etiam cum à peccato excusari potest, rubore carere valet, unde nec sanctus Zacharias videri velle, cum sanctam Elisabeth ad gignendum præcursorem domini sanctum cognoscere.

Felicitas
status ori-
ginalis.

Augustinus de civi. Dei li. 14. Quid autem timere, vel dolere poterant primi parentes, ubi nec mors metuebatur, nec vlla corporis mala valitudo, nec aberat quicquid, quod bona voluntas adipisceretur, nec inerat, quod carnem animumve hominis feliciter viventis offenderet. Amor erat imperturbatus in Deum, atque inter se coniugum fida, & sincera societate viventium, & ex hoc amore grande gaudium, non desistente, quod amabatur ad fruendum. Erat deuitatio tranquilla peccati, qua manente nullum omnino malum aliunde quod contristeret irruerat; an forte lignum prohibitum ad vescendum cupiebant contingere, sed mori metuebant, & sic iam eos cupiditas metusque etiam ibi perturbabat? absit ut hoc existimemus fuisse peccatum, ubi nullum omnino erat peccatum. Neque enim nullum peccatum est, ea quæ Deus prohibet concupiscere, atque ab his abstinere timore pænæ, non amore iustitiæ, quam ergo felices erant, & nullis agitabantur perturbationibus animorum, nullis corporum lædebantur incommodis, tam felix est vniuersa societas humana, si nec illi malum quod etiam in posteros traicerent, nec quisquam ex eorum stirpe iniquitatem committeret, quæ damnationem reciperet. Itaque vivebat homo secundum Deum in Paradiso corporali, & in Paradiso spirituali, neque enim erat propter corporis bona, Paradisus corporalis, & propter bona mentis non erat spiritualis. Aut vero erat Paradisus spiritualis quo per interiores sensus homo frueretur, & non erat corporalis, quo per exteriores homo frueretur, erat plane utrumque propter utrumque. *Bernardus in sermone de aduentu.* Videtur in quatuor virtutibus amictum hominem, primum ab exordio sue creationis, in quibus consistit integritas salutis, Nam quid ei deerat quem misericordia præueniens, & subsequens, protegebat, & custodiebat, veritas docebat, iustitia regebat, pax fouebat? At vero descendens à Hierusalem in Hiericho, & à latronibus spoliatus, non poterat ablata sibi salutis vestimenta recipere, nisi amitteret sua Christus, sicut videlicet dicitur inferius.

De multiplici eorum cognitione.

CAPVT XIX.

*H*go ubi sup. Triplici autem cognitione primum hominem eruditum constat, cognitione scilicet creatoris sui, ut cognosceret à quo factus erat, Cognitione sui, ut cognosceret, quod factus erat, & quid sibi faciendum erat, Deinde cognitione quoque illius quod secum factum erat, & quid sibi de illo, & in illo faciendum erat. Rerum enim visibilium omnium, quæ cū homine, & propter hominem facta sunt, perfectam cognitionem, hominem accepisse nulli dubium esse decet, quantum videlicet ad animæ eruditionem, siue ad corporalis usus necessitatem pertinere videbatur, quæ enim propter illum creata erant, ab illo regenda, & disponenda erant. Et ideo horum omnium Deus illi & scientiam tribuit, & providentiam reliquit. Qui si pro vita temporali conseruanda tam magnam scientiam accepit, pro vita æterna adipiscenda, excellentiorem, & abundantiorē in cælestibus cognitionem habere debuit. Cognouit ergo creatorem suum, non ea cognitione qua Deus modo à credentibus absens fide quaeritur, Sed ea, qua tunc per præsentiam contemplationis scienti manifestus cernebatur, non tamen illa excellenter, sicut postea cognoscere debuisset, si perstitisset. Porro conditionem, & ordinem, & debitum suum supra se, siue sub se non ignorare,

Triplicis cog-
nitio primi
hominis.

intelligere qualis factus esset, & qualiter incedere deberet quid agere, quid cauere hoc totum erat semetipsum agnoscere.

Si autem quaeritur, utrum cognitionem eorum, quæ circa ipsum futura erant, habuit, hoc & arbitrii libertatem, & obediētiam puritatem minuere videretur omnino, Si autem meritum futurorum præscius diceretur, quia nec bona sperare cum præscientia malorum potuisset, nec cū præscientia bonorum mala futura timuisset. *Anselmus in monologio.* O misera fors hominis, cum hoc ad quod factus est perdidit. Ad te videndum domine factum sum, & nondum feci propter quod factus sum. Manducabat tunc homo panem Angelorum, quem nunc esurit, manducat nunc panem dolorum, quem tunc nesciuit. Heu publicus hominum luctus, vniuersalis filiorum Adæ planctus, ille ructabat saturitate, nos suspiramus esurie. Ille abundabat, nos mendicamus, ac miserabiliter desideramus, & heu vacui remanemus. *Greg. in moral. lib. 8.* Ad hoc enim homo conditus fuerat, ut stanti mente se in arcem contemplationis erigeret, & nulla hunc corruptio à sui conditoris amore declinaret, sed cum ab ingenua standi soliditate voluntatis pedem ad culpam mouit, in semetipsum protinus cecidit. Nilque præceptum menti sufficit, quia ipsum, qui vere sufficere potest amittit.

Adamus
præsciat
futura cir-
ca se.

De naturali eorum virtute.

CAPVT XX.

*H*go ubi supra. Si autem quaeritur, an aliqua virtutes ante peccatum in ipso fuerunt: Virtutes dupliciter haberi respondemus, secundam naturam, & secundum gratiam. Virtus namque nihil aliud est, quam affectus mentis secundum rationem ordinatus, quæ secundum varias eiusdem mentis applicationes plurimæ esse dicuntur, vna tamen radicem, & originem habentes voluntatem. Vna enim voluntas, secundum quod se ad varia, vel appetendo, vel fugiendo inclinat, format affectus, & diuersa secundum eisdem affectus sortitur vocabula. Voluntas autem aliquando per naturam surgit, aliquando per gratiam excitatur. Et est quidem ipsa natura per gratiam, sed alia est gratia creatrix, alia saluatix. *Gratia creatrix* primum naturæ conditæ quædam bona inseruit. *Gratia saluatix,* & bona, quæ natura primum corrupta perdidit, reparat, & quæ imperfecta nondum accepit aspirat. Bona ergo naturæ, & affectus, secundum naturam virtutes sunt naturales. Quæ & si laudabiles sunt, non sunt tamen digne merito illo, quod est supra naturam, quia nihil habent in se præter naturam; nihil tamen mereri, etiam huiusmodi non mihi videtur, quauis extra bona hæc quæ propter naturam condita sunt, nihil mereantur. Virtutes autem quas gratia reparatrix naturæ superaddita format, quia immerito aliquid supra naturam accipiunt, nisi præmio etiam supra naturam remunerari dignæ sunt, ut quibus amor Dei causa est in opere, patientia Dei præmium sit in retributione.

Virtus quid.

Gratia crea-
rix & sal-
uatix.

Sed in his virtutibus, quæ per gratiam præparatricem sunt, primum Spiritus sanctus bonam voluntatem operatur, Deinde illi mouenti se, & operanti cooperatur. Primum eam aspirat ut sit, Deinde ei inspirat, ut moueatur, & operetur, ut vacua non sit. Primum enim operatur eam, deinde cooperatur. *Bona enim voluntas instrumentum est, Spiritus sanctus artifex.* Bonam voluntatem ipse solus operatur. Postea per bonam voluntatem, non solus ipse operatur. Igitur nullatenus ambigendo putamus affectus bonos, & secundum iustitiam ordinatos, natura illius prima sua origine insertos, per quos ad bonitatem, & iustitiam exequendam naturali appetitu traheretur, & in his naturales virtutes constitui, quibus natura hominis à principio formata est, & instructa. De illis autem virtutibus, quæ voluntate bona ex amore diuino mota perficiuntur, nihil temere circa ipsum diffiniri volumus, cum de opere charitatis illius nullum ex auctoritate, siue ex ratione argumentum certum habeamus.

Bona vo-
luntas &
instrumentum
suum.

De varijs bonis eisdem ab initio preparatis.

CAPVT XXI.

A Nima quidem rationalis iccirco duplici sensu instructa est, ut & visibilia foris caperet per carnē, & inuisibilia ad laudem creatoris excitaret, Sensus Angelorum intus erat, & sensus brutorū foris. Angeli contemplantur quæ intus erant, & per ea quæ foris erant bruta contingebant visibilia, sed non per ea similiter inuisibilia, quoniam inuisibilia in visibilibus cognoscuntur, sed non econuerso. Et positus est homo in medio, ut sensus haberet intus ad inuisibilia, extra ad visibilia, intus sensus rationis, foris sensus carnis, ut ingrederetur, & egrederetur, & contempleretur intus sapientiam, foris opera sapientiæ, utrimque quoque reficeretur, videret, & gauderet, amaret, & laudaret. Quia vero ex duplici natura homo compactus fuerat, ut totus beatificaretur, duo illi bona creator suus ab initio præparauit, Vnum corporale, Alterum spirituale: utrumque plenum, & utrimque in suo genere perfectum. Carni visibilia, spiritui inuisibilia, Carni ad solatium, spiritui ad gaudium. Et his bonis vnum dedit, aliud promissit. Visibile gratis dedit, inuisibile merito querendum instituit, ut ex dono gratuito probaretur, & excellentia promissionis, & fides promittentis. Vnde continuo creatus, dominus rerum constitutus est, Postea vero illi præceptum datum est, ut prius mereretur, deinde remuneraretur, non in his, quæ iam data fuerant in dono, sed in his, quæ proposita fuerant in præmio.

Neque vero seruitium iccirco ab homine questum est, quod omnipotens conditor hominis seruitio indigeret, sed ut ipse homo vera bona merito acquisita gloriosius possideret. Et quia plus erat summæ bonitati & meritum dare & præmium, quam sine merito solum præmium, inuisibilia quasi bona vera seruienti post meritum promittuntur. Ista autem quasi modica & transitoria gratis inter merendum adiunguntur, sine illis non potest beatificari in patria, sine istis non potest sustentari in via. Propter quod & talis factus est, ut interim istis indigeret, quatenus per istam indigentiam suam in illis cognosceret, quod ibi sufficiens non esset. Ut ergo interioris vitæ bonum addisceret querere, exterior vita eius talis facta est, ut ad tempus per se stare non sufficiens, alio præter se, & extra se, bono sustentari indigeret.

De appetitu iusti & commodi.

CAPVT XXII.

D Vo quoque posuerat Deus in homine à principio, quibus natura eius tota regeretur, & usque ad consummationem finis sui conduceretur; Hæc erant appetitus iusti, & appetitus commodi. Appetitus iusti voluntarium esse voluit, ut in eo promeretur homo siue bonum, si eum retineret cum deserere posset, siue malum si eum desereret. Appetitus autem commodi necessarium, quatenus in eo remuneraretur homo, siue ad penam, si appetitus iusti desereret, siue ad gloriam si eum retineret. In appetitu ergo iusti Deus meritum hominis constituit, in appetitu vero commodi præmiunt. Hos appetitus duo effectus eorum sequebantur iustum & commodum, dissimiliter tamen. Ipsum enim iustitiam appetere, secundum aliquid iustitiam habere est. Affectus iusti à voluntate separari potest, sed effectus eius idest iustitia ab effectu ipso separari non potest. Appetitus commodi inseparabilis est, quia secundum necessitatem inest, & à voluntate rationali nunquam separari potest. Effectus autem eius idest commodum ab eo separabilis est, quia desiderari commodum etiam cum non habetur potest. Et in hoc summa constat pena cum creatura penæ addicta commodum fastidire non potest propter immutabilem naturam, nec habere potest per irremissibilem cul-

A pam. Homo ergo quia appetitum iusti sponte dereliquit, iccirco merito & iustitiam & commodum perdidit. Solum appetitum commodi ad augmentum felicitatis retinens. Si autem homo iustum velle non desineret, siue illud, siue aliud volendo nunquam peccare posset. Quid autem volendo iustum, velle desijt, nisi aliquid extra mensuram in qua sola iustitia fuit? At vero quæ fuit ista mensura in qua voluntas hominis esse voluerat, ut esset bona?

De mensura sibi imposta in appetitu commodi.

CAPVT XXIII.

D Vo sunt quæ præparauerat Deus homini. Vnum temporale, & aliud æternum, ut temporali vteretur, æterno frueretur. Sed quia bonis vti, aut frui laudabile non est, nisi bene vtaris & fruaris, diffinita est homini mensura, secundum quam bonis suis temporalibus bene vteretur, æternis bene frueretur. Modus autem mensuræ in usu inferioris boni quadripartitus constabat. Primo ut vteretur his tantum quibus vti deberet, Secundo ut qualiter deberet, Tertio ut quantum deberet, Quarto ut quando horum quodcunque homo præteriret, mensuram amitteret. Modus autem in fructu superioris boni bipartitus tantum, Primo ut sciret homo qualiter illo bono vti deberet, secundo ut etiam quando eum illo bono frui cōueniret agnosceret. Nam quo bono sibi fruendum esset, querendum non erat, quoniam non nisi solum vnum bonum ibi erat. Similiter & quantum ab illo bono fruendum esset, omnino querendum non erat, cum sine dubitatione constaret, quia quantomagis frueretur illo quis, tanto vtique felicius esset. Illic autem sola mensura quantitatis querenda est, ubi parum aut nimium esse potest.

Fructus autem huius boni ita se habet, ut in eo qui minus possidet plenum sit, & qui amplius non sit superfluum. In hoc ergo mensura constabat, ut agnosceretur qualiter illo bono frui deberet, ne inordinate illud, non quidem ad imitationem sicut conuenit creaturæ, sed ad æqualitatem quod creaturæ possibilitatem transcendit, possidere concupisceret. Similiter ut attēderet, ne illud ante tēpus præripere festinaret, cū illuc priusquā obedientia consummasset, accipere non deberet. In eo ergo quod bona sua amauit, consideramus appetitum commodi. In eo autem quod mensuram in bonis suis dilexit, intelligimus appetitum iusti. Post autem cessauit velle mensuram, destitit amare iustitiam, & in eo ipso iustitiam perdidit, quo ipsum iustitiæ amorem amisit. In hoc ergo iustitia hominis fuit, quod extra mensuram appetitum suum extendit, & secundum qualitatem cum creatori suo parificari voluit, & secundum tempus cum ante meritum præmium præripere festinauit. Igitur summum bonum appetijt, sed non bene, quia illud & immoderate, & intēpestiue apprehendere cōcupiuit.

De multiplici custodia sibi data.

CAPVT XXIV.

B Onum quidem homini à Deo datum vel promissum nihil profuisset, nisi ad illud quod datum fuerat apponeretur, ne amitteretur, & ad illud quod promissum fuerat via aperiretur. Propterea ad bonum datum posita est custodia, præceptum naturæ. Et ad bonum promissum aperta est via, præceptum discipline. Præceptum autem naturæ intelligimus distinctionem naturalem intrinsecus aspiratam, ut per eam homo erudiretur de his, quæ vel appetenda, vel fugienda fuerant. Ad necessaria ergo & salubria pertinet perceptio, ad noxia prohibitio, ad media cōcellio. Hæc ergo custodia munus negligentiam vitare potuit, sed violentiam repellere non potuit. Propterea rationi humanæ adiuncta est prouidentia diuina, quatenus humana ratio in parte vna vigilaret contra negligentiam: prouidentia diuina

Vt tempus
valium mensura
fuerit.Nolle mensuram
fuerit est non
amare iustitiam.

in

Custodia
munita
magna
vita.

in parte altera staret contra violentiam. Hac itaque gemina custodia munita ciuitas humane vite nullis aduersis lederetur, quia si ratio humana non respiceret aduersus negligentiam, prouidentia diuina nunquam in homine violentie locum dedisset. Nec illum hominem primum, impassibilem fuisse credere debemus, quasi nihil omnino pati potuisset, quia naturam in se passibilem habuit. Sed tamen si non peccasset, sicut non mortuus, ita etiam siue ad molestiam voluntatis in mente, siue ad corruptionem integritatis in corpore passus omnino aliquid non fuisset. Verum (sicut praedictum est) contra passionem ei custodia necessaria fuit, ut per rationem propriam contra negligentiam cauenda excitaretur, & prouidentia diuina contra violentiam omnem illatus seruaretur. Quia vero primo per negligentiam locum suum deseruit, diuina postmodum prouidentia iuste se a custodia sua subtraxit, ut iam in vita hominis nonnunquam violentia preualeat, & ratio ipsa iam nunc & in vita cogatur subsistere, quod prius sponte cauere neglexit.

De immortalitate ipsorum cibis sustentanda.

CAPVT XXV.

Conestor. Si autem quaeritur, cur ante peccatum datae sunt homini escae, cum esset immortalis? Dicimus, quod immortalitas in qua creatus, cibis erat sustentanda, nec erat qualis illa quae futura est, quae cibis non indigebit. Illa ei erat posse non mori, haec erit non posse mori. Aug. de ciui. lib. 13. Non solum enim tale corpus erit, quale nunc est in quauis optima valitudine, sed nec tale quidem quale fuit in hominibus primis ante peccatum, qui licet morituri non essent nisi peccasset, alimentis tamen utebantur ut homines, non dum spiritualia, sed adhuc animalia corpora gestantes, quae licet senio non deficerent, ut ad mortem necessitate perducerentur, qui status eis de ligno vitae, quod non medio paradisi cum arbore verita simul erat, mirabili Dei gratia praestabat, tamen & alios sumebant cibos, praeter unam arborem, quae interdicta fuerat: non quia ipsa malum erat, sed ad commendationem purae ac simplicis obedientiae, quae magna virtus est rationalis creaturae sub creatore domino constitutae. Nam ubi nullum malum tangebatur, profecto si prohibitum tangeretur, sola inobedientia peccabatur. Alebantur ergo alij, quae sumebant, ne animalia corpora molestiae aliquid esuriendo vel sitiendo sentirent.

De ligno autem vitae praeterea gustabant, ne mors eis vndeunque subreperet, aut senectute cōfecta decursis temporum spacijs interiret, tanquam cetera illis essent alimento, illud autē sacramento, ut videlicet sic accipiantur esse lignum vitae in paradiso corporali, sicut in spirituali & intellectuali paradiso sapientia Dei, de qua scriptum est: Lignum vitae est his qui apprehendunt eam. Corpora vero iustorum, quae in resurrectione futura sunt, nec ullo ligno indigebunt, quo fiat, ut nullo morbo vel senectute inueterata moriantur, nec ullis alijs corporalibus alimentis, quibus esuriendi ac sitiendi qualiscunque molestia deuitetur, quia certo & inuolabili munere immortalitatis induentur, ut non velint nisi potestate, non necessitate vescantur.

De ipsorum in melius translatione futura si peritissent.

CAPVT XXVI.

Idem in li 14. Sic ergo manente illa primorum parentum felicitate, donec per illam benedictionem, qua dictum est, Crescite & multiplicamini, praedestinatorum sanctorum numerus compleretur. Alia maior daretur, quae beatis Angelis data est, ubi iam esset certa securitas peccatorum neminem, neminemque moriturum, & talis esset vita sanctorum post nullum laboris, doloris, mortis experimentum, qualis erit post haec omnia in incorruptionem corporum reddita resurrectione mortuorum. Hinc ubi sup. Probabile siquidem omnino est, quod ille

primus homo post peractam obedientiam, si in ipsa obedientia persistisset, statim ad praemium ipsius obedientiae transferri debuisset, quatenus siue mortis interpositione de primo statu, ubi habuit posse non mori, ad alium statum transiret, ubi amplius mori non posset. Interim vero vitam terrenam fructibus terrenis nutrebat, quia enim quod viuit vitam habet, quod autē viuificat vitam dat. Plus est omnino viuificare, quam viuere, propter quod primus homo in animam viuente factus dicitur, quae vitam quidē in se habuit, sed corpori per se solam vitam dare non potuit. Secundus autem in spiritum viuificantē, qui & vitam habebit in se, & corpori dabit per se. De termino autē huius vitae inferioris, in qua usque ad tempus diffinitū homo manere debuerat, hoc fide dignum videtur, quod sicut in hac vita mortali alijs per mortē decedentibus, alijs per natiuitatem victuri succedunt, ita quoque tunc praecedentibus, post terminū huius vitae temporalis ad vitam aeternā translatis, hi qui ex eis nati fuissent decedentibus succederent, & ipsi quoque tempora sua impleturi, & obedientiam seruaturi, donec eadem numerus ad vitam praedestinatorum impleretur, & tempus huic inferiori vitae deputatū cōsummaretur.

Quod eis & prouidentia carnis & exercitium operis oblectamento essent.

CAPVT XXVII.

Porro nisi spiritus in appetitu suo mensuram deseruisset, caro subiecta spiritui aduersus ipsum in suo appetitu terminū mensurae non transiret. Deus etenim primi hominis corpus sanum, & integrum condens, forinsecus quaedam ordinauit, quae ad conseruanda valere potuissent. Horum autē prouidentiorū cura & officium spiritui incumberebat. Nam sicut Deus praesidebat spiritui, ita & spiritus carni, & ipsa caro spiritus iumentum erat, propterea quasi ad sefforem pertinebat, ut pabulum prouideret ne deficeret, & hoc solum fortassis tunc sufficere potuisset. Nam modo praeter pabulum frano & calcaribus necesse habet. Frano quidem ut furentem & praecipitem a malo cohibeat. Calcaribus autem ut ad bonum faciendum excitet pigrum. Tunc ergo solum pabulum ministrans sine frano & calcaribus suauiter portaretur. Et si forte frano ibi esset, quo per se incedere nescia regeretur, nec pūgi tunc opus haberet, quia non esset pigra, nec cohiberi, quia non esset impetiosa. Quia ergo spiritus seffor erat, iniunctum esset ei officium, ut & iumento suo pabulum prouideret. Ne vero in illo exequendo, si sola hac praeeptione non etiam ex amore impleveret, conditione serui premeretur, dedit ei Deus affectum quo suum corpus amaret, ut hoc ei libenter prouideret.

Rursus ne vel illis quaerendis labor esset, vel in sumendis periculum, indigentiam simul & appetitum carnalem certa mensura temperauit, quatenus ei & ad fomentum parca sufficere potuissent & ad satietatem, itaque prouidentia carnis non tam labor, quam oblectamentum & exercitatio futura foret, si homo iustitiam tenuisset.

Si autem quaeritur quo studio vita humana si non peccasset homo exercenda & colenda fuisset, non inconuenienter dicitur, praeter interna & spiritualia studia sapientiae & diuinae contemplationis, foris etiam in terrae culturas, siue in arando, siue in seminando, siue in plantando, & ceteris huiusmodi operibus, quibus natura bona excolta profectum capit in melius, primum hominem non ad laborem, sed ad delectationem exercendum, ut & opus esset ad delectationem & exemplum ad eruditionem, sic namque exterior homo exercendus erat, ut ab ipso studio exteriori, operis forma lumeretur studij interioris, & in eo quod foris faceret cognosceret, quid sibi intus faciendum esset. Nam etiam intus similiter quaedam terra erat, quae bona quidem creata erat, & tamen si ipsa terra bene excoleretur, adhuc melior esse poterat, quae culta fructus bonos daret, neglecta vero mala & noxia germina proferret.

Immortalitas
itaque
qualis.

Lignum
vita
quid
praestabat
Ada.

Primum
homo
si
per
sisteret
in
obedi
entia
non
mori
posset.

Pabulum.
Frano.
Calcaris.

Agricultura
in statu
innocentia
fuisset
delectatio.

De multiplici praecepto diuinitus illi dato.

CAPVT XXVIII.

Auctor. Datum est autem primis parentibus du-
plex (vt supra dictum est) praeceptorum genus,
videlicet praeceptum naturae, ac praeceptum disciplinae.
Praeceptum vero naturae triplex. Primum quidem per-
tinet ad sustentationem corporis sui, de comedendo
scilicet ex omni ligno paradisi. Secundum ad multi-
plicationem generis sui, quod implendum erat per le-
gem matrimonij. Tertium ad dilectionem Dei & pro-
ximi, quod in cordibus eorum scriptum erat digito Dei.
Quartum vero praeceptum scilicet disciplinae datum est il-
lis ad probationem obedientiae, videlicet de ligno scientiae
boni & mali, non gustando neque tangendo.

Augustinus super Genesim libro 8. Sed potest quæri
quomodo Deus homini tunc locutus sit, vt praeceptum
capere posset, quo transgresso reus esset, Vtrum vide-
licet in mente modo intellectuali, an in aliqua specie
corporali? Reuera cum audimus scripturam dicen-
tem: *praecepit ei Deus dicens: Ex omni ligno paradisi come-
de, &c.* Si quærimus hunc in Deo modum loquendi à
nobis proprie non potest comprehendere. Certissime ta-
men tenere debemus. Deum aut per substantiam suam
loqui, aut per subditam sibi creaturam, sicut videli-
cet iam dictum est superius. At vero per substantiam
suam non loquitur, nisi ad creandas omnes naturas, ad
spirituales autem & intellectuales, non solum creandas
omnes naturas, sed etiam illuminandas cū capere pos-
sunt eius locutionem in verbo aeterno. Illis autem qui
eam capere non possunt, non loquitur Deus, nisi per
creaturam, aut tantum spiritualement, sicut in somnis vel
extasi rerum corporalium similitudinem, aut etiam
corporalem dum sensibus corporis vel appareat aliqua
species, vel insonant vates. Itaque si Adam talis erat,
vt illam Dei locutionem capere posset, quam per sub-
stantiam suā mentibus Angelicis præbet, non est dubi-
tandum quod eius mentem mouerit per tempus miro &
ineffabili modo, non motus ipse per tempus, eique
vtile ac salubre praeceptum veritatis impresserit, &
quæ transgressori poena deberetur, ea ipsa veritate inef-
fabili monstrauerit. Sic enim audiuntur vel viden-
tur omnia bona praecepta in ipsa incommutabili sapien-
tia, quæ in animas sanctas se transfert ex aliquo tempo-
re, cum nullus ipsi motus sit in tempore. Si autem ad
illum modum Adam iustus erat, vt ei adhuc opus esset
alterius creaturæ sapientioris & sanctioris auctoritas,
sicut nobis prophetarum & ipsis Angelorum, quæ
voluntatem Dei posset cognoscere; Cur ambigamus
Deum per aliquam huiusmodi creaturam ei locutum
esse talibus vocum signis, quæ posset intelligere.

De illo quod datum est ad naturae sustentationem.

CAPVT XXIX.

Auctor. Primum itaque praeceptum naturae (si-
cut dictum est) homini datum est ad sustentatio-
nem naturae, quoniam habebat corpus animale, viden-
cet indigens ciborum alimonia, vnde si non comederet
interiret, cumque fames sit defectus ac poena pec-
cati (est enim appetitus immoderatus comedendi) huic uti-
que nullatenus homo subiucisset, si non peccasset, sed
proculdubio peccaret, nisi defectum habens cibo præ-
ueniret, habebat enim appetitum naturalem & mode-
ratum, cui sic ex praecepto Dei vt defectus famis nun-
quam sentiretur, erat utique satisfaciendum. Vtrum
autem ad immortalitatem Adæ perpetuo conseruan-
dam sufficeret semel comedere de ligno vitae? Videtur
quod sic secundum Aug. & ideo creditur Adam de il-
lo nunquam comedisse. Ait enim idem *Augustinus su-
per Genesim, sic.* Immortalis & incorruptibilis caro primi
hominis condita est, vt immortalitatem & incorrup-

tionem per obseruantiam mandatorum Dei custodi-
ret. In quibus videlicet mandatis hoc continebatur,
vt de lignis concessis ab interdicto abstinens mandu-
caret, ac per horum edulium immortalitatis dona con-
seruaret, donec incrementis corporalibus ad ætatem
perductus, quæ conditori placeret, multiplicata pro-
genie ipso iubente de ligno vitae sumeret, quo perfe-
ctè immortalis factus alimenta sibi ulterius non requi-
reret. Ecce hic apertè videtur Augustinus tradere quod
caro primi hominis mortalitatem habuit in se. Et ita
quod in eo fuit potentia naturalis scilicet non mo-
riendi, sed adiuuanda erat per alimoniam ciborum, &
obseruantiam mandatorum Dei. Et etiam quod con-
gruo tempore comesturus erat de ligno vitae. Idem ta-
men in libro de baptismo paruulorum dicit, quod Adam co-
medit de concessis, sed fortasse non loquitur de ligno
vitae, sed tantum de aliis. Secundum hoc ergo intelli-
gendum est quod supra dicit Augustinus quod Adam
de ligno vitae gustabat: id est, gustare debebat. *Augu-
stinus in questionibus super Genesim.* Adam itaque non ha-
bebat corpus tale, quod dissolui esset impossibile, sed
corruptionem inhibebat gustus arboris vitae. Potuit
etiam post peccatum dissolubilis permanere, si à Deo
permitteretur edere de ligno vitae.

De alio quod datum est ad sui generis multipli-
cationem.

CAPVT XXX.

Auctor. Secundum vero praeceptum homini da-
tum est ad multiplicationem generis humani sci-
licet illud: *Crescite & multiplicamini*, & implendum erat
per legem matrimonij. Vnde quia sine coniunctione
maris ac feminae praeceptum hoc impleri non potuit,
dicit Comestor, quod Deus his verbis coniugium in-
stituit, in quo etiam dicit quosdam hæreticos confuta-
ri, qui concubitus dicunt sine peccato non posse fie-
ri. Nos autem secundum opinionem communem di-
cimus, quod in paradiso coniugium institutum est, cum
viro in extasim rapto dictum est: *Propter hoc relinquet
homo patrem suum & matrem, & adhærebit uxori suæ, &
erunt duo in carne vna.* Hinc & Apostolus verba illa re-
citans ad Ephesios: *Sacramentum inquit hoc magnum est
in Christo & Ecclesia.*

Est itaque matrimonium legitima coniunctio maris & fe-
minæ, indiuicem vitam consuetudinem retinentis: id est reti-
nenda exigens, quantum in se est. Hoc autem dico, quia
contumelia creatoris soluit scilicet matrimonium infidelium,
quoniam non est ratum. Dicitur hoc etiam propter ma-
trimonium spirituale, quia scilicet ante carnalem copulam
alteri coniugium licet ad religionem transire. Finalis cau-
sa matrimonij prolis est procreatio, & nunc etiam for-
nicationis euitatio, siquidem ante culpam institutum est
tantum ad procreandæ prolis officium, postea vero non
solum ad officium, sed etiam ad remedium scilicet vt carnis
prohibeatur vitium: Iuxta illud Apostolicum: *Propter
fornicationem unusquisque uxorem suam habeat, & vna-
queque suum virum.*

Efficiens causa matrimonij est consensus per ver-
ba de presenti. Dicitur autem matrimonium quali-
matris munium, id est, officium, quia mulieribus dat es-
se matres, & ideo denominatur magis à matre quam
à patre, quia eius officium prius apparet in matrimonio
quam officium viri. Dicitur autem matrimonium esse
initiatum per sponsalia, ratum per consensum de præsen-
ti, consummatum in carnali copula. *Hugo de Sacra-
mentis libro secundo.* Institutio itaque coniugij duplex
est. Vna scilicet ante peccatum ad officium, alia post pec-
catum ad remedium. Prima vt natura multiplicaretur,
secunda vt natura exciperetur, & vitium hinc cohiberetur.
Prima constitutio coniugium proposuit in fidem dile-
ctionis, vt in eo sacramentum esset societatis, quæ in
spiritu constat inter Deum & hominem. Officium autem
coniugij in cōmixtione carnis proposuit, vt in eo sacra-

Sacramentū

Res sacra-
menti.Præceptum
matrimonij.Speciat ad
ius natura.

mentum esset societatis, quæ in carne futura erat inter Christum & Ecclesiam. Secunda institutio coniugium in fœdere dilectionis sanxit, & per eius bona id quod in carnis commixtione infirmitas erat, & delicti excusaretur. Officium autem coniugij in commixtione carnis concessit, ut in eo propter generis multiplicationem generantium infirmitas exciperetur, & forte ipsa societas quæ exterius in coniugio pacto fœderis servatur, sacramentum est & ipsius sacramenti res est dilectio mutua animorum quæ adinvicem in societatis & fœderis coniugalis vinculo custoditur. Et hæc ipsa rursus dilectio qua musculus, & femina in sanctitate coniugij animis uniuntur, sacramentum est, & signum dilectionis, qua Deus rationale animæ intus per infusionem gratiæ suæ & spiritus sui participatione coniungitur.

Qualiter coniugium esse dicatur in præceptis naturæ.

CAPVT XXXI.

Verum cum præcepta naturæ nunquam cessent, sed semper obligent non immerito queri potest qualiter in præceptis naturæ coniugium est. Si enim adhuc in præcepto est, sequitur quod servare virginitatem peccatum est. At vero non omnia præcepta naturæ obligant ad semper, siue in perpetuum, sed aliquando tantum ad tempus opportunum. Hoc itaque præceptum: *Crescite & multiplicamini, &c.* tamdiu servatum fuit, quamdiu oportuit. Iam vero cessavit, quia sufficienter impletum est, id quod in fine præcepti Dominus addit. *Et replete terram.* Iam enim adeo multiplicatum est humanum genus, quod terra tota repleta est hominibus, semper enim obligavit præceptum illud, donec ut dictum est impleretur. Qui autem præcepta naturæ simpliciter, ac semper ad sui observantiam obligare dicuntur, de moralibus intelligitur, quæ dicuntur præcepta naturæ, quia pertinent ad ius naturale, quod videlicet naturaliter scriptum est in humano corde, hoc autem præceptum non fuit morale, sed quia natura semper tendit ad sui multiplicationem, ideo dicitur naturale quod est de multiplicando genere humano, unde coniugium ante peccatum quidem in præcepto fuit ad officium, & etiam in remedium scilicet ut ardor concupiscentiæ sine qua coitus non est, per coniugij bonum excusationem haberet. Nunc autem magis est ad remedium quam ad officium. Non iam in præcepto, sed in permissione, quia iam per totum orbem multiplicatus est populus ad Dei cultum.

Potest etiam dici præceptum naturæ, quia institutum est in statu naturæ bene dispositæ, & etiam quia pertinet ad ius naturale, quod natura omnia animalia docuit scilicet commixtionem maris & feminae. Præterea quia sicut dictum est supra, institutum est contra carnis vitia, præcipue innaturalia, ut sunt mollicies, & sodomia, quibus pervertitur natura. *Augustinus in lib. de bono coniugali.* Cum autem ille naturalis usus qui progreditur ultra pacta nuptialia, id est ultra propagandi necessitatem, venialis sit in vxore, damnabilis in meretrice, ille qui est contra naturam execrabilius sit in meretrice, sed execrabilius atque damnabilius in vxore. Tantumque valet ordinatio ipsius creatoris & ordo creaturæ, ut si in rebus ad utendum concessis etiam exceditur modus, longe sit tolerabilius, quam in ea quæ concessa non sunt vel nullus vel rarus excessus. Propter hoc in re concessa toleranda est coniugis immoderatio, ne in rem non concessam prorumpat libido. Cum autem vir membro mulieris non ad hoc concessio uti voluerit, turpior est vxor, si in se quam in alia fieri permiserit. Decus ergo coniugale est castitas procreandi, & fides reddendi carnalis debiti.

Qualiter unicam unius esse sit de naturali iure.

CAPVT XXXII.

Autor. Patet etiam quod unicam esse debere sit de naturali iure. Est enim de naturali iure ut alij non facias, quod tibi non vis fieri. Sicut ergo vir non vult mulierem dividere carnem suam, ita nec ipse debet dividere suam. Et sic unica debet uni tantummodo coniungi & e converso secundum naturalem iustitiam. Præterea si unam esse unius pertineret tantum ad ius positivum, secundum hoc ante institutionem iuris positivi plures habere non fuisset peccatum, quod est manifeste falsum. Præterea secundum hoc gentilibus non esset peccatum, cum ius positivum non ligit, nisi tantum illos ad quos pervenit, & illud eis non est prædicatum.

Sciendum tamen quod ius naturale dicitur vno modo sicut dictum est supra, quod natura docuit omnia animalia. Et secundum hunc modum coniunctio maris & feminae est de naturali iure. Dicitur etiam naturale eius alio modo scilicet, quod dicat naturalis ratio, & sic est de naturali iure fidelitas quam debet vir vxori scilicet, ut nulli commisceatur alteri. Hoc ergo duplici modo coniugium est de iure naturali scilicet, quantum ad copulam carnalem, & quantum ad fidem, unam uni tantum coniungi.

Olim tamen pro temporis exigentia Dominus cum patribus dispensavit, quia pauci tunc erant cultores Dei, & quia moderate ac spe prolis appetebant coitum patres antiqui. Si autem obijciatur econtrario quod ius naturale dispensationem non recipit. Respondemus quod immo recipit in aliquibus, licet non ab homine, sed à Deo qui tradidit. *Vnde Beatus Bernardus in libro de præcepto & dispensatione ita scribit.* Non occides, non mechaaberis, ac reliqua illius tabulae legis scripta, & si nullam prorsus humanam dispensationem admittunt. Deus tamen horum quod voluit, & quando voluit, siue cum ab Hebræis Aegyptios spoliari, siue cum prophetam cum muliere fornicaria præcepit misceri, Samsonque una cum hostibus opprimens seipsum interfecit, quod utique factum si defenditur non fuisse peccatum, priusquam indubitanter credendus est habuisse consilium, & si de scriptura non habeamus. Hæc ille. Itaque iuxta verbum Augustini plures habere vxores quando mos erat, peccatum non erat, non quidem propter morem, sed propter dispensationem, quæ facta est (ut dictum est) Patriarchis propter populi Dei multiplicationem, ac divini cultus ampliationem. Denique si etiam non essent nisi duo viri & infinitæ mulieres, nec sic etiam ad humanum genus multiplicandum deberet homo carnem suam dividere, nisi ex dispensatione. Cum Lamech autem, qui ex libidine bigamiam introduxit, dispensatum non fuit. *Hiero. contra Iovinianum lib. 1.* Primus siquidem Lamech sanguinarius & homicida unam carnem in duas vxores diuilit, & fratricidium & bigamiam eadem diluvij pena deleuit.

Cur olim cum viris dispensatum est, ut haberent plures, non autem e converso.

CAPVT XXXIII.

Augustinus ubi supra, nec sicut uni viro plures licebat habere vxores, sic nec uni feminae viros plures, nec etiam ipsius prolis causa, si forte illa quidem parere posset & ille generare non posset. Nam occulta lege naturæ singularitatem amant, quæ principantur, subiecta vero non solum singula singulis, sed ratio naturalis vel socialis admittit etiam uni plures, non sine decore subduntur. *Idem contra Faustum libro secundo.* Aeterna ergo lege consulta videamus, quid pater Abraham peccaverit, id est, contra legem hanc fecerit, quando cum ancilla concubuit. Illa siquidem æterna lex ordini naturali conservando consulens, non ut satietur libidini serviat, sed ut saluti generis prospiciatur, ad prolem

Polygamia
iure natura
prohibetur.Ius natura
dupliciter
sumitur.Dispensati
cum patri-
bus pro po-
lygamia.Lamech pri-
mus biga-
mus.

Abraham concubitus cum concubina.

*Mulier quam subdit viro, quam tenet aqua-
lut*

Iacob uxores.

prolem tantummodo propagandam mortalis carnis delectationem dominatum rationis in concubitu suum relaxari. Proinde Abraham ordinem naturæ seruans, nihil agebat concubitu illo, nisi ut nasceretur homo. Neque Sara (ut obijcit Faustus) conscientiam suam flagitio coniunxit, quo ille suam libidinem turpi, & illicita voluptate sanaret, miscuit, sed naturali ordine filios volens, sequens sterilem sciens, ancillaris vteri fecunditatem in usu viri sui potestate licita vendicauit, non cedens viro concupiscenti, sed iubens obedienti. Nam cum in ceteris actibus ad humanam pacem pertinentibus mulier viro debeat seruitutem, tamen secundum Apostolicam doctrinam huius vnus rei, quæ sexus vtriusque carnali forte distinguitur, & carnali commixtione concernitur, similem habent in se vir & mulier potestatem. Prolem ergo quam de se habere Sara non poterat, de ancilla quidem voluit habere. Ex eo tamen semine, ex quo & de se si posset habere debebat, nec vnquam hoc vtique faceret Sara, si in corpore viri teneretur carnali concupiscentia, zelaret enim potius pelli-
cem, non faceret matrem. Nunc autem ideo propagandi voluntas pia fuit, quia concumbendi voluptas libidinosa non fuit.

Iacob autem quod pro ingenti crimine quatuor uxores obijciuntur, generali prolocutione purgatur. Alia namque peccata sunt contra naturam, alia contra mores, alia contra præcepta. Si ergo naturam consulas, non lasciuiendi sed gignendi causa mulieribus illis utebatur. Si mores, illo tempore & in illis terris hoc factitabatur. Si præceptum, nulla legē prohibebatur, nunc vero cur crimen est, qui hoc faciat, nisi quia & in moribus & in legibus est contrarium?

Contra reprehenses patrum in hac parte responsio.

CAPVT XXXIV.

Purgantur Patriarchæ polygamii.

ET isti comparantes non alios quorum animi virtutem nosse non possunt, sed (sicut dicit Apostolus) semetipsos sibi ipsis non intelligunt, & quia ipsi etiam si vnam habuerint, ad eam non solum generandi accedunt officio viriliter, sed sæpe coeundo stimulo eneruiter pertrahuntur, quasi veraciter sibi videntur conijcere, quam maiore huiusmodi morbo per multas alij captiuentur, quando se vident in vna temperantiam non posse seruare. Verum nos eis qui hanc virtutem non habent, ita de sanctorum virorum moribus iudicium committere non debemus, sicut de ciborum suauitate ac salubritate iudicare febrientes non possumus; potius illis sonorum sensu & præceptorum medicamine, quam ex eorum ægritudinis affectione alimenta præparamus, alioquin possint & sanctos Apostolos acculare, quod tam multis populis Euangelium prædicauerunt, non charitate generandi filios æternæ vitæ, sed cupiditate laudis humanæ, hoc enim amore gloriæ corrupti erant, quos Apostolos notat quod per inuidiam & contentionem non caste Christum annuntiabant. De quibus tantum gaudet Apostolis, quod his auditis nascerentur fideles per Euangelium, ut de malo illorum, Deus operaretur bonum, sicut fieri potest, ut ad concubitu homo non generandi voluntate ingrediatur, sed luxuriandi libidine rapiatur, & tamen inde homo, bonum Dei opus nascatur de fecunditate seminum, non de turpitudine vitiorum. Sicut ergo Apostoli doctrinam suam admirantibus auditoribus condelectabantur, non auiditate consequendæ laudis, sed charitate seminandæ veritatis, sic & sancti Patriarchæ coniugibus semen suum excipientibus miscbantur, non concupiscentia percipiendæ voluptatis, sed prouidentia propagandæ successionis. Ac per hoc nec illos ambiciosos multitudo faciebat vxorum.

Similes autem sunt, qui hic in magnis reprehenduntur, pueri in schola imperitis, qui cum pro magno didicerint nomen vnum singularis numeri reddendum esse verbo numeri singularis, auctorem increpant doctissimum, quia dixit: *pari in frustra fecant.* Et quia reli-

gionem dici norunt, culpant eum qui gentina littera dixit, religionem patrum. Vnde fortasse non absurde dicitur in genere suo quantum distant schemata & metaplasmi doctorum à solæcismis & barbarismis imperitorum, tantum distare figurata facta Prophetarum à libidinosis peccatis iniquorum. Illorum siquidem antiquorum non tantum linguam sed & vitam dico fuisse Propheticam, totumque regnum illud gentis Hebræorum magnum quendam fuisse Prophetam, nec intelligunt isti quosdam virtutes in magnis animis, paruorum animorum vitiis simillimas esse, non nulla specie, sed nulla æquitatis comparatione. Si enim in quibusdam factis à quorum altitudine longe sunt, vitam patrum vel prophetarum tanquam libidinosa reprehendunt, sicut nonnulli etiam paganorum tanquam Christi stultitiam, quod tempore anni non congruo quæsiuit in arbore poma, redargunt. Aut puerilis cuiusdam fatuitatis affectum, quod inclinato capite digito in terra scribebat, & cum hominibus interrogantibus respondisset, hoc iterum faciebat.

De sanctis mulieribus olim prolem desiderantibus.

CAPVT XXXV.

IPsas etiam uxores Iacob satis elucet nihil aliud omnino in concubitu appetiisse quam filios. Nam vbi se minime parere viderunt, famulas suas viro suo dederunt, ut illas quidem matres facerent carne, & ipsæ fierent voluntate. Hinc accidit ut altera virum cōduceret quoniam ordo alterius erat, ut ad illam maritus intraret. Nam vtique iustus ad Lyam vicibus accedebat, de qua tot filios procreauerat, & cui ut etiam de ancilla procrearet, obediens. Tantoque firmiter seruabantur potestatis conjugalis iura, quanto castius vitabatur carnalis cupiditatis iniuria.

Filix Lot cum ad conuersionem humani generis prolem quæreret, qui vtique in eis humanus erat & naturalis affectus, nec alios viros velut illa conflagratione orbe terrarum exusto, inuenire se posse crederet, misceri se patri voluerunt. Et potius quidem nunquam matres esse, quam sic uti patre debuerunt. Veruntamen multum interest, quod ea vix sunt causa, quam si funestæ voluptatis uterentur concupiscentia. Ratio quippe iustitiæ non tantum quid factum sit, sed etiam quare factum sit intuetur, ut etiam causis suis facta pendentia libramento æquitatis examinet.

Thamar quoque quæ socerum fecellit, non carnis concupiscentia, nec mercedis meretriciæ cupiditate peccauit, sed ex ipso sanguine prolem requirens, ex quo duobus iam fratribus nupta, tertio quoque denegato, habere non potuit, eorum patri secundum corpus fraude subiecit, pignore mercedis accepto, quod non ad ornamentum sed ad testimonium reseruauit. Et melius quidem sine filiis remaneret, quam sine matrimonij iure mater fieret, longe tamen alia intentione peccauit, quod filius suis patrem prouidit socerum, quam si eum cōcupisset adulterum. Denique cum iussu eius duceretur ad mortem, & pignora proferens se gravidatam esse diceret ab illo cuius illa essent, vbi ea quæ dederat ipse cognouit, illam se iustiore esse respondit, minus videlicet culpæ desiderium habendæ proles, quo illa ducta se socero supposuerat, quam libidinosi concubitus ardorem, quo ipse velut ad meretricem victus intrauerat.

Hugo in libro de bono viduitatis. Olim vtique sanctas feminas nubere non concupiscentia, sed obedientia compellebat, ut propagaretur populus Dei, in quo promitterentur Prophetæ Christi, & ex quo nasceretur etiam caro Christi, ut ergo populus ille propagaretur, qui non suscitabat semen in Israel, per legis sententiam maledictus habebatur. Vnde & sanctæ mulieres attendebantur non cupiditate concumbendi, sed pietate pariendi, & rectissime credantur coitum non fuisse quæsituræ, si proles posset aliter prouenire. Et viris vsus plurium viuarum concedebatur vxorum, cuius rei non concupiscentiam carnis sed prouidentiam

Pagani redargunt Christum ob quæsitam potestatem in concubitu.

Ly.

Filia Lot.

Thamar.

Causa dispensationis pro polygamia fuit pro pagano populo Dei.

generationis fuisse causam illud ostendit, quod sicut sanctis viris habere plures viuas, non etiam ut sanctis feminis licebat misceri maritis pluribus viuis, quia tanto essent turpiores, quantomagis appeterent, unde non essent fecundiores. *Auctor.* In summa ergo nota quod ideo potius in hac dispensatu est cum viris, quia vir caput est mulieris. Et quia magis pacifice potest vnus pluribus dominari quam duo vni, preterea quia plus potest vnus fecundare quam duæ vel tres parere. Cæterum quia vnus est verus sponsus animarum sanctarum, non quidem vnum habere plures, sed plures habere vnam interimit sacramentum.

De Coniugali fœdere.

CAPVT XXXVI.

H*æc ubi supra.* Deus quidem à principio, sicut dictum est supra, cum hominem instituit, mulierem de latere viri formatam eidem sociavit. Nam si de capite fieret, creata videretur ad dominationem, si vero de pedibus ad seruitutem. Preterea de medio facta est, ut ad æqualitatem societatis facta probaretur. In hoc tamen quodammodo inferior ipso, ut tanquam ad principium suum respiceret, eique indiuidue adhærendo ab ea se quæ adinuicem constare debeat societate non separaret. Hæc ergo societas coniugium esse probatur, quæ videlicet fœdere sponsonis mutue consecratur. Vnde coniugium esse dicunt legitimum masculi & femine consensum, indiuidualem vitæ consuetudinem retinentem. *Auctor.* Efficiens ergo causa coniugij est, ut dictum est supra, consensus per verba de præsentis, consensus inquam in copulam coniugalem quæ comprehendit cohabitationem & copulam carnalem, mutuum obsequium, mutuumque potestatem corporis quam habet alter in alterum. Itaque quia matrimonium solo consensu contrahitur, hic si solus defuerit, cætera etiã cum ipso coitu celebrata frustrantur. Nam ex quo vir per verba de præsentis consensit in mulierem affectu maritali, & mulier in virum siue verbis siue signis exprimitur consensus, statim est matrimonium. Signis autem ideo dico, quod surdus & mutus possunt contrahere matrimonium isto modo. Veruntamen si contrahentes loqui possunt, verba mutuum consensum exprimentia, quantum ad Ecclesiam necessaria sunt. Ex hoc itaque consensu oportet coniuges ipsos cohabitare, & indiuiduam vitæ consuetudinem obseruare. Dicitur autem matrimonium initiatum per sponsalia, ratum per consensum de præsentis, consummatum in carnali copula.

Porro matrimonium ante carnalem copulam signat coniunctionem Christi ad fidem animam quæ separabilis est. Post vero significat vñionem filij Dei ad humanam naturam quæ indissolubilis est. Ideoque matrimonium per carnalem copulam consummatum est indissolubile, ante vero solubile. Nam spirituale tantum & non carnale matrimonium est ante copulam carnalem. Ideo dissoluitur per mortem spirituales, cum alter ingreditur religionem. Quia vero consummatum est ac corporale post copulam carnalem, ideo non dissoluitur nisi per mortem corporalem, & temporalem. Sciendumque quod ubi est consensus per verba de futuro & sequitur carnalis copula matrimonium consummatum, Ecclesia reputat, dum enim coeunt, illud esse tempus interpretatur, pro quo illa verba de futuro fuisse videntur, unde ibi verba de præsentis æquipollentia sunt, sed in hoc Ecclesia quandoque fallitur, ut quando nunquam de præsentis consentiunt. *Augustinus in libro de bono coniugali.* Tantum valet fœdus nuptiale, ut nec irritum fiat etiam separatione, quia viro viuente quo vxor relinquitur, si alteri nupserit mœchatur, Manent etiam coniuges sibi etiam separati. Tantum ergo valet hoc vinculum, ut cum causa procreandi colligetur, nec ipsa causa procreandi soluitur.

De coniugis electione.

CAPVT XXXVII.

F*ilgentius in libro Mythologiarum primo.* Sicut autem nihil benigna superius coit coniuge, sic nihil infesta crudelius muliere. Quantum enim sapiens pro viti salute suam opponit animam pignori, tantum maligna ad mortem mariti etiam vitam suam reputat nihili. Ergo coniunx quanto est viro coniunctior, tanto est ei animorum dulcedine mellea, aut felle malitiæ toxica. *Ioannes Chrysostomus super Mattheum.* Si ergo vis ducere uxorem noli querere diuitem, sed bene morigeratam, quia mores boni diuitias semper acquirunt, diuitiæ autem nunquam mores fecerunt. Et gloriosior est paupertas fidelium, quam diuitiæ peccatorum, noli querere speciem, quia meretrices quidem placent in specie, moribus autem matronæ, & sicut in aures aureæ in auribus porci, ita mulieris malæ morigeratæ species.

Ambrosius de sancto Abraham libro primo. Legitur Abraham dixisse uxori suæ Sarai: Non quod pulchra sis mulier, & quod cum viderint te Egyptij dicturi sunt, vxor ipsius est, & te interficient me, & reseruantur. In quo videlicet docet non magnopere querendum esse decorem coniugis, qui viro plerumque necem gignere solet. Qui ergo suauitatem querit coniugij non tam pulchritudo mulieris quam virtus eius & grauitas illum delectet, non superiorem censu ambiat, non genere nobiliorem (hæc enim superbiæ proxima sunt,) nec monilibus ornatam sed moribus. *Hieronymus contra Iovinianum lib. 1.* Martia Catonis filia minor, cum quæreretur ab ea cur post amissum maritum denuo non nuberet. Respondit se non inuenire virum qui se magis quam sua vellet. Quo dicto eleganter ostendit, diuitias in vxoribus magis quam pudicitiam eligi solere, multoque non oculis sed digitis vxores ducere. Sane res optima quam conciliat auaritia. Epicurus etiam voluptatis asseritor, raro dicit ineunda esse sapienti coniugia, quia multa nuptiis admixta sunt & incommoda, & quomodo diuitiæ & honores corporumque sanitates ac cætera quæ indifferentia nominamus, nec bona nec mala sunt, sed velut in meditullio posita, vfu vel euentu vel bona vel mala fiunt, ita vxores in bonorum malorumque confinio sitæ sunt: graue autem est viro sapienti venire in dubio, vtrum bonam aut malam ducturus sit.

Fertur & aureolus Theophrasti liber de nuptiis, in quo an vir sapiens ducat uxorem querit? Cumque si pulchra esset, si morigerata, si honestis parentibus orta, si etiam ipse sanus ac diues, sic sapientem aliquando matrimonium inire dissinuit, statim intulit. Hæc autem raro, in nuptiis vniuersa concordant. Denique nulla est vxoris electio, sed qualiscunque obuenerit est habenda. Si enim est iracunda, si fatua, si superba, si fœtida, post nuptias discimus, quicquid vitij est in ea: equus, asinus, bos, canis, & vilissima mancipia, vestes quoque ac lebetes, calix, vrceolus, prius probantur, & sic emuntur, sola vero vxor non ostenditur, ne ante displiceat quam ducatur. *Valerius Maximus de gestis ac dictis mirabilibus libro 6.* Quidam vni ex filijs pater, Themistoclem consulebat, vtrum eam pauperi sed ornato, aut locupleti parum probato collocaret? Cui ille; Molo inquit virum pecunia, quam pecuniam viro indigentem, &c.

De mutua coniugum dilectione.

CAPVT XXXVIII.

H*æc ubi supra.* Sapiens autem vir iudicio debet amare coniugem non affectu, ne regat voluptatis impetus, nec præceptis in coitum feratur. Nihil est fœdus quam vxorem amare quasi adulteram. In aliena siquidem vxore omnis amor turpis est, in sua nimis. Vnde *Sextus in sententijs.* Adulter inquit est in suam uxorem

Cur fami-
na summat
de medio
viri?

Hæc alter
sit modo ob
Tridentinū
Decretum.

Quid signi-
ficat matri-
monium?

Qualis vxor
ducenda?

Martia Ca-
tonis filia
arguitur vo-
luptuosa.

Via vni-
discunt
post nuptias.

Maritus
denter l
quando
cum vx

Plus di-
maritu
vixit q
frater
tur.

Amor vi-
mi uxori.

uxorem amator ardentior. Certe qui dicunt se causa Rei-
publicæ & generis humani vxoribus iungi & liberos
colere, imitentur saltem pecudes, & postquam vxorum
venter intumuerit, ne perdant filios, nec amatores se
vxoribus exhibeant sed maritos. Refert Seneca cogno-
uisse se quendam ornatum hominem, qui exiturus in
publicum fascia vxoris pectus colligabat & ne puncto
quidem horæ præsentia eius carere poterat, potionem-
que nullam nisi alternis tactis labris vir & vxor haurie-
bant, alia deinceps non minus inepta faciebant, in quæ
improvida vis ardentis affectus irumpebat. Origo qui-
dem amoris honesta erat, sed magnitudo deformis.
Nihil autem interest quam ex honesta causa quis infa-
niet.

Vsu coniu-
gij qualis?

Idem super Epistolam ad Ephes. lib. 3. Viri, inquit Apo-
stolus, diligite vxores vestras. Opera enim liberorum
in matrimonio concessa sunt. Voluptates autem quæ
de meretricum amplexibus capiuntur in vxore damna-
tae sunt: hoc legens omnis vir & vxor intelligat sibi post
cōceptum magis orationi quam connubio seruiendū, &
quod in animalibus ac bestis ipso naturæ iure præsci-
ptum est, ut prægnantes ad partum vsque non coeant,
hoc in hominibus sciant arbitrio derelictum, ut merces
esset ex abstinence voluptatum. *Idem super Epist. ad Tim.*
Admone inquit & adolescentulas, ut viros suos ament, &c.
Vult siquidem Apostolus inter virum & mulierem pu-
dicam esse dilectionem, ut cum pudore & verecundia
& quasi necessitate sexus viro potius debitum reddat,
quam ipsa ab eo exigat, & opera liberorum ante Dei
oculos & Angelorum perpetrare se credat, ut etiam se-
cretum cubile ac noctis tenebras & clausum cubi-
culum erubescat, dum omnia patere Dei oculis co-
gitat.

Augustinus contra Faustum lib. 2. Fortassis autem ali-
quis studiosius querat, in cuius figuræ sacramento acci-
piendum sit: quod Abyrmelec Rex alienigena Rebecca
viri sui coniugem essetūc agnouit, quando cū illa luden-
tem eum vidit, quod utique non cognouisset, nisi cum
coniuge ille sic luderet quomodo cum illa quæ coniūx
non esset, ludere non deceret. Quod cum sancti con-
iugati faciunt, non inaniter, sed prudenter agunt. Def-
cendunt enim quodammodo ad femine sexus infirmita-
tem, ut aliquod blanda hilaritate dicant, vel faciant nō
eneruantes, sed temperantes virilem rigorem, quod ta-
men ei, quæ vxor non est, qui dixerit, aut fecerit, turpis
est. *Auctor.* De ipso siquidem Isaac legitur, quia cum
Rebecca in vxorem accepisset, intantum dilexit eam,
ut dolorem quem ex morte matris acceperat tempera-
ret, quod utique non est intelligendum de amore illo
immoderato, sed de amore vxorio, cui plus inest affe-
ctio quam amor erga parentes, sicut statutum est ab
initio.

Adhuc de eodem.

CAPVT XXXIX.

Iohannes Chrysost. ubi supra. Propter hoc enim ait Re-
linquet homo patrem, & matrem, scil. quantum ad affe-
ctum quem dedit natura, & adhæret vxori suæ, & erunt
duo in carne una. Sed nonne maior deberet esse charitas
inter fratres & sorores, quia isti quidem ex eisdem pa-
rentibus sunt, illi autem ex diuersis. Sed hoc magnum
est valde, quia fortior est Dei constitutio, quam virtus
naturæ. Non enim præcepta Dei naturæ subiecta sunt,
sed natura Dei præceptis obtemperat, nec seipsum se-
quitur ordo naturæ, sed Dei ordinationem. Quod in
herbis, & in arboribus est humor, hoc est in hominibus
amor, humor quidem de radicibus ascendit in herbam,
de herba autem ad radices non reuertitur; sed rursus in
semen transmittitur. Sic & charitas de parentibus as-
cendit ad filios, de filiis autem non reuertitur ad paren-
tes. Parentes enim filios suos diligunt, sed non sic à filiis
diliguntur, quin potius illi filij ad filios sibi procreandos
affectum transmittunt. Itaque vir & vxor iam non sunt
duo, sed vna caro, quia scil. carnaliter diligunt sese, sicut

SPEC. NATVR.

A animæ multorum, quæ se spiritualiter diligunt, anima
vna dicuntur esse.

Hier. super Malachiam. Custodite inquit o viri spiritum
vestrum, & vxorē adolescentiæ suæ noli despicires; spiritum
quippe viri prophetavocat vxorē eius, eo quod propter
affectum anima vna quodammodo esse videtur in duo-
bus, spiritu videlicet coniunctis ac mente sociatis. Vn-
de & paulo ante dicit: Nonne vnus fecit, & residuum
spiritus eius est. *Ambrosius ubi supra.* Legitur de san-
cto Abraham, quod cum Angelos inuitallet hospicio,
festinauit in tabernaculum ad Saram, dixitque ad eam:
Accelera, tria fata similia commisce, &c. Bonus quippe
maritus exortem religiosi muneris vxorem esse non to-
lerat, nec auarē totum munus vsurpat, vult esse com-
mune quod pietatis est, integrum quod pudoris est. Vn-
de Sara manet intra tabernaculum, vir autem explorat
aduentus hospitum.

Iohannes Chrysostomus ubi supra. Denique viro casto
vxor qualiscunque videtur bona, quia perfecta charitas
non sentit vitia, vxor quoque neminem debet formo-
siorē putare quam virum suum, quia perfectum odium,
aut perfectus amor non cognoscit rerum iudicium.
Nam si perfecte aliquem oderis, qualiacunque fuerint
apud illum omnia tibi displicent, sic etiam si perfecte ali-
quem amas, quæcunque sunt apud eum tibi placent.
Hieronymus contra Iovinianum lib. 1. Duellus qui Romæ
primus nauali certamine triumphauit, Iliam virginem
duxit vxorem tantæ pudicitie, ut illo quoque sæculo
pro exemplo fuit, quo impudicitia monstrum erat, non
vitium. Is iam senex, & trementi corpore in quodam
iurgio audiuit exprobrari sibi os fœtidum, & tristis se
domum contulit. Cumque apud vxorem questus esset,
quare nunquam se monuisset, ut huic vitio mederetur,
fecisset inquit illa, nisi putassem omnibus viris sic os
olere, laudanda in utroque pudica, & nobilis fœmina,
& si ignorauit vitium viri, & si patienter tulit. Et quod
maritus infelicitatem corporis sui non vxoris fastidio,
sed inimici maledicto sensit. *Valerius lib. 6.* Horridum
Sulpitij Galli maritale supercilium, qui vxorem dimi-
sit, eo quod eam aperto capite foris versatam cogno-
uit. Abscisa quidem sententia, sed cum aliqua ratio-
ne munita, lex enim inquit tibi meos tantum præfi-
nit oculos, quibus formam tuam approbes his deco-
ris instrumenta præpara, his esto speciosa, horum cer-
tiori cede notitiæ, Vltior tui conspectus irritatione
superuacua accersitur in suspitione, & crimine hæreat
necessè est.

De tribus matrimonijs bonis, & primo de fide.

CAPVT XL.

Augustinus super Genesim. Tripartitum est autem
matrimonij bonum scilicet fides, proles, sacramen-
tum. In fide siquidem attenditur, ne præter vinculum
coniugale cum altero, vel altera coniungatur. In prole, ut
amanter suspiciatur, benigne nutriatur, religiose edu-
cetur. In sacramento, ut coniugium non separetur, &
dimissus, aut dimissa, nec causa proles alteri coniunga-
tur, hæc est tanquam regula nuptiarum, qua vel natu-
ræ decoratur fœcunditas, vel incontinentiæ regitur pro-
nitas. *Idem in libro de coniugali bono.* Mulier itaque si fi-
de coniugali violata, fidem seruat adultero utique ma-
la est, & si nec adultero peior est. Decus autem con-
iugale, ut dictum est supra, est castitas procreandi, &
fides reddendi carnalis debiti, manetque vinculum con-
iugale, etiam si proles desit præ sterilitate, sicut satius
est mori fame quam idolocharis vesci, ita satius est sine
liberis defungi, quam ex illicito concubitu prolem qua-
rere.

Ambrosius ubi supra. Legitur Pharaon dixisse Abraham cum
intellexisset Saram vxorem eius esse. *Quidnam est quod
fecisti mihi, quare non indicasti, quod vxor tua esset, &c.* Nunc
ergo ecce coniunx tua, accipe eam, & vade. Igitur & natu-
ra ferus, ac barbarus Pharaon, tamen significat etiam

Bbbbb 3

exterius.

Barbari en-
rant pudor-
em.

externis, ac barbaris erroribus curā esse pudoris, & adul-
terij etiam sibi crimen cauendum, nec mirū si barbarus
nouit ius naturale, nam & muta animalia, quæ nullis te-
nentur legibus, sunt tamen aliqua quæ non solum pari-
bus suis copulæ seruant fidem, verum etiam vnus coitus
custodiunt castitatem. Ita maior est lex naturæ quam le-
gum præscriptio. Sic ergo dum prætendit ignorantiam,
condemnat intemperantiam.

Redditio de-
biti opus ius-
titia.

Auctor. Ex prædictis patet quod fides, id est, fidelitas
mutua coniugum duplex est, vt scilicet neuter ad alia vo-
ta trāseat, vel alij carnaliter se cōmisceat. De hac autem
dictum est superius, vbi ostensum est, quod neuter car-
nem suam debet diuidere, sed vnica debet esse vnus tā-
tum. Alia vero fidelitas est, vt inuicem sibi debitum red-
dant, cum reddere debitū est opus iustitiae. Dicit tamen
Greg. coitum etiam coniugale sine culpa fieri non pos-
se, ideoque notandum est, quod quatuor de causis fina-
libus vxor à viro cognoscitur, videlicet causa prolis, cau-
sa reddendi debiti: causa vitandæ incontinentiæ, causa li-
bidinis explendæ. Tribus itaque primis modis vxorem
cognoscere meritorium est, & absque omni culpa potest
esse. Quarto modo sine peccato non potest esse, sed ali-
quando est veniale aliquando mortale. Veniale siquidem
est, si vir eam affectu coniugali cognoscat, nec illam co-
gnosceret, nisi sua esset. Tunc enim secundum Augusti-
num infirmitas carnis excipitur per bonū matrimoniū,
ne cadat in foueam peccati. Si vero cognoscat eam ex tā
feruenti libidine, quod eam cognosceret, etiā si sua non
esset, mortale peccatum est. Tunc enim locum habet,
quod vehemens amator vxoris adulter est. Deinde sicut
in prædicatione Apostolorum miscebatur inanis glo-
riæ puluis, & erat culpa venialis cum opere meritorio.
Sic etiam vir sanctus meritorie cognoscit vxorem, & ei
placet delectatio. Si vero displicet absque omni pecca-
to est, lustrari tamen iuxta Gregorium debet, vt Eccle-
siam intret, quia bonarum mentium est ibi culpā agno-
scere, vbi culpa non est. Illud ergo Gregorij, *concupiscit
coniugalis sine culpa fieri non potest*, sic exponitur, id est, vix
potest.

Cognoscere
vxorem causa
libidinis pec-
catum est.

Exponitur
Gregorius.

De Prole ac religiosa ipsius educatione.

CAPVT XLII.

Cura prolis.

IN prole sicut dictum est, secundum Augustinū osten-
ditur vt amanter suscipiatur, benigne nutriatur, reli-
giose educetur. Contra primum faciunt qui conceptus
impediunt vel extinguunt, vel qui præ timore multi-
plicandæ prolis amplexus refugiant, vel laboribus procu-
rant, aut natos protinus necant. Contra secundum fa-
ciunt qui nutriendi tædio filios proijciunt aut extinguunt.
Contra tertium vero agunt qui filios in disciplina Do-
mini non erudiunt, aut peccatores non corripiunt. Hæc
super Epistolam ad Ephesios. *Patres inquit nolite ad iracundiam
pronocare filios vestros, sed educate illos in disciplina, & cor-
reptione Domini.* Peccatum filiorū est parentibus non
obedire. Peccatum parentum filios, atque lactentes ad
iracundiam pronocare, aut certe iam adolefcentibus &
maturioris ætatis, ea quæ grauiora sunt imperare. Sicut er-
go in filiis obsequium, sic in parentibus moderatum iu-
betur imperium, vt non quasi seruis sed quasi filiis præ-
esse se nouerint.

Institutio
puerorum
qualis?

Seneca in lib. de morib. Educatio siquidem, & discipli-
na mores facit, & id sapit quisque quod didicit. *¶ Arrio in
sententiis.* Sapient nimirum vasa, quicquid primo acce-
perint. *Quintilianus in oratoria instit. lib. 1.* Vtinam ergo
liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus, in-
fantiam statim delitijs soluiamus, mollis educatio quam
indulgentiā vocamus, nemos omnes mentis, corporisq;
frangit. *Ætas* quidem hominis tū vel maxime formanda
est, cum vel simulandi nescia est, & præcipientibus facil-
lime cedit, franges enim citius quā corrigas quæ in pra-
uum duruerunt. *Idem in li. 2.* At vero ingenia puerorum
nimia emendationis seueritate deficiunt. Nam & despe-
rant & dolent, ac nouissime oderunt, & quod maxime
nocet dum omnia timent, nihil conantur. *Horatius in li.*

A Epistolarum. *Quo semel est imbuta recens seruat odorē Testa-
din: tractari mollius ætas imbecilla solet.* *Quid in li. de ar-
te primo.* In puero est ætas molles, & apta regi, Ingeniū caeleste
suis velocibus annis surgit. *Idem in lib. Epistolarum.* *Ars fit vbi
à teneris crimen conducitur annis, Scilicet vt teneros lædunt
iuga prima iuuenes, Frenaque vix patitur de grege captus e-
quus, Sic male vixque subit primos mores rude pectus.*

De tertio matrimoni bono, id est, sacramento.

CAPVT XLII.

A *Vtor.* Tertium vero matrimoniū bonum, quod
est sacramentum, in hoc attenditur, vt coniugium
non separetur, dimissa nec causa prolis alteri coniunga-
tur. Et cum dictum est superius matrimoniū ante car-
nalem copulam signat coniunctionem Christi ad fide-
lem animam, quæ separabilis est, post vero signat vnio-
nem filij Dei ad humanam naturam, vel Christi ad Ec-
clesiam, quæ indissolubilis est. Ideoque matrimoniū per
carnalem copulam consummatū, est indissolubile, ante
vero solubile. *Ioannes Chrysost. super Matth. li. 2.* Omnis
res per quas causas nascitur, per ipsas & soluitur; matri-
monium autē non facit coitus, sed voluntas, & ideo non
illud soluit separatio corporis sed voluntatis. Itaq; qui
coniugem suā dimittit & aliā non accipit, adhuc mari-
tus existit, quia & si corpore separatus est adhuc cum
voluntate coniunctus est. Cū autem aliam accipit, tunc
plene dimittit. Non ergo mœchatur qui dimittit, sed
qui alteram ducit. Sicut autem crudelis & iniquus est,
qui castā dimittit, ita fatuus est & iniustus qui retinet
meretricem. Nam patronus est turpitudinis, qui cri-
men celat vxoris; vir ergo meretricem dimittat, alias
autem bene morigeratam castamque teneat.

Et hoc tribus modis. Primo quidem eam admone-
re, quia multum proficit doctrina iustitiæ, deinde si timo-
rem Dei non sentit, impropere confunde, quia fre-
quenter & pudor frantum est viatorum, si autem nec
pudorem sentit, tertio percutit, quia iustum est, vt casti-
getur, quasi ancilla, quæ erubescere nescit vt libera. Cæ-
terum *Moyse inquit Dominus Iudæis, ad duriciam cordis
vestri permisit vobis dare libellum repudiij*, quia scilicet me-
lius iudicauit, permittente lege matrimonia solui, quam
odio compellente homicidia fieri. Vnde permittit fa-
cere mala, ne faceretis peiora. Hæc etiam ratione &
Apostoli secundas nuptias adire permiserunt propter
incontinentiam hominum, Nam secundum quidem dnce-
re secundum præceptum Apostoli permissio est, secundum
reuerentiam autem rationem fornicatio est. Ideo bene dicit
quod Moyse hoc permittit non præcepit, quod enim
permittimus, nolentes præcipimus, quia malam homi-
nini voluntatem ad plenum prohibere non possu-
mus.

Hieronymus super Matth. cum, libro 3. Sola vero forni-
catio est quæ vxoris vincit affectum, immo cum illa
vnā carnem in aliam diuiserit, & se fornicatione sepa-
rauerit, à marito non debet teneri, dicente scriptura:
Qui tenet adulteram impius & stultus est. Idem contra
Iovinianum libro 3. Ab initio conditionis quidem hu-
manæ, nec carnes comedebantur, nec homines circun-
cidebantur, nec repudium vxoribus dabatur, & hoc
vsque ad diluuiū. Postquam ergo venit Christus in
fine temporum, & Omega reuoluit ad Alpha, id est, fi-
nem retraxit ad principium, nec circuncidimur, nec re-
pudium dare permittitur, nec carnes comedimus, di-
cente Apostolo: *Bonum est non manducare carnem, &
non bibere vinum.* Nam & vinum cum carnibus post
diluium dedicatum est.

Hieronymus super Epistolam ad Corinthios. Verum si
quis, ait Apostolus: *frater vxorem habet infidelem, &
hæc consenti habitare cum illo, non dimittat illam, & si qua
mulier habet virum infidelem, & hic consenti habitare cum
illo, non dimittat virum, Sanctificatus est enim vir infidelis
per mulierem infidelem.* Quod si infidelis discedit discedat, non
est enim seruitus subiectus frater aut soror in eiusmodi, id
est, non debetur reuerentia coniugij ei qui horret au-

ctorem

Indissolubili
matrimoniū.

Vxor mari-
gerata red-
ditur tripli-
citer.

Causa legi.

ad reuerentia
ad a boni
seculi.

De for-
E. d. r.

Disforme
coniugij
vixit.

Famula
speculi
figura
Dei artij
opus.

etorem coniugij. Non enim rarum est matrimonium quod sine Dei deuotione est. Ac per hoc non est peccatum ei qui dimittitur propter Deum, si alij se iunxerit. Contumelia enim creatoris soluit ius matrimonij circa eum qui relinquitur, nec alij copulatus accusetur. Infidelis autem discedens & in Deum & in matrimonium peccare dignoscitur, qui noluit sub Dei deuotione habere coniugium. Illud etiam non debet putari matrimonium quod contra Dei decretum factum est, vnde Eltras fecit Iudæos vxores infideles dimittere. Si ambo autem crediderint, per deuotionem Dei confirmatur coniugium.

Quod nunc virginitas praefertur matrimonio.

CAPVT XLIII.

Augustinus super Genesim lib. 9. Magnum vero magisque honoris meritum isto iam tempore continendi ab amplexibus apud Deū habet virginitas fidelis & pia, cum iam ex omnibus gentibus ad implendū sanctorum numerum largissima suppetat copia: quia percipiendae voluptatis libido sibi non vendicat, quod iam multiplicandae prolis necessitudo non postulat. Fulgentius de virginitate & humilitate. Nec in eo quod virginalis integritatis agnoscimus culmen, pudicitiae coniugalis asserimus crimen, sed virginitatem sanctam dicimus merito potiore distare à coniugali vita, quam distat à bonis meliora, à terrenis coelestia, à carne spiritus, ab infirmitate virtus, immo vero nec dicere dubitamus, tantum à sancta virginitate carnis & spiritus, fidelium coniugatorum, licet à Deo concessum distare concubitum, quantum similitudo pecorum ab imitatione discernitur Angelorum. In vno siquidem ad terram spiritus, terrena carnis voluptate deprimitur, in altero vero terrena caro coelesti delectatione spiritus ad coelestia subleuatur. Isidorus in sententijs suis lib. 2. Virginitas praelata est bonis nuptiarum, illud enim bonum, hoc optimum. Coniugium concessum, virginitas autem admonita, sed non iussa: quia nimis excelsa. Hieron. contra Heluidium. Virgo nimirum cogitat quae Domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu. Nuptia vero cogitat quae mundi sunt: quomodo placeat viro. Idem vero tu putas esse diebus ac noctibus ieiunijs orationique vacare, & ad aduentum mariti faciem exponere, gressum frangere, blandicias simulare. Illa hoc agit, ut turpior appareat, & naturae bonum iniuria fuscet, haec ad Speculum pingitur, & in contumeliam artificis pulchrior quam nata est, esse conatur. Nec tamen nuptias condemnamus, quia ipsa quippe virginitas nuptiarum est fructus. Neque ergo negamus maritatus etiam sanctas mulieres inueniri, scilicet quae vxores esse desinunt, & quae virginum castitatem imitantur in ipsa necessitate coniugij. Idem in libro de Monogamia. Si autem & ante diluuium & post diluuium viguit illa sententia: Crescite & multiplicamini, &c. quid ad nos in quos fines saeculorum deuenerunt? Quibus dicitur, tempus breue est, & iam securis ad radicem arboris posita est, quae syluam legis & nuptiarum Evangelica castitate excidat. Idem ad Eustochium. Olim quidem benedictio sola erat liberorum, cum vacuus adhuc esset orbis, paulatim ergo incremente segete messor immixtus est, virgo Helias, virgo Heliseus, virgines multi filij Prophetarum. Hieremias captiuitate propinqua vxorem prohibetur accipere. Idipsum alijs verbis loquitur Apostolus dicens: Tempus breue, reliquum est, ut qui habent vxores sint tanquam non habentes.

Quod ei praelata fuit etiam à principio.

CAPVT XLIV.

Idem contra Iovinianum lib. 1. Denique castitas sancta semper nuptiarum operi fuit praelata. Nam & primi parentes ante offensam virgines in Paradiso fuerunt, post peccatum autem & extra paradisum mox nuptias celebrauerunt, itaque nuptiae replent mundum, virgi-

nitas paradisum, Vnde dictum est, Crescite & multiplicamini, & replete terram, prius enim oportuit syluam plantari & crescere, ut esset quod deinceps posset inscidi. Quantumque inter est inter radicem & fructum arboris, tantum inter nuptias & culmen virginitatis. Praeterea Moyses moriens à populo plangitur. Iosue vero qui nec vxorem nec filios habuisse legitur, quasi victurus in morte non lugetur. Nuptiae quippe finiuntur in morte, virginitas autem incipit coronari post mortem. Sed & Apostoli excepto Petro non leguntur vxores habuisse. Cuiusque de vno scriptum sit, & de alijs tacitum, intelligere debemus illos sine vxoribus fuisse.

Idem ad Eustochium. Crescant ergo & multiplicentur qui impleturi sunt terram, tuum agmen virgo in coelis est, tua regio paradisus est. Eva siquidem in paradiso virgo fuit, post nuditatem autem & folia ficus aspicienda pruriginem, post tunicas pelliceas & exitum de paradiso, nuptiarum initium sumpsit. Itaque nuptias quidem laudo. Sed quia virgines nihil generant, rosamque de spinis, aurum de terra logo. Cum autem de virginibus praecceptum non habet Apostolus: quia maioris est meriti quod non cogitur & offertur. Vnde & virgo fuit ipse non ex praeccepto, sed propria voluntate. Fulgentius ubi supra. Virgo quidem quasi virago dicitur. Virago autem à viro, & vir à virtute derivatur. Claret ergo inter ceteras Ecclesiae donationes illius praecipuum munus spiritualis esse charismatis, ubi nimirum ipsa virtus integritatis meretur vocabulo censeretur virtutis. Petrus Comestor. Hoc nomen, ut dictum est superius, illius primae mulieris proprium fuit, quod ei nimirum ante peccatum Adam imponens ait: Haec vocabitur virago, quia de viro sumpta est. Nunc autem commune est omnium, & virgo est eius syncopatum, quod omnibus conuenit, quamdiu sunt in integritate, mulieres autem dicuntur fractae.

De virginitatis prerogatiuis.

CAPVT XLV.

Ambrosius in sermone de sancta Agnere. Quis autem humano comprehendere virginitatem ingenio possit, quam nec natura suis legibus includit? Aut quis naturali voce completi nouerit, quod supra usum naturae sit? Accersit e Coelis quod imitaretur in terris. Nec immerito usum viuendi quaesit e caelo, quae sibi sponsum inuenit in caelo, haec nubes, aera, Angelos, sideraque transgrediens, Dei verbum in ipso sinu patris inuenit, ac toto pectore hausit, Verbum inquam de sinu patris virginitas hausit. Quis enim tantum relinquet bonum cum inuenerit? Inuentum inquit effusum nomen tuum, ideo te adolescentula dilexerunt & attraxerunt. Postremo non meum illud quod in Evangelio, quia quae non nubunt neque nubentur, erunt sicut Angeli in caelo, nemoque miretur si Angelis comparantur, quae Angelorum Domino copulantur.

Hieron. in sermone de Virginitate. Angelis quippe semper cognata virginitas est. Profecto enim in carne praeter carnem vivere, non terrena vita sed coelestis est, quoniam etiam in carne vitam angelicam acquirere maius est meritum quam habere. Esse quippe Angelum felicitatis est, esse vero virginem virtutis, dum haec obtinere nititur cum gratia, quod habet Angelus ex natura. Haec itaque vita nobis o virgines de Caelo fluxit, quam profectus estis, De Caelo venit sponsus, quem vna cum matre sequi debetis, nec immerito viuendi usum de Caelo quaesistis, quae vobis sponsum de Caelo petistis, ideo conuersatio vestra semper sit in coelis, quia verbum Dei quod amatis non inuenitur nisi in sinu patris. Omnis gloria vestra abintus sit, & intus habete quod foris luceat, ne lampades vestrae extinguantur, antequam sponsus veniat. Idem ad Eustochium. Quid autem inuideat mater filiae? Grande tibi beneficium prestitit, Socrus enim Dei esse coepisti.

Aug. in lib. de virginitate. Christus certe virginis filius, & virginum sponsus, vtero virginali corporaliter natus,

Ecclesia vir-
go.

Virginali connubio spiritualiter coniugatus est. Cum ergo vniuersa Ecclesia virgo sit, eidem vni viro desponsata, quanto membra eius digna sunt honore, qui hoc custodiunt etiam in ipsa carne. quod ipsa quæ viri sui & Domini sui matrem imitatur, tota custodit in fide. Proinde cum vniuersa sit sancta corpore & spiritu, nec tamen vniuersa sit virgo corpore, sed ipso spiritu multo sanctior est in his membris, ubi virgo est in corpore, & spiritu. *Cyprianus in lib. de disciplina, & habitu virginitatis.* Itaque virginitas est flos ecclesiastici germinis, decus & ornamentum gratiæ spiritualis, lata indoles, laudis, & honoris, opus integrum, & incorruptum, imago Dei respondens ad sanctimoniam Dei, illustrior portio gregis Christi, Gaudet per illas & largiter floret in illis gloriosa fecunditas Ecclesiæ matris, Quantoque plus numero suo copiosa virginitas addit, tanto gaudium matris augebit.

Exhortatio ad custodiam virginitatis.

CAPVT XLVI.

Virginitas
laus.

Nunc itaque ad virgines nobis sermo est, quantum que sublimior gloria, maior & cura est. Seruate virgines, quod esse coepistis, magna vos merces manet virtutis, grande præmium castitatis, vos ab illa maledictionis sententia quondam in mulieres lata libera estis. Vos earum gemitus, & tristitias non timetis, nullus vobis de partu, vel circa filios est metus, nec maritus est Dominus, Dominus vester & caput Christus est, ad instar & vicem masculi. Sors vobis & conditio communis est, Denique quod futuri sumus, vos iam esse coepistis, gloriam resurrectionis in hoc sæculo iam tenetis, dum per sæculum sine sæculi contagio transitis. Filij quippe huius sæculi generant, & generantur. Filij vero sæculi illius, & resurrectionis à mortuis non nubent neque nubentur. Neque enim incipient mori, sed erunt æquales Angelis Dei. Et nos ergo dum castæ perseueratis ac virgines, Angelis Dei estis æquales, Igitur o virgines estote tales, quales vos manus patris instituit, maneat in vobis facies incorrupta, ceruix pura, forma sincera, non inferantur auribus vulnera, nec includat brachia, vel colla de armillis, & monilibus preciosa cathe-na, sint à compedibus aureis pedes liberi, crines nullo colore fucati, oculi conspiciendo Deo digni.

Respondetur
objectioni
Ioviniani.

Hieron. contra Iovinianum lib. 1. At vero si omnes inquis virgines fuerint, quomodo genus humanum stabit? Noli inquam metuere, difficilis res est virginitas, & ideo rara, si omnes virgines esse possent, nunquam Dominus qui potest capere capiat, diceret. Nec Apostolus in persuadendo trepidaret, dicens: De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do. Porro tantum interest, inter nuptias & virginitatem, quantum inter non peccare, & bene facere. *Idem contra Iovinianum.* Rara virtus est virginitas, nec à plurimis appetitur, & vnam hoc quod pauci sunt, essent omnes, de quibus dicitur: *Multi vocati, pauci vero electi, & vacui essent carceres.*

De virginibus Deo consecratis.

CAPVT XLVII.

Melior nup-
ta qua nup-
tura.

Augustinus in lib. de virginitate. Non autem in virginibus hoc prædicamus, quod virgines sunt, sed quod Deo dicata pia continentia virgines sunt. Nam felicius mihi videtur mulier nupta, quam virgo nuptura, habet enim iam illa quod ista adhuc cupit, præsertim si nondum vel sponsa cuiusquam sit. Illa vni studet placere cui data est, hæc multis, incerta cui danda est. Illa ergo virgo coniugata merito præponitur, quæ nec multitudini se amandam proponit, cum amorem vnius ex multitudine requirit, nec se iam vni cõponit inueto, cogitans quæ mundi sunt, quomodo placeat viro, sed speciosum forma præ filiis hominũ sic amavit, ut quia sicut Maria carne illum concipere non posset, ei corde concepto etiam carnem integram custodit: hoc ergo agite virgines Dei, hoc agite, pergitte viam sublimitatis,

A pede humiliatis, & sequimini agnum quocunque ierit: ipse enim exaltat humiliter sequentes, quem descendere non piguit ad iacentes: dona eius illi seruanda cõmittite, fortitudinẽ vestram ad illum custodite. Quicquid mali ipso custodiente non committitis tanquam remissum ab illo deputate, ne modicum vobis existimantes dimissum modicum diligatis, & tundentes pectora publicanos iactantia contemnatis. De viribus vestris expertis caueteme quia aliquid ferre potuistis infirmis, de inexpertis autem orate ne supra quam potestis ferre tentemini. Existimate aliquos in occulto superiores, quibus estis in manifesto meliores, perseverantes in numero vestro præbeant vobis exemplum: cadentes augeant timorem vestrum, non improbus vultus, non oculi vagi, non infrenis lingua, non petulans risus, non scurrilis iocus, non indecens habitus, non tumidus, aut fluxus incellus, hæc addita virginitati Angelicam vitam hominibus & celi mores exhibent terris. Si nuptias cõtempnissetis filiorum hominum, toto corde amate speciosum forma præ filiis hominũ, qui non quarit à vobis pulchram carnẽ, sed pulchros mores, quibus frænatis & carnem, inspicite pulchritudinem amatoris vestris cogitate æqualem & subditum matri, in celis dominã, tem, & in terris seruientem, inspicite vulnera pendentis, sanguinem morientis, cõmercium redimentis, toto vobis figatur corde, qui pro vobis fixus est in cruce.

Hieron. ad Paulam & Eustochium. Beate vos estis filie, quæ secutæ estis exemplum tantæ virginis, quas non illecebræ sollicitant carnis, non colluuii præcipitat voluptatis, immo angelica imitatio delectatur in terris, quorum in futuro æqualitas vobis promittitur in celis. *Cyprianus vbi supra.* O sacrae virgines hortamentis vos mutuo excitare, æmulis de virtute documentis ad gloriam prouocare, durate fortiter, pergitte spiritualiter, peruenite feliciter. Tantum mementote vestri, cum in vobis incipiet virginitas honorari.

De virginibus martyrio coronatis.

CAPVT XLVIII.

Maximus Episcopus in sermone 18. Cum autem in toto mundo virgineus Mariæ flos immarcescibilis innectat coronas, & immaculato conseruet affectu sceptrigeram pudoris aulam, eoque integritas perseueravit ad palmam, ut in puellis trophæum sanctitatis arriperet, ac per vestigia virginis matris ad cœlestē thalamum perueniret. *Chrysost. in Homilia de militia spirituali.* Igitur apud Deum fœmineus etiam militat sexus, multæ namque fœminæ animo virili spirituales militiam gesserunt, nec pro corporis infirmitate reprobatæ sunt, quædam enim interioris hominis virtute viros æquauerunt, & in agonibus martyrum multæ pares, quædam etiam fortiores viros extiterunt. Nam quibusdam virorum & ignavia muliebri degenerantibus illæ sexum corporis infirmum virili mente vicerunt, ac sic in testimonio virtutis vices penarum viris labentibus constituerunt. Ex ipsis ergo sunt quæ angelicum sacratæ virginitatis chorum aggregant, ex ipsis & illæ quæ gloriosis confessorum præliis & martyrum triumphis corruscant, sequebantur enim & ipsæ Dominum in eius præsentia, sicut designat scriptura, non solum viri, sed & mulieres ex utroque sexu comites, & obsequebantur & ministrabant ei.

Cyprianus ad Confessores. Ergo beate sunt etiam fœminæ, quæ vobiscum o Martyres sancti sunt in eadem confessionis gloria constitutæ. Quæ Dominicam fidem tenentes & sexu suo fortiores, non ipsæ solum ad coronam proximauerunt, sed & cæteris quoque fœminis exemplum de sua constantia præbuerunt. *Chrysostomus vbi supra.* His ergo talibus tantisque virtutibus, & honoribus Christi militiæ veraciter adiacentibus, certatim omnes quondam & patres filios, & matres Christo filias offerebant, & suam quique progeniem ad militandum Regi cœlesti probare festinabant. Gaudentes in æternam spem quæ non confundit, quia charitas Dei

diffusa

Virgines ornamentum parentum.

diffusa est in cordibus nostris. Talia namque pignora deuoti parentes habebunt, non solum in consortium salutis & gloriæ, sed etiam in ornamentum, & patrocinium perhenne. *Augustinus in sermonibus de virginibus.* Si ergo virginalis nobis decus illuxit, quod nostræ memorie virtutis diuinæ victoriam renouauit, porro quanto fragilior sexus, quanto infirmius vasculum, quod reportat ex hoste triumphum, tanto maiori diabolus opprobrio confutionis induitur, tanto mirabilior Deus in sanctis suis agnoscitur, tanto etiā Rex Martyrum Christus in pugnaticibus suis iucundius delectatur.

De Virginibus lapsis.

CAPVT XLIX.

Idem in serm. de bono viduitatis. Plane vero non dubitauerim lapsas à castitate sanctiores, quæ Deo vouentur, adulteris esse peiores. Si enim ad offensionem Christi pertinet, cum membrum eius fidem non seruet marito, quanto magis cum non seruetur ipsi Christo in eo quod exigit oblatum, qui non exegerat offerendum, cum enim quisque non reddit quod non imperio appulsus, sed consilio commonitus vouit, tantomagis fraudati voti auget iniquitatem, quanto minus habuit vouendi necessitatem. *Idem in Epistola ad Victoriam.* Quicquid autem in carne cuiusquam virginis nec committit nec permittit libido patientis, solius est culpam facientis. Omnis quoque illa violentia non pro corruptionis turpitudine, sed pro passionis reputabitur vulnere, tantum enim in mente valet integritas castitatis, ut illa inuoluta, nec in corpore possit pudicitia violari, cuius membra potuerunt superari. *Idem in li. de ciu. Dei li. i.* Quis namque sua mente putauerit se perdere pudicitiam, si forte vi apprehensa & oppressa carne sua exerceatur, & expleatur libido non sua. Sed enim hoc modo pudicitia perit, profecto pudicitia virtus animi non erit, sed neque de ipso corpore perit sanctitas, quia eo sancte utendi perseverat voluntas, & quanto in ipso est etiam facultas, sic itaque non amittitur corporis sanctitas, manente animi sanctitate etiam corpore oppresso, sicut amittitur & corporis sanctitas, violata animi sanctitate etiam corpore intacto.

Idem in libro de virginitate. Hoc igitur agite virgines Dei, hoc agite ut dixi, pergite viam sublimitatis, pede humilitatis, perseverantes in numero vestro præbeant nobis exemplum cadentes augeant timorem vestrum. *Isidorus in sententijs lib. i.* Omne siquidem peccatum per penitentiam recipit vulneris sanitatem. Virginitas autem si labatur, nullatenus reparatur. Virgo quoque carne non mente nullum habet præmium in repromissione. *Hieronymus ad Eustochium.* Cave quæso, ne de te dicat Deus aliquando, *virgo Israel cecidit, non est qui suscitaret eam.* Audenter loquar, cum Deus omnia possit, suscitare non potest virginem post ruinam. Valet quidem liberare de pœna, sed non vult coronare corruptam. *Idem in libro de lapsu Susannæ virginis consecratæ.* Quid ergo taces o Susanna? Quid non erumpis in vocem, ac mentis tuæ exponis ardorem? Audite me omnes populi & videte dolorem meum, ad te tunc mihi sermo est, quàm nephas est vocari Susannam quæ casta non es, ac unde incipiam? quid primum, quid vltimum dicam? bona commemorem quæ perdidisti, an mala desileam quæ inuenisti? Eras virgo in paradiso Dei, utique inter flores Ecclesiæ eras sponsa Christi, eras templum Dei, eras habitaculum spiritus sancti. Et cum toties dico eras, totiens, necesse est, ut ingemiscas, quia non es, quod fuisti. Incedebas in Ecclesia tanquam columba illa de qua scriptum est, pœnæ columba de argentata, &c. Splendebas enim ut argentum, fulgebas enim ut aurum. Eras tanquàm stella in manu Domini. Quæ est ista subita conuersio? quæ repentina mutatio? de Dei virgine facta es corruptio sathanæ, de sponsa Christi scortum execrabile, de Templo Dei phanum immunditæ, de habitaculo Spiritus sancti tugurium Diaboli, quæ incedebas cum

A fiducia ut columba, nunc lates in tenebris ut vespertilio. Quæ fulgebas ut aurum, propter virginitatis decorem, nunc vilior facta es luto platearum, quæ fueras stella radians in manu Domini, velut de alto cælo mens extinctum conuersa es in carbonem, væ misera, & iterum væ tibi quæ tanta bona pariter propter parui temporis luxuriam perdidisti. O furtiva turpitudine prostrata, habitu virgo, facta non virgo, bis adultera, & in aspectu. Virgo secundum Apostolum sollicita est, ut sit sancta corpore & spiritu, tu autem in contrarium totum vertis, ut nec sis sancta in corpore, nec spiritu, corpore quidem fornicando, spiritu autem virginitatem mentiendo.

De Nuptiarum incommodis.

CAPVT L.

Idem contra Iovinianum libro primo. Epicurus licet voluptatis assertor, raro tamen dicit sapienti esse ineunda coniugia, eo quod multa nuptiis admixta sunt incommoda: fertur & aureolus Theophrasti liber de nuptiis, in quo uxorem ostendit non esse ducendam sapienti. Primum ergo patet impedire studia Philosophiæ, nec quemquam libris & uxori pariter inservire, multa etiam esse quæ matronarum vlibus necessaria sunt, præciosæ vestes, aurum, gemme, sumptus, ancillæ, supellex, variæ lecticæ, exedra deaurata. Deinde per totas noctes conquestiones garrulæ. Illa ornatio procedit in publicum, hæc honoratur ab omnibus, Ego in conuentu feminarum misella despicior. Cur aspicias vicinam? Quid autem cum ancilla loquebaris? De foro veniens, quid attulisti? Non amicum habere possumus, non sodalem. Alterius amorem suum odium suspicatur. Si doctissimus præceptor in qualibet vrbium fuerit, nec uxorem relinquere, nec cum sarcina ire possumus, pauperem alere difficile est, diuitem ferre tormentum. Attendenda est semper eius facies & pulchritudo laudanda, ne si alteram aspexeris se æstimet displicere: vocanda est domina, celebrandus natalis eius, iurandum per salutem illius, ut sit superstitiosum, honoranda nutrix eius & gerula, seruus paternus, & alumnus, formosus afficula, & procurator calamistratus, & in longam securamque libidinem erectus spado. Sub quibus nominibus adulteri delitescunt, quoscunque dilexerit, ingrati amandi, si totam ei domum regendam commiseris, seruiendum est. Si aliquid tuo arbitrio reseruaueris, fidem sibi haberi non putabit, & in odium vertetur ac iurgia, & nisi cito consulueris parabit anus venena. Aurifices ac gemmarum institores, sericarumque vestium si intromiseris, pudicitie periculum est, si autem prohibueris, iniuria suspicionis.

Verum quid prodest etiam diligens custodia, cum vxor impudica seruari non possit, pudica non debeat? Infida enim custos est castitatis, necessitas. Illa vero pudica dicenda est, cui licuit peccare sed noluit. Pulchra cito adamatur, fæda facile concupiscit. Difficile custoditur quod plures amant, molestum est possidere, quod nemo habere dignetur, Minore tamen miseria deformis habetur, quàm formosa seruat. Nihil tutum est, in quo totius populi vota suspirant, alius forma, alius ingenio, alius facietis, alius liberalitate sollicitat, aliquo modo expugnatur, quod yndique incessat.

Quod si propter dispensationem domus, & languoris solacia & fugam solitudinis uxores ducuntur, multo melius seruus fidelis dispensat obediens auctoritati Domini, & dispositioni hic eius obtemperans, quàm vxor quæ in eo se æstimat dominam, si aduersus viri faciat voluntatem, id est, quod placet, non quod iubetur. Assidere autem ægrotanti magis possunt vernulæ beneficiis obligatæ, quàm illa quæ nobis imputet lachrymas suas, & hereditatis spe vendat ingluuiem, & solitudinem iactans languentis animum conturbet. Quod si

languerit

Vxor impudica mentum philosophia.

Vxor impudica seruari non potest.

Virgo lapsa sancti Christi.

langueret congregandum est, at nunquam ab eius lectulo recedendum. Aut si bona fuerit & suavis vxor, quæ tamen rara avis est, cum parturiente geminus, cum periclitante torqueatur.

Sapientis
commoda.

Sapiens autem nonnunquam solus esse potest, habet secum omnes qui sunt, quique fuerunt boni, & animi liberum quocumque vult transfert. Quod corpore non potest, cogitatione complectitur, & si hominum inopia fuerit, loquetur cum Deo, nunquam enim solus erit, cum quo solus fuerit. Porro liberorum causa vxorem ducere, ut vel nomen nostrum non intereat, vel habeamus senectutis præsidia, & certis utamur hæredibus stolidissimum est. Quid enim ad nos pertinet recedentes è mundo, si nomine nostro alius non vocetur, cum & filius non statim patris vocabulum referat, & innumerabiles sint, qui eodem appellantur nomine, aut qui senectutis auxilia sint nutrire domi, qui autem prior te forte moriatur aut peruerſi moribus sit, aut certe cum ad maturam ætatem peruenerit, tarde ei videaris mori, hæredes autem meliores & certiores sunt amici, & propinqui, quos iudicio eligas, quam quos velis nolis habere cogaris, licet certa hæreditas sit, dum viuus bene uti substantia tua, quam tuo labore quaesita in incertos vsus relinquere.

Adhuc de eodem.

CAPVT LI.

Ciceronis
responsum.

Hæc & huiusmodi Theophrastus differens, quem non suffundat Christianorum, quorum conuersatio in cælis est? Cicero quoque rogatus ab Hircio ut post repudium Terentiæ sororem eius duceret, omnino facere superſedit, dicens: non posse se vxori & Philosophiæ pariter operam dare. Gorgias rhetor pulcherrimum librum de concordia, græcis tunc inter se dissidentibus recitauit Olympicæ, cui Melancius inimicus eius, hic nobis inquit de concordia præcipit, qui se & vxorem, & ancillam tres in vna domo concordare non potuit. Emulabatur quippe vxor eius ancillæ pulchritudini, & castissimum virum quotidianis iurgiis exagitabat. Antinam quoque cum propinquus mone-ret, ut alteri viro nuberet, eo quod sibi ætas integra, & facies bona esset, nequaquam inquit hoc faciam: Nam si bonum virum ut ante habui inueniam, nolo timere ne perdam, si malum, quid necesse est post bonum sustinere pessimum? Denique matrimonia quorundam adulteriis adhæserunt. In aliena siquidem vxore omnis amor turpis est, in suauitius. Amor quippe dico non ineretricis, sed generaliter mulieris semper est insatiabilis, qui extinctus accenditur, & post copiam rursus inopiam patitur. Animum virilem effeminat, & passionem excepta quam sustinet, aliud cogitare non sinit. Itaque qui vxorem ducit, in ambiguo est, vtrum odiosam an amabilem ducat, si duxit odiosam ferri non potest, si vero amabilem, amor eius insatiabilis est. Inferno ac terræ arenti & incendio iuxta Salomonem comparatur.

Mulieris de-
scriptio.

Ioannes Chrysostomus super Mattheum libr. 9. Si ita est inquinata causa hominis cum vxore, non expedit nubere. Mulier siquidem bona difficile inuenitur, attestante Salomone qui ait: Virum de mille vnum reperi, mulierem ex omnibus non inueni. Quid enim est mulier, nisi amicitia inimica, ineffugabilis pœna, necessarium malum, naturalis tentatio, desiderabilis calamitas, domesticum periculum, delectabile detrimentum, mali natura, boni colore depicta? ergo si dimittere illam peccatum est, tenere autem illam tormentum est, necesse est autem ut dimittentes, & adulterium faciamus, aut tenentes quotidianas pugnas, & amaritudinem habeamus. Secundus Philosophus. Quid est mulier? hominis confusio, insaturabilis bestia, continua sollicitudo, indefinens pugna, viri incontinentis naufragium, humanum mancipium. Terentius in Echyra. Mulieres ferme ut pueri leui sententia sunt, vno quoque animo omnes focrus o-

derunt nutus. Valerius Maximus. Itaque Socrates ab adolescentulo consultus, an vxorem duceret, an se omni matrimonio abstineret, respondit vtrum eorum fecisset, acturum penitentiam. Nam hic te inquit sollicitudo, ibi te orbitas excipiet, hic generis interitus, illic hæres alienus, illic perpetua sollicitudo, contextus querelatum, dotis exprobratio, affinium graue supercilium, garrula focrus lingua, subleſtor alieni matrimonij, incertus liberorum euentus: Ouidius in libro Metamorphoseos primo. Imminet exitio vir coniugis illa mariti, Filius ante diem patris inquit in annos. Idem in libro de remedijs secundo. Turpe vir, & mulier modo iuncti, protinus hostes.

De Sanctis coniugijs quorundam.

CAPVT LII.

In libro de nuptijs & concupiscentia. Qui autem sic habent vxores, ut cogitent ea quæ Domini sunt, nec in his quæ sunt mundi cogitant placere vxoribus, tantquam non habentes sunt, quod ea felicitate sit, quando & vxores tales sunt ut eis mariti non ideo placeant, quia diuites, quia sublimes, quia genere nobiles, quia carno amabiles. Sed quia fideles, religiosi, pudici, quia viri boni sunt. Idem in libro de bono coniugali. Illi etiam si qui forte nunc inueniuntur, qui in connubio non querunt nec appetunt, nisi id propter quod nuptiæ institutæ sunt, coequari sanctis patribus possunt, qui operi nuptiali ad propagationem intenti fuerunt. In istis enim qui nunc sunt, carnale exemplum, desiderium filiorum, in illis autem spirituale erat, quia sacramento illius temporis concuebat, Eademque vena charitatis nunc spiritualiter, & tunc carnaliter, propter matrem nostram Hierusalem propagandi erant filij, sed diuersa opera patrum non facit nisi diuersitas temporum. Præterea virtutes animi aliquando in opere manifestantur, aliquando in habitu latent. Quocirca sicut non est impar meritum patientiæ in Petro qui passus est, & Ioanne qui passus non est, sic non est impar meritum continentia in Ioanne qui nullas expertus est nuptias, & in Abraham qui filios generauit, & illius enim celibatus, & illius connubium pro temporum distributione Christo militauerunt, sed continentiam Ioannes & in opere, Abraham vero in solo habitu habebat. Res ergo ipsas si cõtemperemus, nullo modo dubitandum est, meliorem esse castitatem cõtinentia, quam castitatem nuptialem; homines vero cū comparamus, ille est melior qui bonum amplius habet quam alius. Melius quoque est habere omnia bona vel minora, quam magnum bonum cum magno malo, quia in corporibus bonis melius est habere staturam Zachari cum sanitate, quam Goliaz cum febre.

Parum erit
continentia
Ioannis &
Abraham.

Hugo de sacramentis lib. 2. Copula denique carnis quæ ante peccatum in coniugio officium fuit, & post peccatum in eodem pro remedio concessa est, sic vtrouque coniugio adiungitur ut cum coniugio ipsa sit, non coniugium ex ipsa. Nam & ante ipsam coniugium verum est, & sine ipsa sanctum esse potest. Tunc quidem si illa non adesset infamius, nunc autem si illa non fuerit sincerius. Ad consensum ergo coniugalem si etiam carnalis commixtionis consensus coniungitur, eius debito coniugati postmodum ad inuicem constringuntur, quod si forte in fœderatione coniugij vtriusque pari voto consensus carnis remittitur, pro eodem deinceps coniugati debitores ad inuicem non tenentur. Et cum firmum stat etiam sic coniugij sacramentum, cuius virtute in copula carnis sicut non efficit cum adest, ita etiam si defuerit tollere non potest. Talis itaque consensus individualem vitæ consuetudinem retinere creditur. In quo quidem copulae carnalis commercium pari voto aut futurum non contradicitur, aut non futurum laudabitur. Vnde & de matre Domini, Augustinus dicit, quod à prima desponsationis fide coniunx vocata est Ioseph, quam concubitu nec cognouerat, nec cogniturus fuerat.

Commixtio
carnalis
sine qua
operari

De commendatione boni coniugalit.

CAPVT LIII.

Augustinus in libro de bono viduitatis. Nuptiarum ergo bonum semper quidem est bonum, sed in populo Dei fuit aliquando legis obsequium, nunc autem est infirmitatis remedium, in quibusdam vero est humanitatis solatium. Idem super Gen. li. 9. uterque nimirum sexus propendens in ruinam turpitudinis prius peccatum, recte excipitur honestate nuptiarum, ut quod esse posset sanis officium, sit ægrotis remedium, non enim quia incontinentia malum est, ideo connubium quo etiam incontinentes copulantur, bonum non est, immo vero non propter illud malum culpabile est istud bonum, quoniam id quod habent nuptiæ bonum, & quod bonum sunt, nunquam potest esse peccatum. Idem in lib. de nuptiis & concupiscentia. Voluptas itaque non propter nuptias cadit in culpam, sed propter illas accipit veniam. Quocirca etiam hinc sunt laudabiles nuptiæ, quia & illud quod non pertinet ad se ignosci, faciunt propter se. Idem contra Iulianum. Nequaquam ergo nuptias damnamus, quas etiam in ordine suo debita cum prædicatione laudamus, nec etiam earum fructus diabolo assignamus. Fructus quippe nuptiarum homines sunt, quæ ordinatæ inde generantur, non peccata cum quibus nascuntur. Diabolus enim auctor est culpæ, non naturæ nec concubitus sed Dei opus est ille qui nascitur.

Idem in li. de bono coniugalit. Et sicut ieiunij sacrilegorum meliora sunt prandia iustorum, ita nuptiæ fidelium virginitati anteponiuntur impiorum. Neque ibi prandium ieiunio, sed iustitia sacrilegio. Neque hic nuptiæ virginitati, sed fides præfertur impietati. Idem in lib. de virgin. Qui ergo sine coniugio permanere voluerint, non tanquam fontem peccati nuptias fugiant, sed tanquam collem minoris boni transcendant, ita ut in maiori continentia boni monte requiescant. Ambrosius ad Verceilenses. Bona siquidem est via etiam matrimonij, quæ plurimos recipit, & longiore circuitu ad castra sanctorum peruehit. Gregorius in pastoralis li. 2. Sic ergo in continentibus laudatur virginitas corporis, ut tamen in coniugibus despecta non fiat fecunditas carnis. Sic enim prædicanda sunt bona, ne ex latere iubeantur mala, sic laudanda sunt bona summa, ne despiciantur vltima, sic nutriantur vltima, ne dum credantur sufficere nequaquam tendatur ad summa: admonendi sunt, qui coniugio ligati non sunt, ut si tentationum procellas cum difficultate salutis tolerant, coniugij portum petant. Scriptum quippe est, melius est nuptere quam viri. Sine culpa se ad coniugium veniunt, si tamen necdum meliora deuouerunt, nam quisquis hominum maius subire proposuit bonum, minus quod licuit illicitum fuit. Scriptum quippe est, Nemo mittens manum suam super aratrum, & respiciens retro aptus est regno colorum. Qui ergo fortioris boni studio intenderat, retrospicere conuincitur, si relictis bonis amplioribus ad minima retorqueatur.

Qualiter primi parentes generassent si non peccassent.

CAPVT LIV.

Auctor. De modo autem propagandi filios queri potest, qualiter sci. Adam cognouisset uxorem suam si non peccasset. Cum enim membra stupida non haberent, absque delectatione non coirent, delectatio quippe naturalis est in illo. Quod etiam in brutis patet quod delectantur ac feruent in concupiscentia coitus, sicut & homines. At ille feruor in homine nisi cohibeatur peccatum est, ipsa vero cohibitio penalis est. Ex quo videtur, quod vel primi parentes non coirent sine culpa, vel culpam præcederet poena. Nos quidem dicimus quod in coitu esset naturalis delectatio sicut in comedendo, & ideo quia pure naturalis, non esset culpabilis, unde nec esset meritoria, neque demeritoria, neque dicendum est, quod sicut est in brutis naturaliter feruor concupiscentiæ, sic etiam esset in homine, nā huius-

modi feruor quo assimilatur homo brutis in coeundo, prouenit ex Adæ peccato, secundum illud: Homo cum in honore esset, non intellexit &c. Si autem non peccasset haberet in coitu delectationem, ut dictum est tantummodo sibi naturalem, & ideo moderatam, nec subuertentem rationem, sicut nunc in coitu sopitur ratio hominis, ita quod in ipso feruore sit quasi totus brutalis.

Augustinus contra Iulianum. In Paradiso ergo si peccatum non præcessisset, non esset quidem sine utriusque commixtione generatio, sed esset sine confusione commixtio. Esset quippe in coeundo tranquilla membrorum obedientia, non pudenda carnis concupiscentia. Augustinus in libro de ciuitate Dei. 14. Nam renisum voluntatis, & libidinis rixam contra rationem proculdubio nisi culpabilis inobedientia, penali plecteretur inobedientia in paradiso nuptiæ non haberent, sed voluntati cuncta membra seruirent. Ita genitale vas in hoc opus creatum seminare, ut nunc terram manus, & quod modo de hac re nobis diligentius disputare volentibus verecundia resistit, & compellit veniam a pudicis auribus poscere, cur id fieret, nulla causa esset, sed quicquid inde diceretur tam honestum esset, quam de aliis quod loquamur corporis partibus. Quisquis ergo ad has literas impudicus accedit, culpam refugiat, non naturam, facta deuocet suæ turpitudinis, non verba nostræ necessitatis. Seminare ergo prolem vir, susciperet femina genitalibus membris, quando id esset opus, voluntate motis, non libidine concitatis.

Qualiter illius generationis motus, & in hominibus, & in animalibus exempla quædam apparent.

CAPVT LV.

Neque enim ea sola membra mouemus ad nutum, quæ compactis articulata sunt ossibus, sicut pedes & manus, & digitos, verum etiam illa quæ mollibus remissa sunt neruis cum volumus mouemus, agitando quoque & porrigendo producimus, & torquendo flectimus, & constringendo duramus, sicut ea quæ in ore & in facie quantum potest mouet voluntas, pulmones denique ipsi omnium medullarum mollissimi viscerum, & ob hoc antro pectoris communiti ad spiritum ducendum, ac remittendum, vocemque emittendam seu modificandam, sicut folles fabrorum, vel organorum flantis, respirantis, loquentis, clamantis, cantantis seruiunt voluntati. Omitto quod animalibus quibusdam naturaliter insitum est, ut tegmine quo corpus omne vestitur, si quid in quocunque loco eius senserit, abigendum, ibi tantum moueant ubi sentiunt, non solum insidentes muscas, verum etiam hærentes hastas cutis tremore discutiant. Sic ergo homo potuit obedientiam & inferiorum habere membrorum, quam sua inobedientia perdidit.

Neque enim Deo difficile fuit sic illum concedere, ut in eius carne etiam illud non nisi eius voluntate moueretur, quod nunc nisi libidine non mouetur, nam & hominum quorundam naturas cognouimus multum cæteris dispares, & ipsa raritate mirabiles, nonnulla ut voluerunt de corpore faciendo, quæ alij modo nullo possunt, & audita vix credunt. Sunt enim qui & aures moueant, vel singulas, vel ambas simul. Sunt qui totam cæsauiem immoto capite quantum capilli occupant deponunt ad frontem, reuocantque cum volunt, sunt qui eorum quæ vorauerunt incredibiliter plurima, & varia paululum præcordijs contrectatis tanquam ex sacculo, quod placuit integerrimum proferunt. Quidam voces auium pecorumque & aliorum quorumlibet hominum sic imitantur, & exprimunt, ut nisi videantur, discerni omnino non possunt. Iam illud multo est incredibilius, quod plerumque fratres memoria recentissima experti sunt. Presbyter fuit quodam nomine repositus in parochia Calamensis Ecclesiæ, quando ei placebat (rogabatur autem ut hoc faceret ab eis, qui rem mirabilem coram scire cupiebant) ad imitatas quasi lamentantis cu-

Brutius feruor in coitu ex peccato.

Inobedientia culpabilis carnis.

Natura hominum dispar.

Mirabile de quodam presbytero.

iustitiae

Nuptia bona ob incontinentiam.

Matrimonium minus bonum.

iuslibet hominis voces ita se auferbat sensibus, & iacebat simillimus mortuo, ut non solum vellicantes, atque pungentes minime sentiret, sed aliquando etiam igne vteretur admoto sine ullo doloris sensu, nisi postmodum ex vulnere. Non autem obnitendo, sed non sentiendo non mouere corpus eo probatur, quod tanquam in defuncto nullus inueniebatur anhelitus, hominum tamen voces clarius si loquerentur, tanquam de longinquo se audisse postea referebat. Cum itaque corpus etiam nunc quibusdam licet in carne corruptibili hanc ærumnosam ducentibus vitam, ita in plerisque motionibus, & affectionibus extra usitatum naturæ modum mirabiliter seruiat, quid causæ est, ut non credamus ante inobedientiæ peccatum corruptionisque supplicium ad propagandum prolem sine vlla libidine seruire voluntati humanæ humana membra potuisse; At vero donatus est homo sibi, quia deseruit Deum placendo sibi, & non obediens Deo non potuit obedire nec sibi.

Quales filios in illo statu generassent si non peccassent.

CAPVT LVI.

Hic ubi supra lib. 2. Queritur etiam quales homo filios procrearet si non peccasset, & si paternæ obedienciæ meritum per incorruptam originem ad posteros omnes transire deberet. Verumtamen sicut nunc inuenitur in eisdem ex solo paternæ transgressionis reatu originalis culpa, ita nunc in nascentibus foret originalis iustitia. Sunt qui credunt veraciter asserendum, quod primus homo si non peccasset, non nisi bonos filios generasset, & nemo omnium qui ex eius carne nasceretur, damnaretur. Et potest fortassis non absurde credi, quod idem mandatum quod primo parenti datum est, posterius quoque illius obseruare debuerunt, ut singuli propria obedientia probarentur, & singuli pro suis meritis digna remuneratione glorificarentur, primam tamen obedientiam obseruatam, causam fore gratiæ adiutricis in omnes sequentes, & ipsam obedientiam, obediendo imitantes, id etiam approbamus, ut primus fuisse credatur homo & corpore & sensu perfectus mox factus quidem, illos vero qui ex ipso nascerentur, eadem lege qua & nunc natiuitatem humanam ordinatam cernimus, paruulos nascituros, ac deinde per intervalla temporum tam in sensu quam in statura corporis incrementa accepturos. Prima enim omnia perfecta facta sunt, cetera autem omnia quæ ex ipsis oriuntur, & post ipsa subsequuntur nisi per intervalla temporum crescendo ad perfectionem venire non possunt, hoc in arboribus, & plantis & germinibus cunctis, & in bestiis cunctis, hoc in bestiis, & ceteris viuentibus cernimus, quod à modico vniuersa incipiunt, ac deinde paulatim per incrementa ordine ad perfectionem euadunt. Denique ignorantia non dicitur, nisi cum solum id quod non debuisset ignorari, nescitur. Talis itaque non nisi ex pœna peccati cognoscitur inesse. Illa vero quæ in nascentibus cunctis & nunc à principio inesse videtur, & tunc quoque inesse debuisse creditur, sensus siue cognitionis imperfectionem naturæ esse non culpæ manifeste liquet. Neque vitium fuisset illis qui sine peccato nascerentur, sine cognitione etiā nasci, quia nihil in se haberent nascendo, unde postea cum ad tempus cognoscendi peruenissent, potuissent à cognitione veritatis præpediri.

Augustinus in lib. 12. super Genesim. Nos etiam mouet, utrum homines primi si non peccassent tales filios qui nec lingua, nec manibus, nec pedibus vterentur habituri essent. Nam propter necessitatem vteri fortassis erat necesse paruulos nasci. At vero quamuis exigua corporis pars costa sit, non ideo paruulam viro Deus coniugem fecit, unde & eius filios poterat omnipotentia creatoris grandes facere mox natos, verum ut hæc obmittamus, certe poterat eis præstare quod multis præstitit animalibus, quorum pulli quamuis sint paruuli currunt mox ut nascuntur, & matrem sequuntur. Contra nunc homini nato nec ad incessum pedes idonei sūt,

nec manus saltem ad scalpendum habiles sunt. Sed & iuxta se mammis positus, nascentes magis possent esurientes fieri quam sugere, propriæque infirmitati mentis congruit hæc infirmitas carnis.

De his qui eos in Paradiso commisceri non credunt licuisse.

CAPVT LVII.

Augustinus super Genesim lib. 9. Qui vero primos homines in paradiso misceri sentiunt non licuisse, fortassis omnem concubitum putant peccatum esse. Difficile siquidem est, ut dum peruersi homines vitia deuitant, non in eorundem contraria peruicaciter currant, sicut enim exhorrens auariciam sit profusus, aut exhorrens luxuriam sit avarus, aut cuius pigriciam reprehenderit, sit inquietus; aut cuius inquietudinem piger, aut qui reprehensus odisse cœperit audaciam suam, sit timidus, aut qui timidus non esse conatur, tanquam abrupto vinculo, sit temerarius, dum videlicet non ratione sed opinione crimina metiuntur, ita dum nesciunt homines quid in adulteriis, & fornicationibus diuino iure damnatur, etiam causa procreandi coniugalem concubitum detestantur, quod qui non faciunt, sed tamen fecunditatem carnis propter successionem mortalitatis datam diuinitus sentiunt, nec ipsi potuisse primos illos homines concumbere putant, nisi propter peccatum quod admiserunt morituri, gignendo successores, & requirerent.

Nec attendunt si recte potuerunt successores quæri morituris, multo rectius socios quæri potuisse victuris. Impleta siquidem terra genere humano recte proles non nisi quia morientibus succederet quærere. Ut autem per duos homines terra impleretur, quomodo ipsi non gignendo societatis officium implerent? An, vero ita quis mente cæcus est, ut non cernat quomodo terris ornamento sit humanum genus, etiam cum à paucis recte laudabiliterque viuatur, quantumque valet ordo reipublicæ, & terrenæ pacis cuiusdam vinculum coercens etiam peccatores? Neque enim adeo deprauati sunt homines, ut non etiam tales pecoribus, & volatilibus antecellant, quorum tamen omnium generibus hanc infimam mundi partem pro sui loci sorte decoratam, quem non considerare delectet? Quis autem ita sit excors, ut eam putet minus ornari potuisse, si iustis morientibus impleretur? nam quia numerosissima est superna ciuitas angelorum, ideo non recte copularentur connubio nisi morentur, hanc enim numerositatem perfectam etiam in resurrectione angelis sociandam, dominus præsciuit ait. In resurrectione neque nubent neque nubentur, non enim incipient mori, sed erunt æquales angelis Dei. Hic vero cum terra hominibus implenda esset, eamque propter cognationis amorem, & vnitatis vinculum maxime commendandum ex vno impleri oporteret, propter quid aliud quæsitus est sexus femineus adiutor, nisi ut serentem genus humanum natura mulieris tanquam terræ fecunditas adiuuaret? hoc tamen, ut dictum est, est sine appetitu carnalis concupiscentiæ, qualem nunc habent ista corpora, quæ ducta sunt ex propagine mortis. Si enim creator apibus donauit, ut se operentur generationem filiorum, quemadmodum ceteræ speciem ac liquorem mellis, cur non credatur hominibus primis talia fecisse corpora, ut si non peccassent, & morbum quidem quo morentur continuo concepissent, eo nutu imperarent membris quibus factus exoritur, quod pedibus cum ambulatur, ut neque cum ardore seminaretur, neque cum dolore pareretur? Nunc vero transgrediendo præceptum, motum illius legis, quæ repugnat legi mentis in membris conceptæ mortis, habere meruerunt. Quem nuptiæ quidem ordinant, continentia cohibet, ut sicut de peccato factum est supplicium, sic de supplicio fiat meritum.

*Quid fuisset
factum de
posteris Adæ
si in gratia
perstisset.*

*Quaigno-
rantia pœna
peccati*

*Peruersum
iudicium de
concubitu.*

*Generatio
p̄ explicat
causam po-
nerantem
qua fuit
in paradiso
si ibi concu-
bissent.*

De Tercio precepto naturæ.

CAPVT LVIII.

A *Prætor.* Tertium vero quod illis datum est præceptum naturæ, est de diligendo Deo & proximo suo, quo continentur omnia præcepta quæ pertinent ad ius naturale. Dicitur autem ius naturale, quicquid naturalis ratio faciendum esse dicat, sine omni vel magna deliberatione, ut Deum esse diligendum, & proximo non esse nocendum, & similia. Ad hoc etiam pertinet secundum primum statum omnia esse communia. Veruntamen distingui solet, quod in iure naturali sunt quædam præcepta, quædam prohibitiones, & quædam demonstrationes. Præcepta dicuntur affirmatiua quæ obligant semper ac simpliciter, ut, diliges dominum Deum tuum, & honora patrem tuum. Prohibitiones sunt mandata negatiua, quæ similiter obligant semper ac simpliciter, ut non occides, non furtum facies. Demonstrationes autem sunt quæ ad tempus, & secundum quid obligant, sed non semper, ac similiter casus emergentes, nam verbi gratia secundum ius naturale, licet vim repellere, ac sua repetere, Et secundum Augustinum, & Tullium moderate se vindicare, Et tamen contraria his præcepit dominus Apostolis, dicens, *Ego dico vobis non resistere malo, sed si quis te percusserit &c.* & ei qui voluerit tecum contendere & cetera. Tempus enim & locus sic se offerebant, quod propter mansuetudinem nimiam homines ad Deum trahendi, ac per misericordiam & gratiam ad perfectionem ducendi erant; Similiter malos punire est de iure naturali, punire vero sic vel sic non est de iure naturali, sed iure positivo. Omnia ergo esse communia sub demonstratione cadit, quia non fuit præceptum iuris naturalis simpliciter, sed tantum secundum quid, fuit enim præceptum in statu innocentie siue naturæ bene dispositæ, Sed in statu cupiditatis, & naturæ corruptæ non est præceptum, neque debet esse, quia si sic esset, respublica dissolveretur, & humanum genus se mutua exde perimeret. Omnia tamen tempore necessitatis extremæ sunt communicanda, quia naturalis ratio dicat, quod magis diligenda est salus proximorum, quam ipsa temporalia.

Si autem obijciatur quod eadem est modo natura quæ fuit in statu innocentie, possumus respondere, quod hoc quidem verum est, sed non in eodem statu manet, Denique si nunc omnia de iure naturali deberent esse communia, tunc furtum, & rapina non essent contra ius naturale. Sed adhuc fortassis obijciat aliquis, quod etiam nunc dicat ratio naturalis, quod omnia deberent esse communia, cum ergo scintilla rationis non sit extincta licet natura sit mutata, videtur quod de iure naturali sit, omnia esse communia. Et ita cum aliqua esse propria similiter nunc de iure naturali sit, videtur, quod iustum iusto contrarium sit. Ad hoc autem dicimus, quod reuera inconueniens est bonum bono esse contrarium in eadem ratione boni & ex eadem causa. At in diuersis causis non est inconueniens, nam officium prædicandi recusare, & recipere contraria sunt, utrumque tamen ex diuersis causis est bonum, ut recusare propter humilitatem, recipere propter charitatem. Sic & omnia esse communia iustum, & bonum est, secundum ius naturale, & similiter aliqua propria esse, sed aliter & aliter. Naturalis enim ratio dicat, quod omnia deberent esse communia, ut appetit & amplectitur naturali desiderio statum illum futuræ beatitudinis, in quo erunt omnia communia. Aliqua vero esse propria dicat eadem ratio, sed quasi coacta, quia sic esse est necesse pro statu naturæ corruptæ. Omnia ergo esse communia est de iure naturali quasi ex beneplacito naturæ corruptæ. Aliqua vero esse propria quasi ex permissione naturæ, Et ille quidem qui primo sibi aliquid appropriauit, criminaliter peccauit, si tamē ex cupiditate hoc fecit, sicut legitur de Cayn. Si autem ideo quia omnia esse communia pro naturæ corruptione

SPEC. NATVR.

A nocium esse vidit, non peccauit, sed prudenter egit.

Et quod dicitur, iniquitas est dicere, hoc est meum, vel hoc est tuum, sic est intelligendum & exponendum scilicet quod ex iniquitate prodiit huiusmodi appellatio, quia permansissent omnia communia si non peccasset homo.

De regula dilectionis Dei.

CAPVT LIX.

SVM autem duæ regulæ iuris naturalis scriptæ in corde hominis. Prima continet omnia præcepta iuris naturalis, quæ pertinent ad Deum, hoc scilicet, diliges Dominum Deum tuum &c. iuxta Deuteronomium & Euangelium, *Diliges inquit Deum ex toto corde tuo* scilicet omnes cogitationes tuas in ipsum dirigendo, sicut dicit Salomon, *In omnibus vijs tuis cogitatum, & ipse dirigit gressus tuos.* Et ex tota anima tua scilicet omnes affectiones tuas in ipsum applicando. Iuxta scriptum quod est in lib. Iob, *Si direxerit ad eum cor suum, spiritum eius, & flatum suum ad se trahet.* Et ex tota fortitudine tua scilicet omnes conatus tuos ad ipsum diligendum, eiq; seruiendum referendo. Iuxta illud, fortitudinem meam ad te custodiui. Bernardus Clavallensis in sermone, *Diliges dominum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & virtute tua* id est dulciter, prudenter, & fortiter. Affectiones enim proprie cordis esse dicuntur, anima vero sedes sapientie dicitur. De his tribus interrogatus est Petrus, quia prius inuentus fuerat habens minus. Audiens enim de passione domini primo ferre non potuit tanquam dulciter amans, unde & meruit audire, *Vade retro sathana.* Simile quid erat in Apostolis cum dicebatur eis, *Si diligereis me gauderetur utique &c.* Dolebant enim, quia diligebant dulciter, sed non sapienter. Nocte vero ipsa qua dominus traditus est diligebat quidē Petrus & dulciter & sapienter cum diceret. Domine tecum paratus sum, & in carcerē, & in mortem ire, sed non diligebat fortiter, quia qui cecidit stabili non erat ille gradu. Idē super cantica Hom 40. Est autē charitas in actu, & in affectu. De prima puto datū esse præceptū hominibus cum dicitur, *Diliges Deum &c.* Nam in affectu, quis ita habeat ut mandatur? ergo illa mandatur ad meritum, ista datur in præmium. Cuius initium, & profectum vitam quoque præsentem experiri diuina posse gratia non negamus, sed planē consummationem futuræ felicitati deferimus. Nec latuit præceptorem præcepti pondus vires hominum excedere, sed iudicauit vtile ex hoc ipso illos admoneri suæ insufficientiæ, ut omne os obstruatur & cetera, ut scirent ad quem iustitiæ finem niti pro viribus oporteret. Accipientes itaque mandatum, & sentientes defectum, clamemus in celū, & miserebitur nostri Deus. Et sciemus in illa die, quia non scilicet ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos. Prosper de vita contemplatiua lib. 3. Quid est autem diligere Deum, nisi illi occupare animū, concipere fructū vilionis eius affectum, peccati odium, mundi fastidium, diligere etiam proximum quem ipse censuit diligendum, in ipso amore seruare modum & ordinem legitimum?

Auctor. Hoc est iuxta Matthæum maximum, & primum mandatum. Maximum videlicet comprehensione, quia omnia præcepta virtutesque comprehenduntur in eo, sicut dicitur ab Apostolo, *Plenitudo legis est dilectio.* Et rectē dicitur plenitudo, quia sine hac vacua sūt omnia, iuxta illud ad Corinth. *Si charitatem non habeo nihil sum.* Maxima est etiam prærogatiua vtilitate, quia sine illa dicit Apostolus, cetera nihil prodesse. Nam si linguæ inquit hominum loquar & An elorum &c. Maximū quoque dimensione, quæ quadruplex est, Apostolo dicente. In charitate radicati. Longitudo charitatis est, quod ipsa nunquam excidit. Latitudo, quod per totum orbem se extendit. Sublimitas, quod Deum super omnia diligit. Profunditas, quod usque ad peccatores descendit. Dicitur etiam hoc mandatum primū respectu secundi, quod est de dilectione proximi. Primū scilicet dignitate, quia dignior est Deus quā proximus, & etiā dilectionis ma-

C c c c c

ioritate

Obiect.
Resp.Præceptum
dilectionis
Dei.Charitas nō
consumma-
tur in hac
vita.Præceptum
charitatis
maximum.

ioritate, quia Deus magis diligendus est. Lucas hoc præceptum commemorans tribus prædictis addit quartum scilicet ex omni mente tua Quod etiam in Matthæo legitur. Diligendus est autem ex tota mente id est omni operum intentiones ad ipsum referendo, ut omnia propter Deum fiant. Secundum illud Apostoli ad Corinthi. *Sine macula, sine bibitis, sine aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Et quatuor ista possunt ad quatuor virtutes referri, quæ sunt unum in radice dilectionis Dei, ut ait Augustinus, sed diuersificantur secundum effectus, *Aug. in lib. de morib. ecclesie.* Dilectio siquidem in Deum redit, quæ se illi non componere, sed supponere affectat, & appetit. Quod quanto instantius fecerit, tanto beator, & sublimior erit. Illoque dominante liberi erimus ac per charitatem fiet, ut Deo conformemur. Denique si virtus ab beatam vitam nos ducit, nihil esse virtutem affirmamus, nisi summum amorem Dei. Nam & quod ipsa virtus quadripartita dicitur, ex ipsius amoris vario quodammodo effectu accipitur, est enim temperantia amor integrum se præbens ei quod amatur. Fortitudo amor facile tolerans omnia propter id quod amatur. Iustitia vero est amor soli amato seruiens, & propter hoc recte dominans. Prudentia est amor, ea quibus adiuvatur ab eis quibus impeditur sagaciter eligens: hæc est charitas simplex ac pura quæ spiritus sancto inspirata perducit ad filium per quem pater cognoscitur &c.

De regula dilectionis proximi.

CAPVT LX.

A *V* *Hor.* Huic præcepto simile est secundum, quia de dilectione sicut & primum. Et etiam quia de diligenda re simili videlicet de proximo qui factus ad imaginem Dei. *Diliges inquit proximum tuum sicut teipsum.* Hæc est secunda regula comprehendens omnia quæ ad proximum pertinent mandata. Hic solet fieri quadrifaria diuisio. Existens enim in via ibi similiter existentem diligere debet ad id ad quod seipsum. Existens in patria ibidem existentem in eo in quo seipsum. Existens in via existentem in patria in eo, ad quod seipsum. Existens in patria existentem in via ad id in quo seipsum. *Aug. de doctrina christiana lib. 1.* Ille siquidem iuste, & sancte viuit, qui rerum integer æstimator est. Ipse autem est, qui ordinatam habet dilectionem, ne aut diligat non diligendum, aut non diligat, quod diligendum est, aut amplius diligat quod minus diligendum est, aut minus vel plus quod æque diligendum est, aut æque quod minus vel plus diligendum est. Omnis enim peccator in quantum peccator non est diligendus. Et omnis homo in quantum homo est diligendus propter Deum, Deus vero propter seipsum, & si Deus omni homine amplius diligendus est, plus debet quisquam Deum diligere quam seipsum. Item alius homo plus diligendus est quam corpus nostrum, quia propter Deum diligenda sunt omnia. Et potest nobiscum alius homo frui Deo, quod non potest corpus. Omnes autem homines æque diligendi sunt. Sed cum omnibus prodesse non possis his potissimum consulendum est, qui pro locorum & temporum vel etiam quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur.

Inimicos etiam nostros diligimus, non enim timeamus, quia nobis auferre possunt quod diligimus, sed potius eos misereamur, quia tanto magis nos oderunt, quanto ab illo quem diligimus separati sunt, ad quem si conuersi fuerint, & illum tanquam beatificum bonum, & nos tanquam socios tanti boni necesse est ut diligant. Si autem vel cui præbendum est, vel à quo nobis præbendum est officium misericordiae recte proximus dicitur. Sicut ex parabola domini in Evangelio probatur, ubi proximum esse docuit non nisi illum qui erga suum recreandum atque curandum misericors extitit. Ex quo consequens est, ut etiam ille à quo nobis hoc vicissim habendum est, proximus noster sit. Proximi enim nomen ad aliquid est, nec quisquam esse proxi-

mus nisi proximo potest. Manifestum est hoc præcepto quo iubemur diligere proximum, etiam sanctos. Angelos contineri, à quibus magna nobis officia misericordiae impenduntur. *Prosper de vita contemplativa libro 3.* Proximos autem sicut nos diligimus, si non propter aliquas utilitates, vel affinitates, aut consanguinitates, sed propter hoc tantum, naturæ quod nostræ participes sunt diligamus. Nam si propinquos nostros quamuis turpes & incompósitos plusquam quoslibet sanctos à sanguine nostro extraneos diligimus, grauius in eorum tali dilectione peccamus. Hæc est autem proximi tota dilectio, ut bonum quod tibi conferri vis, conferas, & proximo. *Idem in libro sententiarum Augustini.* Sic autem diligendi sunt homines, ut eorum non diligantur errores, quoniam aliud est amare quod facti sunt, aliud odisse quod faciunt.

De ordine charitatis ad proximum.

CAPVT LXI.

H *Jeronymus super Ezechielem lib. 13.* Naturæ vero super hoc affectus probatur, ut ordine charitatis post rerum parentem Deum carnis quoque pater diligatur & filius & filia. *Origenes super cantica li. 3.* Ordinata est charitas in perfectis. Ut autem etiam post Deum inter nos ordo ponatur. Primum mandatum est, ut diligamus parentes, secundum ut filios, tertium ut domesticos nostros. Si autem filius malus est, & domesticus bonus, domesticus in charitate filij collocetur, & sic ordinata erit charitas. *Idem in eodem lib. 3.* Ordinate inquit in me charitatem. Amor siquidem in nonnullis quidem ordinate procedit. In pluribus autem contra ordinem. Contra ordinem est in aliquo, cum aut diligit quod non debet, aut diligit quod debet, sed plus iusto vel minus iusto. Ordo autem & mensura eius huiusmodi est, Deum diligere, nullus modus nulla mensura est, nisi hæc sola, ut tantum exhibeas quantum habes. Diligere vero proximum aliqua mensura est, & conueniens distinctio. Nam maiori quidem cum honorificentia matri deferenda est dilectio, sequenti vero gradu cum quadam nihilominus reuerentia etiam sororibus proprio vero quodam & sequestrato ab his more charitatis coniugibus exhibenda est. Post has vero personas pro meritis & causis vnicuique in omni castitate deferenda est.

Bernardus ubi sup. Qui te non diligis nisi quia Deum diligis, consequenter omnes qui similiter diligunt eum diligis tanquam teipsum. Porro inimicum hominem quoniam nihil est pro eo, quod non diligit Deum, non potes quidem diligere tanquam teipsum, qui Deum diligis, diligis tamen ut diligat, nec sapient tibi quod est qui utique nihil est, sed quod forsitan futurus est. Excepto itaque illo de quo constat, quod ad amorem Dei non sit rediturus unquam, quia ex toto nihil est, utpote quia in æternum nihil est, qui non modo iam non diligendus, sed insuper & odio habendus est, secundum illud. *Nonne qui oderunt te domine oderam?* &c. De cetero nulli vel inimicissimo homini negari quantulumcumque affectum charitas ambiciosa permittit. *Quis sapiens & intelligit hæc?* da mihi hominem, qui ante omnia quidem diligat Deum ex toto, sese vero & proximum in quantum diligunt ipsum, inimicum autem tanquam se aliquando forsitan dilecturum. Porro parentes carnis suæ germanos propter naturam. Spirituales vero eruditores suos profusus propter gratiam, atque in hunc modum ad cetera quoque Dei ordinatio intendat amore terram despiciens cælum suspiciens, & inter utendā & fruendā intimo quodam sapore discernens, ut transitoria transitorie, & ad id dumtaxat quod opus & prout opus curet, æterna desiderio amplectatur æterno. Da mihi inquam hominem talem, & ego audacter illum pronuncio sapientem, cui nimirum quæque res sapiunt prout sunt, & in veritate ac securitate competit gloriari, & dicere, quia ordinauit in me charitatem.

Virtus omnis est Dei amor.

Peccator quia talis non est diligendus.

Inimici diligendi.

Sancti Angeli sunt proximi nostri.

Ordo charitatis.

Dilectio inimicorum.

De duabus regulis eius quantum ad effectum.

CAPVT LXII.

Auctor. Sunt autem duæ regulæ continentes omnia mandata quæ pertinent ad proximum quantum ad ipsius dilectionis effectum. Quarum prima legitur in Tobia continens præcepta negativa scilicet illa, *Quod ab alio tibi odis fieri, vide ne tu aliquando facias alteri.* Altera vero ponitur in Euangelio præcepta continens affirmatiua scilicet illa, *Omnia quaecumque vultis ut faciant vobis homines, eadem & vos facite illis.* Prima quidem maxime pertinet ad vetus testamentum, secunda vero ad nouum. Verum si prima pertinet ad ius naturale, videtur, quod iudex non tenetur latronem suspendere, quoniam hoc sibi nullatenus fieri vellet, si etiam in statu illius esset. Ideoq. regula ista sic est intelligenda. Quod rationabiliter odis ab alio tibi fieri &c. Sicque latro non est dimittendus, sed suspendendus, quia si iudex esset loco latronis vellet quidem non suspendi, sed hæc voluntas contra iustitiam, & ob hoc irrationabilis, merito autem de secunda regula queri potest, utrum sit præceptum, an consilium? Quod enim non sit consilium videtur per hoc quod statim ibi subiungitur, *Hæc est enim lex & propheta.* Nam ideo dicitur lex, quia ligat, ideo teneri videmur ad hoc, cum ad legem pertineat. Sed si ab alijs peteremus nobis utique dari vellemus. Secundum hoc ergo tenemur dare petenti cuilibet, & sic omnes, aut ferè omnes sunt transgressores.

Ad quod dicunt quidam quod partim est præceptum scilicet quantum ad necessitatis articulos, partim vero consilium scilicet quantum ad alios, verum si ad subueniendum indigenti necessitatis articulus expectaretur, fortassis interim moreretur vel forte iam non posset cibum sumere & ita non prodesset ei donum elemosynæ. Igitur ante necessitatis articulum est ei subueniendum. Ideoq. videtur dicendum, quod tenemur citra necessitatis articulum dare aliqua scilicet superflua, secundum illud quod superest, *dare elemosynam &c.* tenemur inquam hæc dare, non tamen cuilibet petenti, nec quolibet tempore, quia præcepta affirmatiua non obligant ad semper. Vnde si quis non summe indigens aliquid petit à me, non enim ei teneor statim dare, sed possum referuare magis indigenti, vel etiam æque indigenti, si forte sit mihi consanguineus, vel domesticus, aut vicinus. Pro quâta vero necessitate teneamur petenti dare, & non alij referuare, non est artis determinare, sed charitatis potius quæ est vnctio docēs de omnibus, vnde veraciter docet, quæ circumstantia cui alij circumstantiæ præponderet, cui etiam aliquatenus consonare videtur illud dictum ab Aristotele, quod virtus melior, ac certior est omni arte. Denique illa regula sic est intelligenda sicut & prima. *Omnia quaecumque vultis rationabiliter facite ut faciant vobis homines &c.* Illud autem omni petenti te tribue, dicunt præceptum esse sub hoc sensu. Tribue inquam, vel rem petitam, vel orationem, vel bonum verbum.

De summa ordinis charitatis quantum ad affectum, & effectum.

CAPVT LXIII.

Denique notandus est in summa ordo charitatis, & quantum ad affectum, & quantum ad effectum. Charitate nimirum diligenda sunt quatuor tantum, videlicet primo, & præcipue quod supra nos est scilicet Deus: deinde quod nos sumus, sive quod intra nos est scilicet anima nostra. Tertio quod iuxta nos id est proximus scilicet homo, vel angelus. Quarto quod infra nos id est corpus proprium: diligendum est Deus ex toto corde, & propter se Proximum autem debet quisq. diligere sicut se id est citra Deum, & supra corpus proprium, vel ad id ad quod seipsum.

Ordo charitatis nihil aliud videtur esse, quam ordo diligendorum in animo diligentis. Qui potest esse in quatuor scilicet in affectu, in effectum, in bono viæ quod

A est gratia, in bono patriæ quod est gloria. In affectu ergo diligentis ordinat naturalis conditio ipsius diligendi. Quod enim magis mouet affectum diligentis recte dispositum ad se diligendum, etiam affectuosius diligitur, ut Deum, quam hominem, parentes quam filios scilicet propter beneficia, quæ ab eis suscepit, & mala quæ pro eo passi sunt. Cognatos etiã secundum gradus cognationis ceteris paribus. In effectum vero ordinat ipsorum diligendorum necessitas, ita quod potius subuenit magis indigenti ceteris paribus. Alioquin in quo plures diligendi rationes æque fortes concurrunt, illi potius succurrendum est. Secundum hunc ordinem magis diligendi sunt filij quàm parentes, quia nascuntur paruuli, & ideo magis indigent exterioris exhibitione beneficij: Ad bonum viæ omnes equaliter diligendi sunt. Ad bonum vero patriæ, secundum gradus participandi bonum. Vnde maiorem gratiam habentes ad maiorem gloriam diligendi sunt. Et ita etiam extraneum, quæ scio esse meliorem, quam me, debeo diligere plus quam me, id est ad maius præmium. Alijs tamen modis debeo me plus diligere id est affectuosius, & effectuosius.

Veruntamen pro omnibus circumstantijs quas attendit charitas, est communis utilitas. Vnde duobus æqualiter indigentibus, illi potius succurrendum est, ex cuius succursu maior utilitas ecclesiæ secutura est. Et in hoc casu videtur, quod debeat quis sibi alium præferre scilicet in beneficij exhibitione, & in extrema necessitate, verum ad salutem æternam nullum debet sibi preponere. Hæc de præceptis naturæ ad præsens sufficiant, quorum vltimum scilicet lex naturalis scripta est in corde hominis, dicente Apostolo, *Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, & de hoc plenius dictum est in superiori lib. in quo videlicet describitur qualiter operatur Deus in vniuerso.*

De precepto disciplina homini dato ad probationem obedientiæ.

CAPVT LXIV.

Ad vltimum restat dicendum de præcepto disciplina, quod datum est primis parentibus ad probationem obedientiæ. Vnde & lignum à cuius esu sunt prohibiti, dictum est *lignum scientiæ boni & mali*, quia scilicet dominus illa prohibitionem volebat eos si comederent discere quid esset inter bonum obedientiæ, & malum inobedientiæ. Nec dicta est arbor illa scientiæ boni & mali velut in prælagium futuri peccati. Non enim sic dicta est ab eo quod necessario futurum erat, sed ab eo, quod si comederent euenturum erat. Ob hoc autem à re indifferente voluit eos prohibere, non à re mala, vel etiam necessaria. Nam si à re necessaria prohibuisset illos, & postmodum inobedientes essent excusationem inobedientiæ suæ nacti essent, quia rem sibi necessariam tetigissent. Si vero à re mala prohibiti ea vti fuissent, malum quod inde sequeretur processisse crederent, non ex malo inobedientiæ, sed ex malitia rei prohibitiæ, & ita non discerent quid esset inter bonum obedientiæ, & malum inobedientiæ. Hæc ubi supra. Poterat quidem homo per præceptum naturæ conseruare bonum quod habuit naturale, sed ut aliquid super hanc vitam mereretur, necessarium fuit ut disciplinæ præceptum adderetur.

Augustinus super Genesim libro 3. Oportebat ergo ut homo sub domino Deo positus aliunde prohiberetur, ut ipsa ei obedientia virtus esset, & causa dominium suum promerendi, quam audeo verissime dicere solam esse virtutem omni creaturæ rationali agenti sub potestate Dei, primumque esse vitij tumoris ad ruinam, uti velle potestate sua, cuius vitij nomen est inobedientia. Proinde lignum scientiæ boni & mali non in figura dictum, sed quoddam vere lignum est accipiendum, cui non fructui qui inde nasceretur est nomen impositum, sed potius ex re ipsa, quæ illo contra vetitum tacto fuerat secuta.

Adam no-
luit esse sub
dominatio-
ne Dei.

tura. Ab illo igitur ligno, quod malum non erat homo pro-
hibitus est, ut ipsa per se precepti conservatio illi bonum,
& transgressio malum esset. Denique a peccante nihil
aliud appetitum est, nisi non esse sub dominatione Dei,
quandoquidem illud admissum est, in quo ne admitte-
retur sola deberet iussio dominantis attendi. Quare si so-
la quidem attendere, quid aliud quam Dei voluntas
attendere, amaretur, & humane voluntati preponere-
tur. Dominus cur iussit faciendum a serviente quod
iussit. Et tunc forte videndum est a promerente cur ius-
serit. Sed tamen ut causam iussionis huius non diutius
requiramus, hoc ipsum magna est utilitas homini quod
Deo servit, iubendo Deus utile facit quicquid iubere
voluerit, de quo non est metuendum, ne iubere quod
inutile est possit, nec fieri potest ut voluntas propria non
grandi ruine pondere super hominem cadat, si eam vo-
luntati superioris extollendo proponat.

Qualiter homo preceptum illud potuit intelligere.

CAPVT LXV.

Naturalis
instinctus.

Sed qualiter, inquit homo quod ei lignum scientie
boni & mali dicebatur intelligere poterat, quando-
quidem ipsum malum quid esset omnino nesciebat? Mi-
rum quidem est reuera quemadmodum rerum quas habet
amissionem etiam in experta deuitat natura. Quis enim
pecora deuicationem mortis nisi sensus vite docuit?
quis paruulum adhuc escere balulo suo, si eum ex alto ia-
cere minatus fuerit? Sic & illis hominibus primis ipsa
vita erat dulcis, quam profecto amittere deuicabant, id-
que ipsum quibuscunque modis vel sonis signantem
Deum intelligere poterant. Nec aliter ei posset per-
suaderi peccatum, nisi prius persuaderetur eos ex illo
facto non esse morituros id est illud quod habebant &
se habere gaudebant non amissuros. Si quos igitur mo-
uet, quomodo potuerunt minantem. Deum intelli-
gere, videant nos omnium in expertorum nomina, non ni-
si ex contrariis quare iam nouimus, si priuationum sunt,
aut ex similibus, si specierum sunt, sine ullo actu dubi-
tationis agnoscere; nec ideo scientie boni & mali fa-
ctum est illud lignum, quia inde comederunt contra
preceptum. Nam si nihil ex eo contra preceptum vfur-
passent, id recte vocaretur, quod ibi eis accideret si vli
fuissent. Quemadmodum si vocaretur, arbor saturitatis,
eo quod inde possent homines saturari. Nunquid si ne-
mo ad illam accederet, ideo nomen illud incongruum
esset, quandoquidem cum accederent aliqui & saturarentur
tunc probarent, quod id arbor illa recte vocaretur.

Unum con-
trarium cog-
noscitur per
aliud.

Auctor. Malum quidem iuxta Boetium non potest
euitari nisi cognitum. Ad hoc tamen, ut euitetur, non
oportet quod prius per experientiam cognoscatur, sed
sufficit ut per habitum sibi contrarium, id est per bonum sic-
ut cognoscitur tenebre per lucem, & silentium per sonum.
Sic enim primi parentes peccatum cognoscebant malum
inobediencie per bonum obediencie, quod ex iustitia natu-
rali habebant in se est cuius est Deo quod suum, reddere,
ac per hoc cauere poterant illud malum tanquam huic bo-
no contrarium. Similiter mortem quam nunquam experi-
ti erant, cognoscebant tamen per vitam quam in se ha-
bebant, per hoc enim quod vita illis erat dulcis que fit ex
coniunctione anime & corporis, mors que utrumque
separat illis erat naturaliter horribilis. Augustinus de baptis-
mum lib. 2. Recte ergo primi parentes intelliguntur
ante malignam diaboli persuasionem cibo vetito absti-
nuisse atque concessis vli fuisse, ac precipue ligno vite,
quod similiter erat permissum, & utilitate precipuum.

Cur Deus hominem a se factum tentari & labi permisit
quem consensurum praeiussit.

CAPVT LXVI.

Augustinus super Genesim li. 9. Queritur autem cur
Deus hominem a diabolo tentari permisit, quem
decipiendum esse praeiussit. At ut dictum est supra, non

A mihi videtur hominem magne laudis fuisse si ideo bene
vivere posset, quia nemo male vivere suaderet. Cum
in natura posset & in potestate haberet velle non con-
sentire suadenti, Deo iuvante, & est gloriosius non con-
sentire quam tentari non posse. Mouentur etiam qui-
dam dicentes: Cur creauit Deus quos futuros malos
praeiussit? quia praeiussit quid boni de malis illorum
facturus erat, sic enim fecit eos ut eis relinqueret, unde
aliquid facerent; quo quicquid etiam culpabiliter eli-
cerent, quod ipsum de se laudabiliter operantem inue-
nirent, sicut videlicet plenius tractatum est superius.
Idem in libro de continentia. Potestas itaque Deo non
de fuit hominem facere talem, qui peccare non posset,
sed maluit eum talem facere cui adiaceret peccare si
vellet, non peccare si nollet, hoc prohibens, il-
lud precipiens, ut prius esset illi bonum meritum
non peccare, & postea iustum premium non posse pec-
care. Idem in lib. de Catechizandis. Cur ergo Deus homi-
nem non faceret, quamuis eum peccatum praeiussit?
Cum & stantem coronaret, & cadentem ordinaret,
& surgentem adiuuaret, semper & ubique gloriosus
bonitate, iustitia, clementia. Fecit itaque homines cum be-
stias, ut impleteret terram bonis terrentis, & utique melior esset
homo etiam peccator, quam bestia. Idem super Gen. li. 11. Hu-
iusmodi ergo creaturam quisquis esset nollet in rebus
contradictis Dei bonitati. Quisquis autem non vult eam
penas luere pro peccatis, inimicus est aequitatis.

Cur Deus
hominem pec-
catum suum.

Qualiter ad suam & electorum gloriam mala reducit.

CAPVT LXVII.

Auctor. In ipsis nempe malis apparet specialiter
Dei potentia, bonitas, & sapientia: potentia qui-
dem puniendo, quia teste Apostolo, horrendum est inide-
re in manus Dei venientis. Bonitas in deferendo tanquam
e contrario. Nam in hoc patet quanta sit bonitas Dei
quod nulli bene est ab ipso recedenti, Vnde scriptum inquit,
& vide quia malum, & amarum est de Deum reliquiasse. Sa-
pientia in disponendo, quia sic disponit de malitia ipso-
rum, ut illam retorqueat in gloriam suam, & electorum.
Sapientius enim est elicere bonum de malo, quam bonum
de bono. Sunt etiam in hac vita bonis ad exercitum mali.
Iuxta illud Greg. Abel esse renuit, quem Cain malitia
non exercet. Sunt & exemplum timoris, iuxta illud Sa-
lomonis, Multato pestilente, &c.

Potentia.

Bonitas.

Sapientia.

D Ceterum in futuro comparabuntur electis ad gloriam
triplici modo. Primo scilicet quo ad diuinam iustitiam lau-
dem, quia letabitur iustus cum viderit vindictam. Deinde
quia maiores agent liberatori suo gratias, eique for-
tioris vinculo dilectionis adhaerebunt, videntes quod de
tanta massa damnata, non tam suis meritis, quam eius mi-
sericordia liberati erunt: Omnes enim natura filij ira sunt.
Vnde vox est totius ecclesie quo ad electos. Misericor-
diam & iudicium cantabo tibi domine. Misericordiam
scilicet quo ad nos, & iudicium quo ad reprobos. Ter-
tio quia ex ipsa comparatione reproborum euidentius
apparebit gloria electorum, quoniam opposita iuxta se
posita magis elucescunt. Vnde plerumque accidit, ut ali-
qua mulier pulchra volens ostendere pulchritudinem
suam, deformem vetulam secum accipiat, ut eius com-
paratione magis eius decor appareat. Sic & Christus vole-
bat ostendere gloriam, & decorem sponsae suae, unde
tradidit, inquit semetipsum pro ea, ut sanctificaret illam,
mundans lauacro aquae in verbo, ut exhiberet ipse sibi
gloriosam ecclesiam non habentem maculam, aut rugam.

Triplex co-
paratio ele-
ctorum ad
malos, re-
probosque.

E Et hoc in Hester figuratum est, ubi legitur Rex Assue-
rus precepisse, ut introducerent reginam Vasthcoram
rege, posito super caput eius diademate, ut ostenderet
cunctis populis, & principibus illius pulchritudinem. Vo-
lens ergo Christus ostendere ecclesiae sanctae pulchritu-
dinem in Paradiso: ostendet etiam ex opposito eccle-
siam malignantium in inferno, ut ex illius comparatio-
ne magis illa elucescat. Propter haec omnia dicit Apo-
stolus, quod Deus volens ostendere gloriam suam su-

Hester figura
ecclesiae.

stannit

stinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Denique damnatorum deformitas pulchritudinem quandam secundum Augustinum facit in vniuerso congrue ordinata in loco suo, sicut nigredo licet per se sit deformis, congrue tamē cum alijs coloribus ordinata pulchritudinē auget in cæteris. Propter hoc etiam de homine creato scriptura non dicit, sicut de cæteris dixerat creaturis, & vidit Deus, quod esset bonū, quia in proximo sciebat eū esse lapsurum. Sed post omnia, dicit Deum vidisse cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Ipse namque naturarum optimus conditor, peccantiū iustissimus est ordinator, ut etiā si qua sigillatim delinquendo fiunt deformia, semper tamen cum eis vniuersitas sit pulchra. Nec vllum Angelorū, vel hominū Deus crearet, quē malum futurū præsciret, nisi pariter etiā nossent, quibus eos bonorū vltibus cōmodaret, habent tamen in scriptis etiā mali laudabilia, & pulchra duo, non quidem à se, sed à Deo, scilicet natura in bonam, & pœnam iustam.

Qualiter diabolus ad hominem tentandum accessit.

CAPVT LXVIII.

H *Ugo ubi supra.* Domino igitur mundi homine diuina prouidentia in loco deliciarum quasi in parte potiori constituto, & ad conseruanda ipsa bona, quæ habebat eadem Dei prouidentia ratione humanæ adiuncta munito, atque ad illa bona, quæ habiturus erat querenda & obtinenda præcepto obedientiæ cum gratia cooperante instructo, vidit diabolus, & inuidit quod homo per obedientiam illuc ascenderet, vnde ipse per superbiam corruisset, quia vero illi per violentiam nocere non potuit, ad fraudem se conuertit. Ut ergo in in propria forma non veniret, sua voluntate factum est, ut autem aliam formam in talem, quæ malitiæ suæ cōueniret habere non posset, diuina ordinatione dispositum est. Venit ergo in serpente callidus hostis, qui fortassis si permissus fuisset in forma columbæ venire maluisset, quasi enim de suis viribus parum confidens, humanam naturam in eam partem vbi debiliior videbatur aggressus est ut si forte illic aliquatenus præualere potuisset, postmodum cum maiori fiducia ad alteram quæ robustior sit pulsandam, vel potius subuertendam accederet.

August. super Genesim li. ii. Nonnulli hoc ipsum dicunt fuisse diabolo casum à sedibus supernis, quod inuiderit homini factō ad imaginem Dei, at inuidia superbiam sequitur, non præcedit. Nam superbia inuidiæ causa existit, Superbia enim est amor excellentiæ propriæ. Inuidia vero est dolor felicitatis alienæ. Itaque amando quisque propriam excellentiam paribus inuidet, quod ei cōsequenter, vel inferioribus ne sibi cōsequenter, vel superioribus, quod eis non cōsequenter. Superbiendo igitur est inuidus, non inuidendo superbus, *Initium enim omnis peccati superbia.* Et vnde vult emittere superbia, inde in angustias ægestatemque contrahitur, cum à communi ad proprium damno suo amore ducitur, hac diabolus cecidit, qui utique non pecuniam, sed propriam potestatem amauit. Proinde peruersus amor sui turgidū spiritum sanctæ societate priuat, quē iam per iniquitatē satiare cupientem miseria coarctat. Cui morbo contraria est charitas, quæ non quarit, quæ sua sunt, id est priuata excellentia non letatur, ideoque non inflatur.

Ambr. in lib. de Paradiso. Diabolus ergo cum esset naturæ superioris, quia gratiam acceperat nō tenuit, homini inuidit, eo quod esset à limbo formatus, & ut incola Paradisi electus. Iste inquit inferior poterit adipisci quod ego seruire non potui? hic de terris migrabit ad cælum, vnde lapsus sum? sed multas habeo vias quibus eum seducere possum. *Comestor.* Serpens ergo cunctis animantibus callidior & naturaliter, & incidenter erat, quia dæmone plenus erat. Lucifer enim deiectus à Paradiso spirituum, inuidit homini, qui erat in Paradiso corporum: sciens quod ciceretur & ille, si transgredi

faceret ipsum. Timens autem à viro deprehendi minus prouidam, & ceream in vitium flecti, aggressus est mulierem, & hoc per ipsum serpentem, quia tunc serpens ut homo erectus erat, & recte incedebat, & loqui poterat. In maledictione vero prostratus est, & adhuc serpens, ut tradit Thales Paeras erectus incedit. Elegit etiam quoddam serpentis genus, ut ait Beda, virgineum habēs vultum, ut melius deciperet, quia similia similibus applaudunt. Et mouit ad loquendum linguam suam nescientem tamen, sicut & per phanaticos, & energumēnos nescientes loquitur.

Qualiter tentando processit.

CAPVT LXIX.

H *Ugo ubi supra.* Videte autem quanta est confusio, & timiditas nequitie in conspectu virtutis. Corā femina stans hostis superbus, ex sola malitia cogitata nondum exerta confunditur, & quasi se iam priusquam etiam loqueretur deprehensum metuens, non audet in verba persuasionis exire, donec interrogatione præsentiat animum mulieris tentandæ. Cur inquit præcepit vobis Deus, ut nō comederetis ex omni ligno paradisi? Respondit mulier, ne forte moriamur. Nequaquam inquit moriemini. *Deus i. itur affirmant, mulier dubitant, diabolus negant.* Qui verba Dei negare non presumpsisset, si non prius ipsam mulierem dubitantem inuenisset. *Ambr. in li. de Paradiso.* Quidem quod mulier ipsa dixit, ne tangeremus illud scilicet de ligno tantum ad esum prohibito, hoc addidit utique de suo. Nullum quippe vitium fuit in mandato Dei, sed in reuelatione mandati, pura vero & simplex seruanda est mandati forma & testimonii series intimanda. Nam plectumque testis dum aliquid ad seriem gestorum ex suo adiciat totam testimonii fidem partis mendacio decolorat. Nihil igitur etiam quod bonum videtur addendum est, nihil vel cautionis gratia iungere debemus mandato. Ecce enim quid offensionis habuit, quod de suo mulier addidit, in quo iam lapsus esse principium incepit, quia vel superfluum addidit, vel addendo de proprio mandatum Dei semiplenum esse intellexit plerique putant non mulieris, sed Adæ vitiū fuisse ipsum ita mandatum retulisse mulieri, dum eam velle facere cautiorem, ut adderet mandasse dominū, ne tangerent illud lignum. Sed mihi videtur quicquid alij sentiant, à muliere cepisse vitium, inchoasse mendacium. Nam & sexus prodit, quod & prius errare potuerit.

Comestor. Notandum vero quod diabolus prius eam interrogat, ut in responsione illius occasione dicendi ad quod venerit inueniat. Cum enim quasi dubitādo dixit mulier, ne forte moriamur, quia dubitans ad quālibet partem de facili flectitur, de impetratione securus ait, nequaquam moriemini, sed Deus in scientia nolēs vos ei similari, sciensque, quod si ex hoc ligno comederetis, eritis sicut Dij scientes bonum, & malum, cāquam inuidus vobis prohibuit illum esum. *Auctor.* Quod ergo dixerat eis dominus, de ligno scientiæ boni, & mali, ne comedatis, peruerse interpretatus est diabolus, dicens illis. Quocumque die comederitis ex eo, eritis sicut Dij, &c. *Aug. ubi supra.* Serpens ergo dicitur astutissimus propter astutiā diaboli quæ in illo, ac de illo agebat dolū, sicut dicitur lingua prudens, vel astuta, quā mens prudēs, vel astuta mouet ad aliquid prudenter, & astute suadendū. Sicque locutus est homini serpens, sicut asina Balaā, nisi quod illud opus fuit angelicū, hoc autē diabolicū, habent enim Angeli boni, & mali opera quædam similia, sicut Moyses, & Pharaonis magi, tamē etiā in his potiores sunt Angeli boni. Nec angeli mali taliū etiā operū possūt aliquid, nisi quod per Angelos bonos Deus permiserit, ut retribuatur vnicuique secundū cor eius vel secundū gratiā; Dei utrūque iuste, ac benignē per altitudinem diuitiarū sapientiæ, & scientiæ Dei. *Petrus Lombardus.* Ut ergo malignus ille malum quod intendebat libere persuaderet, & malum quod timuit mulier negando remoueret, promissionem addidit,

*Serpens er-
gitur in vir-
gineū vultus.*

*Processus
diaboli in
tentando.*

*Interpretatio
diabolica.*

Promissa
diabolica.

& ut eius persuasio citius reciperetur, promissionem duplicavit, unam nempe comestione suadens duo in primo proposuit, similitudinem Dei scientiamque boni, & mali spondens, ubi tribus modis hominem tentavit scilicet gula in persuasione cibi cum dixit, In quacunque die comederitis, luani gloria, in promissione deitatis cum dixit, scientes bonum & malum. Gula est immoderata cibi aviditas, vana gloria amor propriæ excellentiæ. Avaritia immoderata habendi cupiditas, quæ non est tantum pecuniæ, sed etiam altitudinis, & scientiæ, cum supra modum sublimitas ambitur.

De transgressionem mulieris, ac viri.

CAPVT LXX.

H Vgo ubi supra. Mulier ergo, quæ primo de fide dubitavit, ab affirmante recessit, & neganti appropinquavit. Ipsa ergo secundum aliquid inchoavit maliciam, quæ tentatori iniquæ persuasionis dedit audaciā, prius perverte delectata est in promissione, postmodum stulte assensum præbuit in persuasioni: primū enim promissam excellentiam per superbiam appetijt, deinde promissam abundantiam, & qualis tamen excellentiam decebat, per avaritiam concupivit. Postremo ut hæc duo pro voto obtinere mereretur, cibum veritum gulæ vitio corrupta gustare consensit. In superbia, & avaritia pretij cupiditate se vendidit. In gula autem postea delectata, libenter iam gratis servire cepit.

Elatio mu-
lieris.

Comestor. Elata siquidem mulier dum assimilari Deo voluit serpentis verbis acquieuit, viditque prius quod lignum esset visu pulchrum id est mundum, & ex odore, vel tactu perpendens, quod esset suave ad vescendū; comedit, ac viro suo dedit, fortassis verbis suavisilibus eum premonens, quæ legislator brevitatis causa transit. Cui scilicet vir facile acquieuit, quia cum eā iuxta verbum domini crederet statim morituram, videns aliter accidere dictum hoc à domino tantum ad terrorē estimavit, ideoque & ipse comedit.

Augustinus super Genesim lib. 11. Quomodo autem mulier à bona, & utili re diuinitus prohibitos se fuisse verbis serpentis crederet, nisi iam menti eius amor ille propriæ potestatis inesset? & quædam de se sumptio superba, quæ per illam tentationem convincenda fuerat, & humilianda. Sic ad transgrediendum præceptum audax curiositas mota est, auda experiri latentia. Quidnam tactu vitio sequeretur; & noxia libertate prohibitionis habenas rumpere delectata, probabilius æstimans mortem, quam timuerat non esse securam. Tale quippe pomum in arbore illa credendum est fuisse, qualia iam in arboribus cæteris nouerant se sensisse. Vnde magis crediderunt Deum posse facile peccantibus ignorare quam patiēter tulerunt, sed quidnam esset cur eos inde cibū sumere vetuisset, non cognoscere.

De gravitate illius peccati.

CAPVT LXXI.

Idem de civitate Dei lib. 14. Nec ideo quis putare debet illud leve paruumque fuisse commissum, quia in esca est factum. Non quidem mala, nec noxia, nisi quia prohibita: non enim aliquid male Deus in tantæ felicitatis loco crearet, sed ob obedientiam in præcepto commendata est. Quæ nimirum virtus in rationali creatura mater omnium custodisque virtutum est, quando quidē sic facta est, ut ei subditam esse sit utile, perniciosum autem suā facere voluntatem, non eius à quo creata est. Hoc itaque tam leve, ac breue præceptum, ubi nōdum voluntati cupiditas resistebat, tanto maiore iniustitia violatum est, quanto facilius custodiri posset. At in occulto mali esse ceperunt, per quod in apertam inobedientiam lapsi sunt.

Superbia
imitum vo-
luntatis ma-
la.

Non enim ad malum opus perveniretur, nisi præcessisset voluntas mala, cuius initium nō potuit esse, nisi superbia, quæ est appetitus perverſæ celsitudinis. Est autem perverſa celsi-

tudo deserto eo, cui debet animus inhaerere principio, sibi fieri principium quodammodo. Hoc autem est cum homo sibi nimis placet, sibi vero ita placet, cum ab illo incommutabili bono deficit, quod ei magisquam ipse sibi placere debuit. Est autem spontaneus iste defectus, nā si voluntas in amore boni superioris à quo illustrabatur, ut videret, & accendebatur ut amaret, stabilis permaneret, non inde ad sibi placendū auerteretur, ut ex hoc tenebresceret, ac frigesceret videlicet ut vel mulier verum crederet dixisse serpentem vel vir Dei mandato præponeret uxoris voluntatem: putaret se venialiter esse transgressorem præcepti, si vitæ sociam non desereret etiam in societate peccati, meritoque superbi in scripturis appellantur placentes sibi, nam quidem bonum est habere cor suum, non tamen ad sensum quod est superbia, sed ad dominum quod est obedientiæ, quæ nisi humilium non posset esse. Quapropter in civitate Dei, & in eius rege Christo maxime humilitas commendatur. At in eius aduersario vitium elationis maxime damnatur. Et hæc est magna differentia, quæ cum civitas utraque discernitur, una scilicet hominum piorum, & alia impiorum, unaquæque cum Angelis ad se pertinentibus, in quibus videlicet præcessit hanc quidem amor Dei, hæc vero amor sui; duæ siquidem civitates duos fecerunt amores, terrenam scilicet amor sui usque ad contemptum Dei, Cælestem vero amor Dei usque ad contemptum sui. Manifesto igitur peccato diabolus hominem non cepisset nisi iam sibi placere incepisset, hinc enim delectavit quod dictum est eis, *Estis sicut dii* &c.

Cor suum
ad sensum
superbia.

Quod utique melius esse potest summo veroque principio coherendo per obedientiam, non suum sibi principium existendo per superbiam. Dij namque creati non sunt Dij sua veritate, sed Dei veri participatione, plus autem appetendo minus est, qui dum se sibi sufficere diligit, ab illo qui ei vere sufficere potest deficit. Illud itaque malum præcessit in abscondito, ut sequeretur quod perpetratum est in aperto. Verum enim est quod scriptum est, *Ante ruinam exaltatur cor*. Et audeo dicere superbis utile esse in aliquod manifestum peccatum incidere, unde sibi displiceant, qui iam sibi placendo ceciderant. Salubrius enim Petrus sibi displicuit quando flevit, quam sibi placuit quando præsumpsit. Vnde Psal. dicit, *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum domine*, videlicet ut eis tu placeas querentibus nomen tuum, qui sibi placuerunt querendo suum.

Dij creati.

Quod non vir, sed mulier seducta sit.

CAPVT LXXII.

Augustinus super Genesim lib. 11. Illud autem mirandum est, qualiter homo spiritali mente præditus credere potuerit quod per serpentem dictum est, videlicet quod Deus, quia sciebat eos futuros Deos propter scientiam boni & mali si comedisent, ob hoc illis esum ligni prohibuerit, quasi tantum bonum creaturæ suæ creator inviderit. An quia hoc ipse credere non posset, ideo addita est mulier quæ parvi quidem esset intellectus, & adhuc secundum carnis sensum non secundum spiritum viveret. Et hoc est quod ei non tribuit Apostolus imaginem Dei, sed viro soli dicens, *Vir non debet velare caput cum sit imago & gloria Dei, Mulier autem est gloria ipsius viri*, non quia femine mens eandem imaginem capere non possit, sed quod fortassis illa nondum quod sit in actione Dei perceperat, & viro regente paulatimque dispensante perceptura fuerat. Non enim frustra ab Apostolo dictum est, quod *Adam non est seductus sed mulier*. Nam & interrogatus non dixit, mulier seduxit me quam dedisti mihi, sed dedit mihi inquit de ligno, & comedi. Illa vero dixit, *Serpens me decepit*. Sic & Salomon virtute sapientiæ præditus, nunquid credendum est quod aliquid utilitatis esse crediderit in simulacrorum cultu? sed amor mulierum ad hoc malum trahenti non evasit resistere faciens quod sciebat faciendum non esse, ne suas quibus

Mulier non
est imago
Dei & quomodo.

deperie-

deperiebat & defluebat, mortiferas delicias contrista-
ret.

Adam come-
dit pomum
et non con-
tristatus fa-
minam.

Sic igitur & Adam postquam de ligno prohibito
seducta mulier manducauit, eique ut simul ederet dedit,
noluit eam contristare, quam credebatur posse sine suo
solatio cōtabescere, illam omnino si ab eius animo alie-
naretur discordia interire. Non quidem illa victus quam
nondum senserat carnis concupiscentia, sed amicabili
quadam benevolentia, qua plerumque fit ut offendatur
Deus, ne homo ex amico fiat inimicus. Quod cum fa-
cere non debuisset, istius exitus indicauit sententia di-
uinæ. Ac etiam si virum propter aliquam mentis elationem
solicitaui aliqua experiendi cupiditas cum mulie-
rem accepta illa esca non esse mortuam videret, non
tamen illum arbitror si iam spiritali mēte præditus erat
credere potuisse, quod ipsos Deus ab illius ligni esca in-
uidendo venisset. *Idem in libro de ciuit. Dei 14.* Adam er-
go non est seductus, quia quod fecit sciuit esse pecca-
tum, sed inexpertus diuinæ seueritatis in hoc falli potuit,
ut veniale crederet esse commissum. *Hugo ubi supra.* B
Mulier autem seducta, quia verum esse credidit, quod
diabolus dixit: æqualitatem elata appetijt, & creatorem
inuidia tactum hoc lignum veruisse putauit. Adam se-
ductus non est, quia quod diabolus promittebat falsum
esse sciebat. Nec idcirco pomum vetitum comedit,
quali per illam comestione Deo parificari se posse
crederet, vel etiam parificari vellent, sed quia putauit se
& mulieri morem gerere, & postea per penitentiam, &
venie postulationem creatori posse placere.

Quis eorum plus peccauit.

CAPVT LXXIII.

Ergo dictum est, quod vir minus peccauit, qui
de penitentia, & misericordia cogitauit, peccauit
tamen quia peccanti consensit, & peccantem non cor-
rexit. Et idcirco quæ in peccato originali est culpa, quā-
uis dissimiliter, ad utrumque tamen redundat tota. *An-
thor.* Mulier quidem peccauit quatuor modis, videlicet
de veritate comminationis diuinæ dubitando, de uitæ
rapere volendo, contra prohibitionem comedendo, virum
ad comedendum inuitando, vir autem non quidem sedu-
ctus, ut se diuinitatem rapere posse crederet, sed qua-
dam amicabili benevolentia illectus, ut mulierem of-
fendere se timeret, si non oblatum pomum comede-
ret.

Mulieris pec-
catum 4.

Vir duplici-
ter peccauit.

Mulieris pec-
catum gra-
uius peccato
viri.

Duobus tamen modis peccauit, videlicet oculis su-
perbiendo, & aperte vetitum comedendo: Et uterque post-
modum interrogatus à domino, nihilominus peccauit,
alio modo, scilicet culpam propriam excusando, & in
alium retorquendo. Mulier enim culpam suam retorfit
in serpentem, vir autem in mulierem datorem. Mulier
itaque plus peccauit quam vir, quia pluribus peccatis,
Et etiam quia peccauit in plures scilicet in Deum, & in
proximum, & iterum quia peccauit ex maiori timore, &
quia peiori intentione, scilicet ut esset sicut Deus. Ideo-
que & alio modo plus peccauit, id est, damnosius, quia
punita est grauius. Verumtamen vno modo vir grauius
peccauit, id est, grauiori peccandi origine, quia scilicet
ex certa scientia, cum mulier seducta quodammodo
peccauerit ex ignorantia. *August. in Enchiridio.* In illo
denique vno peccato quod in omnes pertransit, plura
reperiuntur peccata videlicet superbia qua suam homo
potiusquam Dei potestatem dilexit, Avaritia qua plus-
quam debuit appetijt. Fornicatio spiritualis, quia ser-
pentina suasionem corrupta est integritas humanæ men-
tis. Furtum quia cibum prohibitum homo usurpauit.
Sacrilegium quia Deo non credidit. Homicidium quia
se in mortem præcipitauit. Hæc vna denique tam ma-
gna fuit culpa, ut mutaretur, & conuerteretur in neces-
sitatem mortis humana natura.

Qualiter aperti oculi se nudos esse cognouerunt.

CAPVT LXXIV.

Idem super Genesim lib. 11. Statim autem ut comede-
runt cibum vetitum, aperti sunt oculi amborum: ad
quid aperti sunt, nisi ad inuicem concupiscendum? ad
peccati penam carnis morte conceptam, ut iam non
esset corpus animale tantum, sed corpus mortis, in quo
lex membrorum repugnaret legi mentis. Non enim fa-
cti sunt clausis oculis, quoniam quidem ante peccatum
vidit mulier lignum & concupiuit. Sed utique sunt aper-
ti tunc oculi eorum ad aliud, quod antea nunquam ad-
uerterant intuendum & cogitandum. Intrinsecus quip-
pe gratia deferente omnino nudati, quam typo quodam
& amore superbo suæ potestatis offenderant, in mem-
bra sua oculos iniecerunt, eoque motu illo quem non
nouerant, concupiuerunt. Hæc mors illa die accidit, qua
factum est quod Deus vetuit. Amisso nimirum statu
mitabili corporis, cui status etiam virtute mystica præ-
bebat de ligno vitæ, per quem nec morbo tentari nec
mutari potuissent ætate, ut in hoc eorum carne licet
adhuc animali & in melius postea commutanda, iam
tamen per esum ligni vitæ significaretur quod ex ipso
spiritali alimento sapientiæ cuius sacramentum erat li-
gnum illud, fit in Angelis per æternitatis participationē
ut in deterius non mutantur. Amisso inquam hoc statu,
mortiferam qualitatem duxit corpus eorum, qui inest
etiam carni pecorum, Ac hoc per eundem motum quo
fit in pecoribus concumbendi appetitus ut succedant
nascentia morientibus.

Apertio ocu-
lorum qua-
lit

Verumtamen etiam in ipsam penam suæ generosi-
tatis iudex anima rationalis motum bestialem in mem-
bris suis carnis erubuit, eisque pudorem incussit, non so-
lum quia hoc ibi sentiebat, ubi nūquam antea tale quid
senferat, sed etiam quod pudendus ille motus de præce-
pti transgressione veniebat, ibi namque sensit qua prius
gratia vestiretur cum ex iniquitate sua nihil indecens
patiebatur. Ibi que completum est quod in psalm. scri-
ptum est. *Domine in voluntate tua prestisti decori meo vir-
tutem, auertisti faciem tuam etc. Idem de ciuit. Dei lib. 14.* Erant
quidem ante peccatum nudi, nec erubescerant, nō quod
eis sua nuditas esset incognita, sed turpis nuditas nondū
erat, quia nondum libido membra illa præter arbitrium
commouebat. Nondum ad inobedientiam hominis re-
darguendam, inobedientia sua caro testimonium perhi-
bebat. Patebant igitur eorum oculi, sed ad hoc non erant
aperiti, ut esset attentis, ut cognoscerent quid eis præstaretur in-
dumento gratiæ, quando membra eorum nesciebant vo-
luntati repugnare, qua scilicet gratia remota ut pena re-
ciprocā plecteretur inobediētia, extitit in corporis mo-
tu quædam impudens nouitas, unde indecens esset nuditas,
& ipsos fecit attentos reddiditque cōfusus. Vnde aperti
sunt oculi eorum non quidem ad videndum, sed ad dis-
cernendum inter bonum quod amiserant, & malum in
quod ceciderant. Expertæ nempe morbi molestia, eui-
dentior etiam fuit sanitatis iucunditas. Cognouerunt er-
go quod nudi erant, nudati scilicet gratia qua fiebant ut
corporis nuditas eos in illa peccati lege mente eorum
repugnante confunderet, hoc inquam cognouerunt
quod scilicet ignorarent, si Deo credentes & obediē-
tes nihil committerent, quod illos experiri coheret, in-
fidelitas & inobedientia quid noceret.

Apertio ocu-
lorum est at-
tentio noua.

Comestor. Quod ergo dicitur de oculis eorum aper-
tis, potest intelligi de oculis corporalibus, quod scilicet
visu tale quid perceperunt, quod non scilicet ante dis-
conuenientia nuditatis percipiebant, vel de oculis con-
cupiscentiæ, & eius cognitione qua cognouerunt quid
fecerunt. Erant enim in eis naturales motus concupis-
centiæ, sed repressi & clausi sicut in pueris vsque ad pu-
bertatem, & tunc tanquam riuli aperti moueri cape-
runt atque diffundi. Quos cum prius in se esse non sen-
sissent, tunc experti sunt eosque cognouerunt. Iosephus
tamen tradidit eos scientiam cognoscendi nuditatem
suam, & intelligendi confusionem suam, habuisse ex
esu illius arboris, quasi hunc effectum in se habentis.

Arbor scien-
tiæ dabat
acumen.

Illa enim inquit plantatio causa acuminis intellectus. A
erat ad cognoscendum miseras suas.

Qualiter Genitalia sua contexerunt.

CAPVT LXXV.

Augustinus super Genesim lib. 11. In predicta igitur
conturbatione ad folia ficulne cucurrerunt, suc-
cinctoria consueverunt & quia glorianda deseruerant, pu-
denda cōtexerunt, & absconderunt se à facie Dei in me-
dio ligni paradisi. Cum enim Deus auertit faciem suam
intrinsecus & sic homo conturbatus, non miremur hoc
fieri per nimium pudorem & timorem, quæ similia sunt
dementiæ. Illo quoque occulto instinctu non quiescente,
ut ea nescientes facerent, quæ quandoque posterius
propter quos illa conscripta sunt aliquid significarent.
Idem de ciu. Dei lib. 14. Proinde consuli suæ carnis ino-
bedientia, tanquam suæ inobedientiæ teste pœna fici fo-
lia, ut dictum est, consueverunt, sibi que campestria, id est,
succinctoria genitalia fecerunt. Quod enim aduersus
damnatam inobedientiæ culpa voluntatem inobedien-
ter libido mouebat, verecundia pudenter tegebat. Et ex
hoc omnes gētes quoniam ab illa stirpe procreata, ideo
velare pudenda insitum tenent, quod etiam barbari qui-
dam partes illas corporis nec in balneis nudas habent,
per opacas etiam Indiæ solitudines cum quidam nudi
philosophentur vnde & gymnosophista nominantur,
tegmina tantum solis genitalibus adhibent. Opus quo-
que libidinis huius non solum in stupris ubi latebræ ad
subterfugienda humana indicia requiruntur, sed etiam
in vsu scortorum terrena ciuitas licitam turpitudinem
fecit, deuitat tamen impunita & permittit libido publi-
cum conspectum, & habent verecundia naturali proui-
sum lupanaria ipsa secretum; faciliusque potuit impu-
dicitia non habere vincula prohibitionis quam impu-
dencia remouere latibula illius feditatis. Veruntamen
hanc etiam ipsi turpes turpitudinem vocant, quam licet
ament, ostentare non audent.

Gymnosophi-
sta & Bar-
bari nudant
genitalia.

Concubitus
recte factus
erubescit vi-
deri.

Quid concubitus coniugalis qui secundum matrimo-
nialium præscripta tabularum procreandarum sit causa
liberorum? Nonne & ipse quamquam licitus sit & ho-
nestus, remotum arbitris cubile requirit? Et quia sicut
ait quidam, omnia recte facta in luce se volūt collocari,
hoc rectum factum sic appetit sciri, ut tantum erubescat
videri. Quis enim nescit, ut filij procreantur quid agant
inter se coniuges, quam quādoquidem ut id agatur tan-
ta celebritate ducantur vxores? Et tamen cum id agatur
vnde filij nascantur, nec ipsi quidem filij qui iam inde
nati sunt testes fieri permittuntur. Sic enim hoc recte fa-
ctum ad suam noticiam lucem appetit ammorum, ut ta-
men refugiat oculorum, nec id ob aliud, nisi quia sic ge-
ritur quod deceat ex natura, ut tamen comitetur quod
pudeat ex pœna. Quodque nunc illa membra contra
rationem mouentur, & à iustis ac pijs alias facilius, alias
difficilius, tamen cohibendo modificantur. Non est uti-
que sanitas ex natura, sed langnor ex culpa.

Pudenda à
pudore.

Comestor. Quoniam igitur illi primum motum concu-
piscentiæ rationi contrariū in genitalibus senserūt, pro-
pria contra se membra moueri videntes erubuerūt, pro-
pter quod & illa pudenda dicta sunt, quia prius illis pu-
dorem intulerunt, cetera siquidem membra corporis
mouentur ad nutum hominis, non autem pudenda quia
sunt porta propagationis, & inobediētiæ signū scriptum
est in porta. Fecerūt ergo sibi perizomata quasi braccas
breues, nec sine causa de ficum folijs, quia de succo eo-
rum si terantur, inuncta caro hominis ibi statim sentit
quam in carne iam senserat pruriginem voluptatis.

Cur homines motus libidinis plusquam aliarum affectio-
num vitiosarum erubescunt.

CAPVT LXXVI.

Augustinus supra. Quod autē iræ opera, ceterarumque
affectuum in quibusque dictis & factis non sic
absconduntur verecundia sicut opera libidinis quæ fiāt

genitalibus membris, quid cause est, nisi quia in ceteris
mēbris corporis non affectiones ipsæ, sed voluntas quæ
illis consenserit mouet, quæ in vsu eorum omnino non
dominatur? Nam verbi gratia, Quisquis verbum iratus
emittit, vel etiam quenquā percutit, non posse hoc fa-
cere nisi lingua vel manus moueretur voluntate iubēte,
quæ utique mēbra etiam cum nulla est ira mouentur ea-
dem voluntate. Ac vero genitalia membra iuri suo li-
bido quodammodo mancipauit, ut moueri non valeant
si ipsa defuerit, & nisi vel vitro vel excitata surrexerit,
hoc est quod pudet, hoc est quod intuentiū oculos eru-
bescendo cauet, magisque fert homo spectantiū mulci-
tudinem, quando iniuste irascitur homini, quā vel vnius
aspectū quando miscetur vxori, hoc illi non viderunt
canini Philosophi, id est Cynici dicentes, ut quia iustum
est quod sit in vxore, palam id in vico vel platea non pu-
deat agere, vicit tamen pudor naturalis opinionē huius
erroris. Nam & si quis aliquando fecit hoc, ut perhibet
Diogenes, postea tamen à cynicis fieri cessatū est, plus-
que valuit pudor ut erubescerent homines hominibus,
quæ error ut homines affectarent similes esse canibus,
vnde illum vel illos qui hoc fecisse referuntur, potius
arbitror concumbentium motus dedisse oculis homi-
num nescientium quid sub pallio gereretur, quam hu-
mano premente conspectu voluptatem illam peragi
potuisse. Illi namque philosophi non erubescabant vi-
deri se velle cōcumbere, ubi libido ipsa erubesceret sur-
gere, pudet igitur libidinis huius naturam humanam
& merito, in eius siquidem inobedientia quæ genitalia
membra solis suis moribus subdidit, & potestati vo-
luntatis eripuit, satis ostenditur quid illi primæ homi-
nis inobedientiæ retributum sit. Quod in ea videlicet
parte maxime oportuit apparere, qua generatur ipsa
natura quæ illo primo & magno peccato in deterius est
mutata.

Cynicorum
superbia.

A cuius utique nexa nullus eruitur, nisi id quod, cū
omnes in vno essent, in communem perniciem perpe-
tratū est, ac Dei iustitia vindicatum, Dei gratia in sin-
gulis expietur, hæc itaque libido eo magis erubescenda
existit quo animus in ea nec sibi efficaciter imperat, ut
omnino non libeat, nec omnino corpori, ut pudenda
membra volūtas potiusquam libido cōmoueat. Quod
si esset ita, non essent utique pudenda. Nunc autem ani-
mus sibi resisti à corpore pudet, quod ei natura infe-
riore subiectum est. In alijs siquidem affectionibus ideo
minus pudet cum sibi resistit, quia cum à semetipso vin-
citur, ipse se vincit, & si inordinate atque vitiose, quo-
tiam ex his partibus quæ rationi debent subijci, tamen
à partibus suis ac per hoc à seipso constat eum vinci. Nā
cum ordinate se vincit animus, ut irrationabiles motus
eius menti rationique subdantur, si tamen illa Deo sub-
dita sit, & laudis est atque virtutis. Minus tamen pudet
cum sibi animus non obtemperat ex vitiosis suis parti-
bus, quam cum ei corpus quod alterum ab illo est & in-
fra illum est. Et cuius natura sine illo non vinit, volenti
iubentique non cedit. Cum autem alia membra volun-
tatis imperio retinentur, sine quibus illa quæ contra vo-
luntatem libidine concitantur, id quod appetunt imple-
re non possunt, custoditur pudicitia non amissa delecta-
tione peccati, sed non permittit.

Nullus erui-
tur à nexu
peccati.

De interrogationibus & excusationibus viri &
mulieris.

CAPVT LXXVII.

Comestor. Audierunt enim vocem Dei deambulan-
tis in paradiso, ut ex ipso motu suo videretur illos
arguere, quia non steterant in præcepto. *Glossa super Ge-
nesim.* Hoc autem post meridiem, vnde & hora nona
Christus spiritum emisit, qui hora sexta fuit crucifixus,
ut eadem hora restitueretur homo, quia à paradiso fue-
rat eiectus. *Ambrosius in libro de Paradiso.* Audiuit in
quam homo vocem deambulantis ad vespem, quia
sero cognouit culpam suam, & sero quædam erro-
ris præteriti verecundia venit, quæ ipsum errorem
præuenire

Eadem hora
restitutionis
hominis &
eiectio-
nis à paradiso.

præuenire

præuenire debuit. Nam dum in corpore culpa feruet, & A
exagitatur anima passionibus corporis, non cogitat de-
uium sensus errantis, magisque postquam peccauimus
delicta nostra cognoscimus, quæ antequam peccaremus
peccata non esse putabamus. *Comestor.* Abscorderunt er-
go se à facie domini in medio lignorum paradisi: Voca-
uitque Dominus virum, cui scilicet dederat præceptum,
per subiectam creaturam loquens ac dicens, ubi es? ac si
diceret, vide in qua miseria es.

Augustinus super Genesim. Adam inquit, ubi es? vox est
increpantis non ignorantis, & hoc sanè ad aliquam si-
gnificationem pertinet, & vir prior interrogatur, sicut
præceptum datū est viro per quem ad feminam transi-
ret, præceptum enim à domino per virum transiit vsque
ad feminam. Peccatum autē à diabolo vsque ad virum
per feminam. Respondit Adam, *Vocem tuam Domine au-*
diui, & quia nudus eram timui, & abscondi. Satis appa-
ret Deum solere per creaturam actioni tali congruam in
humana forma primis illis parentibus apparere, quos ta-
men nunquam permisit nuditatem suam aduerrere, ip-
sorum intētionem in superna sustollēs, nisi post peccatū
in membris suis pudendum motum pœnali mēbrorum
lege sensisset. Sic ergo affecti sunt, vt affici solent homi-
nes sub oculis hominum & talis affectio de pœna pec-
cati est, latere scilicet illum velle, quem latere nihil po-
test, & ab ipso carnē occultare qui cordis inspectōr est.
Verum quid mirum si superbi volentes esse sicut dii,
euauerunt in cogitationibus suis, se quippe dicentes sa-
pientes esse, stulti facti sunt, illo faciem auertente. Quod
enim iam ipsos erga seiplos pudebat, propter quod &
sibi succinctoria fecerant, multo vehementius ab illo
etiam sic succincti verebantur videri, qui tam familiari
temperamento ad eos vidēdos per creaturam visibilem
tanquam humanos oculos afferebat. Illa igitur amicitia
quæ fiduciam ante peccatum dabat, pudorem post pec-
catum onerabat. Nec illam nuditatem audebant osten-
dere talibus oculis quæ displicebat & suis. Dominus ita-
que iā volens peccatores interrogatos iuste punire, am-
pliusquam erat illa pœna de qua iam cogebatur erubescere.
Quis, inquit tibi indicauit quod nudus esses, nisi
quod de ligno comedisti de quo præceperam tibi ne
comederes? dixit Adam, *Mulier quam dedisti mihi, dedit*
mibi de ligno, & comedi. Non dixit, peccavi. Superbia ni-
mirum habet deformitatem cōfusione. Ad hoc autem
conscripta sunt hæc, vt aduertamus quo superbix mor-
bo laborent homines in creatorem referre conantes si
quid egerint mali, tamē sibi tribuere velint, si quid ege-
rint boni. Mulier, inquit quam dedisti mihi &c. quasi ad
hoc data esset non vt ipsa viro sed vterque Deo potius
obediret, verum adhuc non considerat Dominus cerui-
ces peccatorum. Restabant labores, dolores ac mortes,
omnisque contritio sæculi & gratia Dei, quæ subuenit
hominibus oportuno tempore, quos affectos docuit nō
debere de seipsis præsumere. Et ait mulieri: *Quare hoc*
fecisti? Serpens ait mulier seduxit me, & manducaui. Quali
cuiusquam suasio Dei præcepto deberet anteponi.

De maledictionibus amborum & primo serpentis.

CAPVT LXXVII.

Comestor. Adam interrogatus, peccatum suum in E
vxoem, immo & in ipsum vxoris datorem retor-
sit. Mulier quoque peccatum suum in serpētem, & tan-
dem in serpentis auctorem obliquauit. Serpens vero nō
est interrogatus, quia non hoc per se fecerat, sed per ip-
sum dābolum. His igitur omnibus Dominus maledicēs
à serpente incepit ordinem, & congruum maledictionū
numerum seruans. Serpens enim & prius peccauit, &
plus, quoniam in tribus. Mulier autem post & minus il-
lo, sed plus viro, quoniam in duobus, homo vero postre-
mo, & minus, quoniam in vno. Serpens inuidit & men-
titus est ac decepit. His ergo tribus redditæ sunt tres
maledictiones. Nam quia inuidit excellentiæ hominis,
dictum est illi, *Super pectus tuum gradieris.* Et quia menti-
tus est, in ore punitus est, vt terram comederet, immo &

vocem ei Deus abstulit, eique venenū in ore posuit. De-
nique quia mulierem decepit, inimicitias erga ipsam ac-
cepit: *Inimicitias inquit, ponam inter te & mulierem,* per
quod innuit quod Eua panituit: *Ipsa inquit, conteret caput*
tuum; quod vtiue serpens naturaliter seruat quasi ledē
vitæ, & in insidiaberis calcano eius maxime. Sicut ergo na-
turale est odium inter equos & griphes, lupos & canes,
Sic inter hominem & serpentem. Sicut enim venenum
serpentis hominem, sic sputum hominis ieiuni perimit
serpentem. Et quoniam adhuc nudi erant vir & mulier,
serpens etiam nunc hominem nudum timet ac fugit, &
in vestitum insilit. In duobus autē mulier peccauit, quia
scilicet superbiuit ac vetitum comedit. Quoniam ergo
superbiuit, Deus illā humiliavit dicens: *Sub viri potestate*
eris, scilicet violenta, vt etiam verberibus te affligat. Et
quoniam in fructu peccauit, in fructu suo punita est.
Sicut ei dictum est: *In dolore paries filios tuos.* Quodque
dictum est, in dolore, maledictio est. Sed quod adiunctū
est, paries, benedictio est. Sic igitur in puniendo Deus
oblitus misereri non est, quod etiam in cæteris homi-
num maledictionibus notandum est.

Aug. ubi supra. Sed quomodo mulieri dicitur, ad vi-
rum conuersio tua, & ipse dominabitur tibi, cum etiam ante
peccatum sic facta sit vt vir ei donaretur, & ad eum ipsa
seruendo conuerteretur. Itaque recte potest hinc serui-
tus illa quæ conditionis cuiusdam est potius quam dile-
ctionis significatiua intelligi, vt ipsa etiam seruitus talis
qua postmodum homines hominibus corperunt esse,
serui de pœna reperiatur exorta peccati. Dixit nimirum
Apostolus, *per charitatem seruite inuicem,* sed nequaquam
diceret dominamini inuicem. Possunt itaque coniuges
seruire inuicem per charitatem, sed non permittit Apo-
stolus in virum dominari mulierem, hoc enim potius
viro detulit Dei sententia, & maritum habere dominum
meruit non natura mulieris, sed culpa, quod tamen nisi
seruatur, deprauabitur amplius natura & augetur cul-
pa. *Comestor.* Adam vero quia peccauit in solo esu cibi,
punitus est in labore quærendi sibi edulij. Terra quoque
à Deo non aqua maledicta est, quia de fructu terræ tras-
gressio facta est. Hinc est quod legitur Deum comedisse
se piscem, sed non legitur edisse carnem, videlicet ani-
malium de terra maledicta viuientium, nisi forte de pas-
chali agno pro legis præcepto. Tunc igitur Adam plan-
gens posteritatis suæ miseriam, vocauit, vt dictum est su-
perius, vxorem suam Euam.

Qualiter peccatum hominis punitum est multis modis, & pri-
mo in gratiarum spoliatiōe.

CAPVT LXXIX.

Victor. Hoc autē in summa notare debemus, quod
peccatum Adæ punitum est in tribus, videlicet in
se, & in tota visibili creatura, & in posteritate sua. In se
quidē punitus est tripliciter, quia scilicet gratia Dei nu-
datus & in natura sua corruptus, ac de paradiso eiectus.
In visibili autem creatura, quia propter idem peccatum
immutata est atque corrupta. In posteritate sua, quia ip-
sum peccatum eius per legem concupiscentiæ transiit ad
posteriores cum pœna sua. De prima quidem pœna, quæ
fuit nudatio gratiæ, ac secūda quæ est corruptio nature,
dicitur in Euangelio Lucæ, *quod descendens à Hierusalē in*
Hierico incidit in latrones, qui spoliauerunt eum. Et plagis
impositis abierūt semiuiuo relicto. De tertia pœna quæ
fuit à paradiso eiectio scriptum est in Genesi, *quod emisit*
eum Deus de voluptatis loco. De quarta pœna dicitur ad
Romanos, *Vanitatis subiecta est creatura non volens &c.*
De quinta vero quæ est transfusio peccati ac pœnæ in
posteriores dicit Apostolus ad Roma. *Per unum hominem*
peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, &
ita in omnes homines mors pertrāsīt, in quo omnes peccauerūt.
Et prima quidē pœna scilicet nudatio gratiæ quodāmo-
do exterius fuit manifesta per hoc quod attendentes nu-
ditatē suam primi parentes erubuerunt, vt dictū est su-
pra. Quamdiu siquidē habuerunt vestimenta virtutū in-
terius, nullam penitus confusionem passi sunt exterius.

Sed

Deu huma-
na forma ap-
paruit Adā.

Superbia A-
dā.

Euam pœni-
tuit.

Seruitus pœ-
na peccati.

Dominus sa-
piens legitur
piscem man-
ducasse quæ
carnes.

Quintuplex
pœna peccati
Adā.

Tres maledi-
ctiones datæ.

Sed erat uterque nudus & non erubescabant ut habitum est superius, his autem per peccatum exitis, mox nuditatem erubuerunt corporis, hinc etiam vestes materiales quiesierunt fugientes ad ficus folia, ut inde sibi facerent perizomata.

Barnardus in sermone de aduentu domini. Ante peccatum siquidem diximus quatuor virtutibus amictum hominem. Quem nimirum misericordia preueniens ac subsequens protegebat & custodiebat, veritas docebat, iustitia regebat & pax fovebat. At vero iustitiam perdidit, cum Eva serpentis & Adam mulieris voci magisquam diuinæ obediuit, insuper etiam verba malitiæ ad excusationem addidit; prior enim iustitiæ portio est non peccare, secunda vero per poenitentiam peccatum damnare. Misericordiam quoque perdidit, cum Eva in concupiscentia sua sic exarsit, ut nec sibi, nec viro nec filiis nascituris parceret, sed omnes simul terribili maledictioni ac necessitati mortis addiceret. Adam quoque qui ei consensit indignationi diuinæ mulierem ipsam pro qua peccauerat obiecit. Priuatus est etiam uterque veritate, Mulier quidem primo male detorquebat quod audierat, morte morieris, & dicens, Ne forte moriamur. Insuper etiam serpenti credens dicenti. Nequaquam moriemini. Adam vero ubi volatilia excusationum operimenta præterdentes veritatem erubuit confiteri. Pacem quoque protinus amiserunt, quia legem contrariam in membris suis inuenerunt. *Non est pax impijs, dicit dominus.* Sic ergo descendens homo à Hierusalem in Hierico, & à latronibus spoliatus, ablata sibi vestimenta salutis recipere non poterat nisi amitteret sua Christus. Vnde propter quatuor partes vestimenti quod amiserat homo vetus, in totidem diuisa sunt vestimenta noui hominis qui est Christus.

De secunda poena quæ est in naturalium lesione.

CAPVT LXXX.

Porro tunicam inconsutilem arbitror esse diuinam imaginem, quæ non est alluta sed insita ipsique naturæ impressa, diuidi non potest aut scindi. Ad imaginem enim Dei factus homo, habet arbitrii libertatem in imagine, virtutem autem in similitudine. Et similitudo quidem periit, sed in imagine homo pertransiit, nam imago quidem in gehenna poterit vri, sed non exuri, ardere non deleri. *Auctor.* Dicit autem Augustinus in Enchiridio, quod libero arbitrio male vtens homo & se & ipsum perdidit. Cū enim peccaret libero arbitrio, amisit liberum arbitrium victore peccato. A quo enim peccato quis deuictus est, huius & seruus est. Seruitus autem libertati contraria est. Sciendū itaque quod amisit quidem libertatem non tamē omnem, sed geminam scilicet à culpa & miseria. Tertiā vero scilicet à necessitate vel coactione non amisit, sed eque post ut ante liberum extitit, quia nec ante nec postea cogi potuit.

Distinguntur autem in sententijs Petri Lombardi quatuor in homine status liberi arbitrii. Nā in primo statu, scilicet ante peccatum potuit peccare & non peccare. In secundo, scilicet in statu peccati ante reparationē gratiæ potest peccare, & non potest etiam mortalitate non peccare, quia peccatum, ut dicit Gregor. quod poenitentia citius non diluitur, suo pondere ad aliud trahit. In tertio statu, scilicet post reparationem gratiæ ante confirmationem potest peccare & non potest saltem venialiter non peccare, propter debilitatē carnis, in qua fomes extinctus non est, & propter tenuitatem gratiæ quæ etiā nondum consummata est. Post reparationem vero & in quarto statu, quæ fiet in resurrectione infirmitas carnis penitus consumpta, & gratia consummata poterit non peccare. Corrupta est igitur libertas arbitrii per peccatum & ex parte perditā non ad plenum.

In summa itaque notandum est, quod in homine per peccatum duplex est corruptio naturæ, vna scilicet in anima, & alia in corpore. In anima quippe latus est quod ad rationem & intellectum, memoriam & ingenium, & huiusmodi cetera, quæ statim ipso peccante obtenebrata sunt & vitata. In corpore vero multas poenas & mi-

serias, ut patet, contraxit homo. Nam cum ante peccatum fuisset naturaliter impassibilis, secundum modum supra dictum & immortalis, per peccatum contraxit passibilitatem frigoris & caumatis, famis & sitis, infirmitatis & lassitudinis, insuper & necessitatem mortis. *Hugo ubi supra.* Propter peccatum enim spiritus puniendum fregit Deus mortalitate integritatem humani corporis, & ob hoc iam pluribus quam prius indiget fomentum, tam ad reparandum incolumitatem quantum periit, quam ad conseruandum quantum remansit. Nam quia spiritus elatus supra se suum appetitum intra mensuram cohibere noluit, idcirco ad laborem illius & miseriam factum est, ut iam in appetitu carnis suæ mensuram tenere non possit.

Qualiter homo deseruit appetitum iustitiæ.

CAPVT LXXXI.

Sicut enim dictum est superius, Deus ab initio posuerat in homine duo quibus tota regeretur natura illius, videlicet appetitum iusti, & appetitum commodi. In appetitu iusti constituit hominis meritum. In appetitu vero commodi præmium, & hos appetitus duo sequebantur eorum effectus, scilicet iustum & commodum, dissimiliter tamen ut expositum est superius. Quoniam igitur appetitum iusti sponte homo dereliquit, idcirco merito & iustitiam & commodum perdidit, solumque commodi appetitum ad infelicitatis augmentum retinuit. Sed mirum videtur esse si volens aut nolens appetitum iustitiæ deseruit, nam si nolens passus est necessitatem, non fecit iniquitatem, si autem voluntas in eo præcessisse dicitur, primum peccatum fuisse negabatur, nec inueniri potest, unde voluntas homini talis, qua scilicet bonum deferere vellet, aduenerit, quia nec à semetipso habere velle potuit, nec à Deo quicquam præter commodum & iustum velle accepit. At vero considerandum est, quod velle desinit homo non utique volendo, sed à voluntate cessando. Quoniam igitur homo appetitum iusti deserens, non velle cepit quod prius noluit, sed tantummodo quod prius volebat desijt velle. Et non est necesse ut hoc aut volens aut nolens dicatur fecisse. Quid autem volendo iustum velle desijt, nisi aliquid extra mensuram in qua sola iustitia fuit? Postquam ergo cessauit velle mensuram, destitit amare iustitiam, & in hoc ipso iustitiam perdidit quo ipsum amorem iustitiæ amisit. In hoc igitur hominis iniustitia fuit, quod extra mensuram appetitum suum extendit, & secundum qualitatem creatori suo parificari voluit. Et secundum tempus, cum præmium ante meritum præripere festinauit, Summè itaque bonum appetijt, sed non bene, quoniam illud immoderate & intempestiue apprehendere concupiscit. Igitur voluntatis hominis non hoc malum est quod voluntas est, quoniam aliquid est, ipsam vero malam esse non aliquid esse est, sed est aliquid non esse quod esse deberet, & ideo malum nihil est. Hoc itaque malum, id est non esse quod esse deberet, cum alibi vel poena vel ad poenam sit, in rationali voluntate culpa est, quæ quotiens in ipsa est, ex ipsa & per ipsam est. Ex ipsa quidem, quia liberè, per ipsam vero quia arbitrio ipsius factum est. In quo quidē à similitudine Dei peruersa quadam imitatione recedit, ex quo & per quem & in quo est omne quod est, quia cum praua efficitur, ex ipsa & per ipsam & in ipsa hoc solum est quod nihil est. Et hoc illi culpa est, ex qua turpis ac reprehensibilis apparet, quia non formam suam nec decorem habet, pro qua scilicet amari & ad gloriam adduci debuisset.

Qualiter punitus est super hoc appetitus in commodi retentione.

CAPVT LXXXII.

Quoniam igitur homo peccauit deserens appetitum iusti, punitus est (ut diximus) in appetitu retento commodi. Nā & ille propterea sic datus est, ut inseparabiliter

Exaggeratio
damnum
peccati
pro-
morum
pa-
rentium.

Amisum li-
berum arbi-
trium quo
sensu expli-
catur ex ra-
tione adiuu-
ta.

4. Status li-
beri arbitrii.

2. Corruptio
in homine.

Nec
sat
nece-
ssarium
est
v.

Dignitas
hominis.

Iustitia est
in mensura.

Alia
dignitas
peccati.

Peccatum
dignitas.

liter rationali voluntati adesset, quatenus in eo vel pu-
niretur si à iustitia recederet, vel remuneraretur si in iu-
sticia permaneret, cum utique panam pati omnino non
posset si commodum nullum appeteret. Incommodum
quippe nihil aliud esse constat, nisi quod voluntati siue
appetitui contrarium esse probatur. Quoniam igitur
homo appetitum iustitiæ deseruit, appetitus commodi
solus illi ad penam remansit. In quo quidem dupliciter
punitur, siue cum ab his quæ ordinate appetit, restringi-
tur, siue cum alia ad commodum quæ ordinate non pos-
sunt appeti appetenda relaxatur. In altero est pena, in
altero & pena & culpa, quia & hoc quoque mensuram
non tenere contra iustitiam fuit. Hæc autem culpam
præcedentis culpæ pena fuit, quia nisi spiritus in appe-
titu suo mensuram deseruisset, caro subiecta spiritui ad-
uersum ipsum in suo appetitu terminum mensuræ non
transferebat. Hinc ergo illa dira necessitas gignitur, ut extra
ordinem primæ dispositionis necessario appetitum ex-
tendat, non solum scilicet ut naturam custodiat, sed ut
etiam ipsius naturæ vitium & corruptionem expellat.
Hæc autem necessitas concupiscendi non ideo non est
culpa quia necessitas, quoniam ut esset necessitas ista, non
necessitas fuit causa, sed voluntas. Non enim excusare po-
test illa necessitas quam præcedens operata est voluntas. Cul-
pa namque voluntaria meruit penam, pena vero ope-
rata est infirmitatem, infirmitas autem induxit necessi-
tem. Et ideo quia necessitatem operata est voluntas, ip-
sam voluntatem excusare non potest necessitas. Trans-
gressionem ergo superioris appetitus quæ solum fuit
culpa subsecuta est inferioris transgressio, quæ est & pe-
na & culpa. In spiritu sola culpa, in carne pena & cul-
pa. Si autem homini datum est appetere quod commo-
dum est, ita prohibitum est illi appetere quod inordi-
natum est. Cumque in vnum concurrunt quod aliquo
modo non vniuersaliter commodum est: & inordina-
tum non est, si appetitus est ad commodum in affectu,
quoniam hoc naturæ insitum est, refræandus est tamē
ab effectu propter debitum rationis, cui ad inordinata
ire concessum non est.

In hoc enim rationis dignitas apparet, quod affectu
suum ab inordinatis cohibet, idcirco plura esse commo-
da debuerunt, à quibus dum ratio præsidens affluentem
affectum restringeret, excellentia illius appareret. Si er-
go diximus, quia nihil omnino natura nisi commodum
appetere potest, non ideo falsum id æstimandum est,
quia quædam appetit in quibus commodum eius non
est, quando decipitur, vel etiam, quia quædam appetit in
quibus aliquod commodum est, sed ordinatum non est
quando præuaricatur. Non enim decipitur in eo quod
commodum suum appetit, sed in eo quod commodum
suum ubi non est esse putat, vel credit.

Gregor. in Moral. lib. 8. Ad hoc siquidem homo condi-
tus fuerat, ut stanti mente in arcem contemplationis se
erigeret, & nulla hunc corruptio à sui conditoris amore
declinaret, sed cum ab ingenua standi soliditate volun-
tatis pedem ad culpam mouit, à dilectione conditoris in
semetipsum protinus cecidit. Sed amorem Dei deserens
veram scilicet stationis arcem, nec in se consistere po-
tuit, quia lubricæ mutabilis impulsu, infra se per corru-
ptionem defluens, etiam à semetipso dissensit. Nunc
enim, quia conditionis suæ soliditate non figitur, alter-
nanter semper desiderij motu variatur, ut & quietus
actionem desideret, & occupatus ad otium anhelet.
Quia enim fixa mens stare dum potuit noluit, stare non
valet etiam cum vellet, sed quolibet posita semper ægra
aliud locum querit.

De tertia pena, qua eiectus est de Paradisi se-
licitate.

CAPVT LXXXIII.

Glossa super Gen. Prius autem quam eijceret Deus
de paradiso parentes primos, fecit eis tunicas pelli-
ceas, & induit eos quibus videlicet signabatur mors, quæ
post peccatum debebatur peccantibus, quia mortales

facti scilicet sunt ex immortalibus. Recte namque mors
quam in corpore sentimus in pellibus exprimitur, quæ
mortuis corporibus detrahuntur. Strabus super Gen. Ipsi
nempe sibi perizomata fecerant, ut peccatum suum ab-
sconderent. Deus vero tunicas pelliceas illis fecit, qui-
bus totum corpus eorum induit, quoniam in corpore
& in anima ipsos iuste damnauit.

Stulta vero questio est hoc querere, qualiter aut
quo operante pelles ab animalibus sint deductæ? Qui
enim omnia de nihilo condidit, quomodo & qualiter
voluit hoc fecit. Ecce, inquit, Adam factus est quasi unus
ex nobis sciens bonum & malum. Aug. super Gen. Pluralis
numerus hic propter trinitatem ponitur, sicut & supe-
rius, ubi dicitur, Faciamus hominem ad imaginem & simili-
tudinem nostram. Replicatur ergo in caput superbi, ad
quem venerit exitum, quod à serpente suggestum est,
Eritis sicut dy, nec sunt verba Dei insultantis, sed alios à
superbia deterrentis scilicet videntes hominem non es-
se factum qualem voluit, sed magis amississe quod fa-
ctus sit.

Glossa ubi supra. Videte ergo, inquit, ne forte sumat de li-
gno vite & comedat, & uiuat in æternum. Impleto quip-
pe numero electorum de ligno vitæ fuerant gustaturi,
& sic ad beatum statum migraturi, sed nunc adhibita
est custodia diuinitus, ne qui facti sunt indigni, attingant
ulterius. Auctor. Sed nunquid si de illo etiam post pec-
catum comederet immortalis fieret? Sic enim idem be-
neficium ex illo caperet ac si non peccasset. Ecce vero
dicit Apostolus, Corpus mortuum est propter peccatum, id est
necessitati moriendi addictum. Si ergo post peccatum
de ligno vitæ sumeret, nunquam propter id mortē eua-
deret. Ideo sic intelligi possunt illa verba. Videte ne for-
te sumat &c. Caute vos Angeli ne comedat de ligno
vitæ, quo indignus est, de quo si persistisset comederet,
& in æternum viueret. Glossa ubi supra. Emisit ergo Deus
illum de paradiso voluptatis, ut operaretur terram de
qua sumptus est, id est, in corpore mortali operando la-
boraret, ac sibi redeundi meritum collocaret. Superiora
nempe verba Dei sunt, hoc autem factum propter ver-
ba Dei secutum. Alienatus est igitur à vita, non solum
quam si persistisset cum Angelis accepturus erat, sed
etiam ab illa quam in paradiso habebat, quasi excom-
municatus, videlicet à ligno vitæ, quod pro sacramento
erat illi, sicut in ecclesia solent homines à visibilibus sa-
cramentis ecclesiæ disciplina remoueri.

De apposita custodia.

CAPVT LXXXIV.

Aug. ubi supra. Eiecit ergo Adam, & collocauit ante
paradisum voluptatis cherubin, & flammeum gladiū
atque versatilem, ad custodiendum viam ligni vitæ. Hoc
etiam in paradiso visibili factum esse credendum est, ut
ibi per angelicum ministeriū ignea romphæa, vel custo-
dia quædam esset. Non tamen frustra, sed quæ aliquid
de paradiso spiritali significaret. Alcuinus super Gen. li.
2. Quod autem versatilis dicitur fuisse ignis ille, qui erat
dispositus in gladii similitudinem, signabat illam custo-
diam per Dei voluntatem aliquando à paradisi aditu re-
mouendam. Remota enim est Enoch translato, remota
etiā Helia rapto. Isidor. in senten. Mystice autē Cherubin,
id est, scientiæ plenitudo, hæc est charitas, quia pleni-
tudo legis est dilectio. Gladius autem flammeus penæ
temporales sunt, quæ sunt versatiles, quia tempora vo-
lubilia sunt. Ad arborem ergo vitæ non reditur, nisi per
Cherubin, id est scientiæ plenitudinem, hoc est per charita-
tem, ac per gladium versatilem, id est tollerantiam tēpo-
ralem. Strabus ubi supra. Flammeus nimirū gladius tribu-
lationes & dolores atque labores significat, quibus ex-
ercemur in hac vita, vel etiam iustæ damnationis senten-
tiæ, quæ in hominē est data. Qui quoniam ita damnatus
est, ut Christi dānatione possit redimi, Ideo gladius ille
versatilis dicitur, quia, scilicet poterat remoueri. Remo-
tus est enim Enoch & Helia ut dictum est, fidelibus et-
iam ad supernam beatitudinē de hac vita transeuntibus

stulta quæ-
stio.

Comestio li-
gni vitæ da-
bat æternita-
tem.

Adam ex-
communicatus.

Gladius fla-
mmeus quæ-
rit

Cur versati-
lis?

remo-

Nox excu-
sat necessitas
quam ope-
rata est volun-
tas.

Dignitas ra-
tionis.

Mutabilitas
hominis ex
peccato.

Pellet mortis
denotant.

remouetur quotidie. Nec dicit scriptura, Flammam & gladium, sed flammeum gladium. Qui enim ad paradysum remeant, necesse est ut igne sancti spiritus omnes concupiscentias vite huius exurant, & gladio verbi Dei cuncta noxia præscindant.

Auctor. Ecce mysterium quod superius tangitur in verbis Augustini, videlicet quod ignea illa custodia significabat aliquid de paradiso spirituali. Homo enim ab utroque seclusus est paradiso, & ideo utriusque ingressus eidem interclusus est à Deo, videlicet spiritualis per iustæ damnationis sententiam, corporalis autem per igneam custodiam, Et quoniam ab interna visione seclusus erat, quod fiebat visibiliter id quod erat inuisibile figurabat. Quod ergo Strabus & etiam Alcuinus in glossis aiunt, Illam custodiam igneam Enoch & Helie fuisse remotam & quotidie fidelibus remoueri transcurrentibus ad beatitudinem supernam, non est referendum ad idem, sed primum ad signum, secundum ad signatum. Enoch enim & Helie apertus est ingressus paradisi corporalis, fidelibus autem ad vitam æternam migrantibus aditus paradisi spiritualis. Dicit autem comestor, quod illa duo posita sunt ante paradisi corporalis aditum, ut igneus gladius arceret hominem, *Angelus autem diabolum.* Et dominus quidem utrumque solo verbo arcere poterat, Sed hoc (ut dictum est) ideo facere volebat, ut per clausuram illam visibilem paradisi corporalis, mysticè designaretur, figurareturque clausura celestis, & spiritualis. Nam illa duo visibilia signant alia duo quæ paradysum spirituale obcludunt hominibus, ita (ut sicut prædictum est) nisi per illa non possit ingredi. Si autem queritur quid ignis ille consumeat, vel qua materia nutriebatur, dici potest, quod est quedam species ignis, ut in vita beati Nicolai legitur, cui si quis manum adhibeat, ardorem quidem sentit, sed non patitur adustionem, nec indiget fomite, vel materia quam consumat. Et talis etiam spiritum vrit, ut in libro Iob legitur, *Denorabit eum ignis, qui non succenditur.* Licet autem gladius ille flammeus ad tempus intransibit, Enoch & Helie fuerit ablati, non tamen penitus, donec in morte Christi fuit extinctus, tunc enim virtute sanguinis eius utriusque paradisi reueratus est ingressus.

De quarta pena quæ est in rerum sensibilium punitione.

CAPVT LXXXV.

Quod autem ad quartam penam attinet. Sciendum quod irrationalis creatura propriè loquendo non est punita, sed homo in ea propter quem facta est, & cuius erant dominus à Deo constitutus, sicut aliquis puniri solet in possessione sua. *Hanno super Isaiam.* In hominis ergo lapsu omnia elementa detrimentum sustinuerunt, nam ante terra spinas & tribulos non proferebat, Aer iste non tantæ crassitudinis, sed purus erat. Sic etiam Sol & Luna & sidera cœli detrimentum sustinuerunt luminis sui. *Basilus in Hexameron lib. 5.* Ante lapsum hominis rosa fuit sine spina, postea vero pulchritudini eius est adiuncta, ut esset voluptati sollicitudo continua reminiscens nobis peccatum, cuius gratia dumos ac vepres generare damnata est terra.

Comestor. Maledicta inquit terra in opere tuo, id est, pro opere tuo scilicet pro peccato, pro quo videlicet factum est, ut terra quæ prius sponte faciebat vberes fructus & bonos, deinceps raros nec sine labore hominis proferat, & quandoque pro fructibus spinas & tribulos. *Strabus ubi supra.* Spinæ quidem & antea erant, sed non ut inferrent homini laborem, cuius post peccatum ad laborem fuerunt & afflictionem, sicut serpentes, ac quæque noxia prius erat innoxia. Et notandum quod viro extrinseca pena imponitur. Cum ei dicitur, *Maledicta terra in opere tuo.* Mulieri vero intrinseca, quia virum seduxit seducta, cum dicitur, *Multiplicabo arummas tuas.* *Hugo de sancto Victore.* Animalia vero etiam bruta cur puniuntur quæ non peccauerunt? sed debet creatori suo laborem suum factura etiam sine culpa, si placuerit. ei cum ratio expostulat, ad implendam ipsius dispositio-

A nem: sicut enim totum illi debet quod est, sic etiam totum quod potest. Igitur quæ propter hominem facta sunt, propter hominem puniuntur. Amplius, quia si etiam non peccasset homo, quæ propter hominem facta sunt laborarent, ut sciat homo quanti est apud Deum salus eius pro quo omnia laborant, ne solus ipse laboret, & ut timere discat dum penam laborantium in pena videt; denique totum homini versum est ad cruciatum, quod ad iucunditatem fuerat creatum, ut & in omnibus dolorem & laborem inueniat. Et in afflictione sua præsentem miseriam & amissam felicitatem agnoscat, *Iou. Chryso. super Mattheum li. 2.* Porro causa sanctificandarum escarum hæc est, quia mundus totus in maligno positus est. Et omnis ergo res corporalis, quia mundi pars est, in maligno posita est. Ipsamque per verbum Dei & orationem sanctificari oportet, alioquin maculata est. *Glossa super Epistolam ad Roma.* Teste quoque Apostolo, Omnis creatura per quotidianum laborem ingemiscit, & parturit, id est, dolet usque modo. Omnia siquidem elementa cum labore sua implent officia, sicut Sol & Luna, non sine labore statuta sibi complent spacia, quod sit nostri causa, unde quiescent nobis ad gloriam assumptis. Et ideo dicit quod ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis.

De quinta pena quæ est in totius posteritatis damnatione.

CAPVT LXXXVI.

A *Vltor.* Quinta vero pena qua punitus est homo, est transfusio peccati ac penæ ipsius Adæ in postereros, quod singulare est in illo peccato. *Hugo de sacra.* Ut enim dictum est superius, in spiritu est sola culpa, in carne vero pena & culpa, & ob hoc ad generandam prolem in carne transit per concupiscentiam pena & culpa. Cum autem nati per sacramentum redemptionis regenerantur, culpa tollitur, ut iustificentur, pena vero remanet ut exerceantur; ipsumque peccatum originale, quod in patribus per regenerationem deletum est quantum ad culpam, quia tamen remanet ad penam, ad illos qui generantur transiens, non solum consistit ad penam, sed etiam imputatur ad culpam. *Auctor.* Verum dubitare potest hic aliquis de illa sententia Ezechielis. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur, & filius non portabit iniquitatem patris. Ex hoc enim videtur, quod pro peccato Adæ iniuste filij puniantur. Ad hoc autem dicimus, quod nunquam pro peccatis parentum puniuntur filij pena æterna sensibili, sed tamen pena temporali, vel pena æterna damni.

D Dicunt etiam quidam, quod nulla pena punit Deus tantummodo pro parentum peccatis, & quod paruuli non puniuntur pro peccato Adæ, sed pro suo originali, quod dicunt aliud esse à peccato Adæ, sed contractum à peccato Adæ, immo nec puniuntur (ut dicunt) pro originali suo propriè loquendo, quoniam ipsum originale nec malum eis infert, nec aliquid bonum prius eis habitum aufert. Sed dicuntur interpretatiue pro eo puniri, quia bonum aliquod haberent, quod non habent si non esset originale scilicet visionem Dei. Similiter dicunt de filiis natis post commissum crimen læsæ maiestatis. Sed prima opinio est communior, & videtur esse verior. Itaque de paruulis Sodomitarum filijs dicimus, quod non sunt puniti pena æterna pro parentum peccatis, sed tantummodo temporali scilicet morte corporis. Vel possumus dicere, quod non sunt puniti propriè loquendo quando cremati sunt, sed potius per hoc misericorditer à gehennæ incendio liberati. Sicut si aliquis puerum de periculo maris per capillos eriperet, licet puer dolorem sentiret, non tamen diceretur illum punire, sed potius liberare. Vnde Aug. super Gen. ubi agitur de illo incendio Sodomitarum. Prouisum est inquit pueris Sodomorum, ne diu viuentes exempla patrum sequerentur, & sic grauius punirentur.

Cur angelus possit?

Qua materia ignis?

Omnia elementa detrimentum patiuntur propter hominem.

Cur ubi sanctificatur?

Obiect.

Resp. 1.

Resp. 2.

De moderatione divinae sententiae in hac parte

C A P. LXXXVII.

H *Vgo ubi supra.* Nunc quidem peccata parentum actualia non transeunt ad filios, sed originale tantummodo, quod ceteris omnibus tanto maius fuit, quanto praeter ceteris omnibus naturam ipsam mutare potuit. *Auctor.* Sic ergo quaeritur, cur aliorum peccata nequaquam in posteros sicut & peccatum Adae cum pena sua transfunditur. *Ad hoc respondetur,* quia sic nimis & intollerabili sarcina peccatorum ac penarum parvuli gravarentur, sicut ab Aug. in Enchir. tangitur. Quod utique non pateretur divina misericordia, quia nunquam obliuiscitur misereri Deus, nec continet misericordias suas in ira sua. Ideoque posuit metam in humanae naturae corruptione, ut amplius non corrumpere peccatis aliorum iam corrupta per peccatum Adae. Alia quoque ratio assignari potest ex parte ipsius humanae naturae, quia iam non erat susceptibilis alterius corruptionis, ex quo sufficienter corrupta fuit per peccatum Adae. Nam & pannus sufficienter madefactus iam non est susceptibilis alterius madefactionis, nec aqua iam calefacta susceptibilis est alterius calefactionis. Ipsa tamen natura quia de nihilo est, posset omnino corrumpi & in nihilum redigi, sed Deus nullatenus permittit tale quid, ut pote quia nihil odit eorum quae fecit.

Tertia etiam ratio assignatur ex parte ipsius eiusdem naturae scilicet eius novitas, propter quam tunc corruptionis firmiter susceptibilis erat. Cuius exemplum in speculo potest apparere, quia dum novum est facile inficitur ex visu mulieris menstruatae. Cum autem vetus est iam infici non potest, ut dicit Aristoteles. At haec ratio ultima videtur quasi nulla. Nam et si nunquam homo usque modo peccasset, ac modo peccaret, aequo inficeretur eius natura nunc sicut & tunc.

Sed fortasse videbitur alicui praedictis esse contraria illa dominica in Exodo sententia. *Ego sum inquit Dominus zelotes, visitans iniquitates patrum in filios, usque in tertiam & quartam generationem.* At vero dicit Hieronymus, quod loquitur ibi de filiis qui peccata parentum imitantur, qui utique non puniuntur, quia parentes peccaverunt, sed quia ipsi met peccatum parentum imitantes deliquerunt, quod etiam ibidem innuitur, cum subiungitur, *His qui oderunt me.* Sed secundum hoc quaeri poterit, cur ibi mentionem de patribus facit, cum non illi soli mali sunt ac poena digni, quia peccata imitantur patrum, sed omnes etiam illi qui imitantur quorumcumque malorum. *Iuxta hoc etiam merito quaeritur,* cur de tertia & quarta generatione mentionem facit, cum in qualibet generatione sint rei, qui peccata patrum imitantur. Ad hoc autem dicimus quod ideo patres nominat spiritualiter, quia filii maxime solent imitari patres, cum eos maxime diligant naturaliter, ideo vero commemorat tertiam & quartam generationem, quia solent tandiu interdum vivere patres, donec habeant filios tertios, & quartos, id est pronepotes & adnepotes, qui videntes iniquitates patrum per imitationem sese faciunt haeredes ipsorum. Itaque iudei non sunt puniti captivitate Babylonica vel Romana pro peccatis patrum suorum, nisi quia imitati sunt ea, & gravius etiam quam illi peccabant. *Iuxta illud. Et vos implete mensuram patrum vestrorum.* Illi etiam qui nunc per orbem dispersi sunt multisque miserijs afflicti, non puniuntur pro peccato patrum suorum, qui Christum interfecerunt, sed pro suo, quo male credunt, & male vivunt.

Quid sit peccatum originale.

C A P. LXXXVIII.

H *Vgo ubi sup.* Originale peccatum dupliciter intelligi potest, siue videlicet illa prima hominis

SPEC. NATURALE.

A inobedientia, quae peccatorum omnium subsequens origo exitit, siue vitium illud cum quo ab illo traducto universi oriuntur. Et duplici corruptione naturam inficit, ignorantia scilicet mentem & concupiscentia carnem, haec duo mala in primo quidem parente fuerunt poena culpae praecedentis, & poena actualis. In nobis autem culpa poenae subsequens, & culpa simul & poena originalis. Illud autem peccatum quod in illo originale dicitur, actuale illius fuit, quia profecto qui peccatum nascendo non traxit, peccatum non habuit, nisi quod agendo perpetravit. Nos autem qui ab illo nascendo originem traximus, quod illi actuale fuit originale habemus. Natura enim nostra corruptionem quam in illo per illius actionem concepit, per nostram solum ad nos natiuitatem traduxit. in illo quippe spiritus contra creatorem tumens per superbiam obedientiam non tenuit, & ideo creator ad vilescentiam iniuriam suam spiritum quidem ignorantia, carnem vero concupiscentia damnauit, ut in se bonum agendo non videat. In carne autem sua malum agere concupiscat. Haec duo vitia ad puniendam superbiam hominis iuste confirmantur. Ignorantia quidem dum ab ipso subtrahitur lumen veritatis. Concupiscentia vero dum caro percipitur poena mortalitatis. Si ergo quaeritur quid sit originale peccatum in nobis, intelligitur corruptio siue vitium quod nascendo contrahimus per ignorantiam, in mente, per concupiscentiam in carne.

Quod si quaeritur qua iustitia animae imputetur quod nec ex creatione accepit, neque ex voluntate perpetravit, sed ex sola carnis societate contraxit, quam societatem non ipsa suo arbitrio vendicavit, sed praeccepto & dispositione sui creatoris suscipit. Nos tamen id quod verum est profiteri oportet iustitiam divinam in hoc reprehensibilem quidem non esse, sed incomprehensibilem esse. Nam hi qui dicunt Deum a principio proposuisse animas corporibus vivificandis sociare, & corporum generatorum officium homini iniunxisse, & sic homo suum corpus corruptit, Deus autem propositum suum mutare non debuit, rationem divinae iustitiae non exponunt, quia sicut ad divinam bonitatem non pertinuit ut eas malas faceret, si e nec convenire videbatur ut apponeret illic collocare, ubi malas fieri necesse esset. *Fide ergo magis quam ratione scrutari oportet. Auctor.* Haec autem quaestio plenius soluta est in li. praecedenti qui est de universo, ubi scilicet inter opera divinae iustitiae tactum est de originali peccato.

Qualiter transfundit possit cum eius subiectum id est anima non sit ex traduce.

C A P. LXXXIX.

H *Vgo ubi supra.* Quaeritur autem si animae ex traduce non esse dicuntur, quomodo filii peccato parentum obnoxij efficiuntur. Si enim caro sola feminatur, per solam utique carnem originale peccatum traducitur, Quod si verum est, duo nobis quaerenda occurrunt. vnum scilicet quomodo per solam carnem sine anima peccatum a patre in filium transeat. Alterum quomodo anima illius peccati quod per solam carnem & in sola carne descendit, particeps fiat? Nam caro sine anima quomodo peccatum habere potest, quae sine anima omnino peccare non potest? Quod enim in carne aliquando non fuit, ex carne illud postmodum anima non accepit. Duo quidem vitia humana natura a prima sua corruptione concepit. Quorum vnum id est ignorantia boni mentem infecit. Alterum id est concupiscentia mali carnem maculavit. Ignorantia poena fuit elationis, concupiscentia effectus mortalitatis.

Ita quatuor mala in homine apparent, superbia mentis culpa tantum, mortalitatis carnis poena tantum, Ignorantia culpa & poena in mente. Concupiscentia culpa & poena in carne, propter elationem animus obscuratus est

Ignorantia.

Concupiscentia.

Difficultas de raduce peccati originalis soluitur.

4. Mala in homine.

D d d d d

per

per ignorantiam, propter mortalitatem caro emollita est: per concupiscentiam. Quia vero caro mortalitate percussa est, ipsa sui languoris infirmitate dissoluta est, extra mensuram primæ dispositionis desideria sua extendit. Hæc est enim ipsa quæ carnis concupiscentia vocatur, naturalis, scilicet appetitus siue affectus ordinem transgrediens, quando mouetur ad ea quæ non debet, mensuram transcendens, vel quando mouetur aliter quam debet. Sic igitur culpa prima & pœna vltima duo media orta sunt culpa & pœna quibus peccati originalis radix consistit. Quia igitur caro humana à parentibus cum mortalitate seminatur, ipsi mortalitati infirmitas causa est, quam sequitur concupiscendi necessitas. Igitur causa culpæ, corruptio mortalitatis est. Culpa concupiscentia est. Actus culpæ concupiscere. Causa culpæ radix est, culpa ipsa arbor, Actus culpæ ipse fructus. Non itaque nascentes sine vitio propterea esse existimentur, quia non concupiscunt, quia radicibus vitium concupiscentiæ in ipsis est, propter quod postea cum operantur, concupiscunt. Ignorantia autem non propterea vitium in eis est, quia cum nascuntur veritatem non cognoscunt. Nasci quippe sine cognitione natura est non culpa, sed in vitio nasci quo postea à cognitione, veritatis impediatur culpa est non natura. Hoc autem vitium in corruptione carnis est sensus carnalis, qui si integritatem suam haberet, prouectus & exercitatus iudicium veritatis per ea quæ foris videntur sine labore conciperet. Quia vero ex carne corrupta, integritate sua priuatus est, puram sine cōfusione erroris haurire non potest. In carne igitur mortali ex sensualitate corrupta nascitur vitium concupiscentiæ, ex sensu corrupto vitium ignorantiae. Ibi quia appetitus quærendæ necessitatis ultra mensuram se extendit, hic autem quia instrumentum concipiendæ veritatis ab integritatis vigore deficit. Constat ergo quia rationalis anima corpori humano infusa nec voluntate corrumpitur ne peccatum sit actuale, nec necessitate vitium sit imputabile, non itaque malum illi est aut mala voluntas, quia necdum velle cæpit. Aut etiam opus malum, sed quod talis est quæ nisi per gratiam adiuuetur, neque cognitionem veritatis percipere, neque concupiscentiæ carnis suæ possit resistere.

Quod non solum originale sed etiam actualia peccata & culpæ sunt & pœna.

C A P. XC.

Glossa ubi sup. Porro de quibusdam ab Apostolo ad Romanos dicitur, quod mercedem erroris sui quam oportuit in semetipsis receperunt, ut videlicet crimina criminibus vindicentur, & supplicia peccantium non tantummodo sint tormenta, sed etiā vitiorum incrementa. Iudicio namque iustissimi Dei traditi sunt in passionem ignominiae, quæ fuerunt ei peccatorum præcedentium pœnæ, sed quoniam istas pœnas pauci vident, propter hoc Apostolus eas ibi maxime commemorat, & multa quæ peccata & pœnæ sunt enumerat. Inter primum enim apostasiæ peccatum, & vltimam ignis pœnam, media quæ sunt, & peccata & pœnæ sunt. *Greg. in Moral.* Peccatum enim quod per penitentiam citius non diluitur, suo pondere ad aliud trahit. *Idem super primam partem Ezechiel. Homil. 11.* Distincta nanque sunt Dei iudicia, & qui peccatorem diu expectat ut redeat, non redeunt & contemnenti ponit adhuc ubi grauius impingat, peccatum quippe quod per penitentiam citius non deletur, aut peccatum est aut causa peccati, aut peccatum simul & causa & pœna peccati, hoc igitur nobis cum tremore considerandum est, quomodo iustus Deus cum præcedentibus peccatis irascitur, permittit ut cæcata mens etiam in alijs labatur. *Vnde in Genesi legitur. Nondum impleta sunt peccata Amorrhæorum. David quoque ait, Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam.* Nec tamen cor peccantis Do-

minus obdurat, sed obdurare dicitur, cum ab obduratione non liberat. Et cum patientiam eius gratiam nos ad augmentum vertimus culpæ, hoc ipsum tempus quod ad parcendum pie disposuit, districtius ad ferendum vertit. *Auctor.* At ex prædictis videtur quod peccatum in quantum peccatum sit à Deo, cum omnis pœna sit à Deo, iuxta illud Amos, *Non est malum in ciuitate quod non faciat Dominus.* Dicit etiam Augustinus, quod quia noluit homo peccatum vitare cum potuit, inflictum est ei non posse cum velit. Ex quo patet quod à Deo sit inflicta pronitas peccantium quæ causa est ipsius peccati. Illam itaque propositionem, *peccatum est pœna peccati*, diuersimode exponunt diuersi. *Quidam enim aiunt*, quod peccatum sequens ideo dicitur pœna præcedentis peccati, quia pœna proveniens ex sequenti, scilicet corruptio naturalium, & debilitatio, est inflicta pro præcedenti, & sic sumitur peccatum pro pœna peccato adiuncta, & actiue sumitur pœna. *Alij vero dicunt*, quod ipsum peccatum essentialiter est passiue pœna peccati, id est, punizio pro peccato præcedenti, ut pro, non sic causale, sed occasionale. Et dicunt quod in quantum est pœna, bonum est, non tamen in se bonum est. *Aliqui dicunt* quod ibi consequens pro antecedente ponitur sub hoc sensu. Peccatum est pœna peccati, id est, subtrahio gratiæ quæ sequitur ex peccato est pœna præcedentis peccati. Similiter & intelligitur illa, peccatum est causa peccati, id est, subtractionis gratiæ qua subtracta defacili cadit homo in aliud peccatum, sicut homo debilitatus infirmitate corporis, de facili cadit in lubricum. Hæc igitur est impropria peccatum est pœna.

Si autem obicitur quod peccatum est corruptio naturalium, quæ est pœna, & etiam mors animæ, potest dici quod dicitur corruptio, quia corrumpit, non per modum efficiendi, sed per modum deficiendi vel impediendi animam, ne vera lux influat super illam. Nec est simile de morte corporis, quoniam illa est violenta & à Deo inflicta, mors autem animæ quæ est peccatum, est voluntaria. Et ideo non est proprie pœna, nec est mors animæ per essentiam sed per causam, quia repellendo ab illa veram lucem & viuificam mori facit eam. Dicitur etiam peccatum amaritudo propter amaritudinem annexam quæ dicitur pœna innata. Est enim triplex pœna, videlicet pœna contracta, ut illa multiplex quæ contrahitur ab originali culpa. *Item pœna innata* quæ est amaritudo mentis naturaliter consequens ex culpa, ut pudor & timor, ac remorsus conscientiae vel similia. *Item pœna illata*, ut illa quæ inferitur à Deo vel ab homine vel diabolo.

De peccati diuisionibus, & primo de septem vitijs capitalibus.

C A P. XCI.

Peccatum ergo primo diuiditur in originale & actuale, postmodum actuale in duo subdividitur, veniale scilicet ac mortale, Mortale in delictum & commissum, delictum in duo scilicet ignorantiam & omissionem. *Ignorantia præcipue culpabilis* est in sacerdotibus, prælatis, & ducibus, qui maxime tenentur scire, & quorum officium est interrogatos de lege respondere. Maxime vero excusabilis est in furiosis, in dormientibus, & in ebrijs, qui rationem habentes ligatam, non valent inter bonum & malum discernere. Ad omissionem vero pertinet etiam negligentia.

Commissum diuiditur in septem vitia capitalia, quorum radix est superbia, germina vero multiplicia, Ex superbia quidem nascitur inanis gloria. Superbus enim vult ab omnibus laudari, ut possit ab omnibus honorari. Ex his autem inuidia, quia dum laus appetitur, eadem alijs inuidetur. Ex hac iterum ira, quia dum mens de aliena felicitate torquetur, necesse

est ut

*Peccata pa-
na peccatorij.*

obicit.

Resp.

*Varia expe-
ctationes hu-
manas dicitur po-
nere est pœna
peccati.*

Obicit.

Resp.

*Triplex pœ-
na.*

*Ignorantia
culpabilis.*

*Superbia
dicitur alijs
peccatorum.*

est ut & oculus mētis per iracundiam turbetur. Ex ira autem acedia, quia dum mens inordinate turbatur, omne bonum ei in fastidium vertitur. Ex acedia vero auaritia, quia dum turbata mens & tristis nullam interius consolationem sentit, toris eam in terrenis per auaritiam quærit. Ex auaritia quoque gula, quia quod auaritia congregauit gula depascit. Vnde diuites solent esse gulosi sicut ille qui epulabatur quotidie splendide. Ex gula autem luxuria, quia venter & genitalia sunt vicina, & pro vicinitate membrorum sequitur consideratio vitiorum. Ex his itaque vitijs subinuiem annexis quasi catena efficitur, unde peccator ligatur & ad infernum trahitur. Superbia quatuor habet species. Iuxta illud. *Ex se pro meritis, falso, plus omnibus inflant.*

De peccato cordis & oris.

C A P. XCII.

Aliter etiam peccatum diuiditur in peccatū cordis, oris, & operis. Peccatum cordis in tria, scilicet cogitationis, delectationis, consensus. Peccatum cogitationis proprie est error qui triplex est, scilicet error concupiscentiæ, & infidelitatis, & prauis iudicij. Et ex errore conscientie oritur perplexitas. Ex prauo iudicio personarum acceptio, quæ committitur, tripliciter scilicet in honorum exhibitione, in prauis iudicij executione, in promotione ad dignitates.

Peccatum oris multiplex est. In sermone enim requiruntur tria scilicet veritas, bonitas, æquitas & rectitudo. Contra veritatem peccatur in verbo tripliciter aut quia veritas violatur, quod fit per mendacium. Aut quia contēnitur, quod fit per periurium. Aut quia impugnantur, quod fit per contentionem. Contra bonitatem vero dupliciter, sc. contra honestatē, per scurrilitatem. Contra utilitatem per vaniloquium & multiloquium siue garrulitatem. Contra rectitudinem dupliciter, sc. in laude & vituperatione. In laude, quādo laudatur non laudandum, quod fit dupliciter, vel in laude aliena per adulationem, vel in propria per iactantiam. In vituperio similiter quādo vituperatur non vituperandum, quod fit dupliciter. Aut enim vituperatur Deus, quod fit per blasphemiam, aut proximus, aut dupliciter, aut imprecando penam, quod fit per maledictum, aut impropere culpam, & hoc dupliciter, aut aperte, quod fit per contumeliam, aut occulte, quod fit per detractionem. Mendacium triplex est scilicet perniciosum, officiosum, iocosum. Aliiter vero diuiditur in octo genera secundum Augustinum. Periurium triplex est contra tres comites iuramenti scilicet veritatem, iustitiam, discretionem. Iuramentum quoque diuiditur in assertorium & promissorium, spontaneum & coactum, licitum & illicitum. Adulatio triplex est scilicet bonum non habitum aliqui attribuens, habitum extollens, malum nutriendum. Maledictum similiter triplex, videlicet surreptionis ex motu subito simulationis non ex animo, & hæc duo genera venialia esse dicuntur. Tertium vero scilicet odij, mortale est. Detractio fit septem modis, videlicet bonum alterius negando, supprimendo, deprimendo, deprauando, malum occultum reuelando, augmentando, & inueniendo.

De peccato operis & primo de impietate qua committitur in Deum.

C A P. XCIII.

Peccatum operis triplex est, impietas in Deum, flagitium in se ipsum, facinus in proximum. Impietas est triplex, aut enim fit derogando diuine sublimitati, quæ attribuitur patri, aut veritati, quæ filio, aut sanctitati, quæ spiritui sancto. Eius sublimitati cui debetur honor derogatur tripliciter, videlicet aut cultum ei debitum alij impendendo, quod fit per idolatriam, aut cultum ei indebitum impendendo, quod fit per su-

perstitionem Iudaicam, Aut à cultu ei debito retrocedendo, quod fit per apostasiam, quæ triplex est. Aut enim receditur à fide, & sic est perfidia. Aut à præcepto, & sic est inobedientia, Aut à religione & sic est irregularitas. Inobedientia triplex est, tribus enim debemus obedientiam, scilicet primo Deo, deinde prælati, tertio parentibus. Apostasia irregularitatis fit multis modis, videlicet coronam vel tonsuram dimittendo, uxorem ducendo, vestem religionis abijciendo, ad sæculum redeundo.

Veritati diuinæ cui debetur fides derogatur tripliciter, videlicet aut ei contradicendo, quod fit per heresim, ubi contradicuntur veritati. Aut quod eius est proprium sibi falso ascribendo scilicet futura prædicere, quod fit per diuinationem. Aut mendacijs innitendo, quod fit per sortilegium. Diuinationis multiplex est, fit enim in corporibus mortuorum illa quæ dicitur necromantia, In igne pyromantia. In aere, aerimantia, in aqua, ydromantia, In terra, geomantia. Ad sortilegium pertinet diuinationis sortium, carmina vetularum obseruantia kalendarum Ianuarij, quasi in præfagium boni euentus futuri per totum annum, & omnia huiusmodi superstitiones. Omnes quoque ligaturæ ac remedia quæ medicorum condemnant disciplina. Ad heresim vero pertinet schisma.

Similiter sanctitati diuinæ derogatur tripliciter, videlicet aut sanctitatem falso simulando, quasi si in eius derisionem, quod fit per hypocrisisim, Aut eius sacra dona vilificando, id est sub vili precio ponendo, quod fit per simoniam, Aut ei sanctificata violando, quod fit tripliciter, videlicet aut violatione sacri loci, quod fit per sacrilegium proprie, Aut sacri temporis, quod fit per transgressionem sabbati & feriarum. Aut sacre rei, & hoc tripliciter, videlicet aut rei quam ipse Dominus sibi sanctificauit, ut sunt decimæ & primitiæ. Aut quam ipse homo Deo sponte consecrauit, ut sunt vota, Aut quam Deo sanctificari institutio ecclesiastica sanxit, vel consuetudo approbavit, ut sunt oblationes & huiusmodi. Hæc enim omnia retinere, est sanctificata Deo violare.

Simonia tres habet differentias, venditur enim aliquando spirituale, ut sacramenta, aliquando annexum spirituali, ut præbenda aliquando spirituale & annexum spirituali, ut prædicatio. Sacrilegium similiter tres habet differentias. Committitur enim quandoque ratione personæ, ut cum clericus vel religiosus verberatur, quandoque ratione loci, ut cum ecclesiæ vel cimiterij immunitas violatur, quandoque vero ratione, rei, ut cum res sacra vel sacro vsui deputata vsurpatur. Sabbati violatio triplex est contra triplicem requiem vel ocium sanctum. Est enim ocium sanctum corporale, contra quod peccatur primo hoc modo scil. die Dominico seruilia operando. Et est spirituale, contra quod secundo modo scilicet mentis contemplationem penitus deserendo. Et est ocium celeste, contra quod tertio modo scilicet ab eius desiderio torpendo, & in præfenti vita male ociando. Fractio voti duplex est, est enim votum simplex & solenne.

De Flagitio quod committit homo in seipsum.

C A P. XCIV.

Flagitium triplex est, cum enim in corpore humano fit duplex vis conseruatiua scilicet vna ad conseruationem indiuidui, hæc est nutritiua. Alia ad conseruationem speciei scilicet generatiua. Peccat homo in carne sua, aut ex inordinatione generatiua & hoc per luxuriam, aut nutritiua, & hoc per gulum, sed dupliciter, aut quantum ad cibum, & sic ingluuias siue gulositas, aut quantum ad potum, & sic ebrietas. Gulositas autem committitur quinque modis, iuxta illud. *Prepropere, lante, nimis, ardentem, studiose* &c. Luxuria quoque plures habet species, aut enim committitur in coitu naturali, aut contra naturam. Si primo modo, aut in uxorem propriam, quod fit per immoderatum

*Derogatur
3. veritati
diuinæ.*

*Sanctitati di-
uinæ deroga-
tur. 3.*

Simonia 3.

*Luxuria &
gula.*

*Moderata
& luxuria.*

usum vel amorem. Aut in aliam, & sic aut in consan-
guineam & est incestus; aut in extraneam. Et tunc aut
in virginem aut in corruptam; In virginem autem du-
pliciter, aut illa consentiente, & sic dicitur stuprum,
aut renitente, & sic est raptus. In corruptam similiter
dupliciter. Aut in coniugatam, & sic est adulterium.
Aut in solutam, & tunc aut in priuatam personam, &
dicitur fornicatio, aut in publicam meretricem, & sic
est meretricium. Contra naturam vero peccatur du-
pliciter, scilicet aut in se ipsum, & dicitur mollicies.
Aut in alium, & sic sodomia: Quæ & ipsa quatuor ha-
bet ramos. Hanc enim turpitudinem operatur vel
masculus cum masculo, vel femina cum femina, vel
masculus cum femina, in membro scilicet ad hoc non
concesso, vel masculus aut femina cum bruto. Ad lu-
xuriamque pertinet utrumque nocturna pollutio, quæ
tamen aliquando euenit ex naturæ superfluitate, ali-
quando ex infirmitate, aliquando ex crapula præce-
dente, aliquando ex turpi imaginatione, & hoc dupli-
citer, aliquando ex præcedente vigilantis cogitatione,
aliquando ex sola somni illusione.

*De facinore quod committitur in proximum, & peccato
in spiritum sanctum.*

C A P. XCV.

Scandalū 1.

Facinus similiter triplex est. Committitur enim læ-
dendo proximum, Aut in anima, aut in corpore,
aut in possessione. In anima læditur per scandalum.
Est enim scandalum duplex, scilicet actiuum & pas-
siuum. Scandalizat autem aliquis proximum, vel ip-
sum offendendo, vel ipsum ad peccatum prouocan-
do, vel malum exemplum tribuendo. In corpore au-
tem nocetur ei tripliciter, videlicet aut corporaliter
eum vexando, quod fit per angariam, aut corpora-

Aliter lædendo vel percutiendo, quod fit per iniectio-
nem manuum violentam, aut vitam corporis omni-
no destruendo, quod fit per homicidium. In posses-
sione similiter læditur tripliciter scilicet vel debitum
ei negando, quod fit per auaritiam vel tenacitatem,
quæ negat pauperi elemosynam. Vel rem ab eo pos-
sessam subripiendo, quod fit per rapacitatem. Vel
eam penitus destruendo, quod fit per incendia & hu-
iusmodi.

B Res autem proximi subripitur dupliciter scilicet
aperte, vel occulte. Aperte dupliciter, vel ipso vtun-
que permittente, quod fit per vsuram, vel penitus re-
nitente, quod fit per rapinam. Occulte similiter dupli-
citer, vel in eius absentia, quod fit per furtum, vel in
præsentia, quod fit per fraudem, vt in negocijs. Om-
nium autem peccatorum maximum quasi summa &
finis omnium est peccatum in spiritum sanctum. Cu-
ius species sunt quinque, scilicet præsumptio, despera-
tio, finalis impenitentia, agnitæ veritatis impugnatio,
fraternæ charitatis oppugnatio. Peccatum autem in
spiritum sanctum proprie dicitur malitiosa & obstina-
ta impugnatio diuinæ bonitatis. Impugnatur autem
dupliciter, quia duplicem habet respectum scilicet
vnum ad ipsum Deum, alterum ad nos. Respectu Dei
potest dupliciter impugnari scilicet nimis extenden-
do, quod fit per præsumptionem, vel nimis restringen-
do, quod fit per desperationem. Respectu nostri po-
test quis eam impugnare dupliciter, vel in seipso,
quod fit per finalem impenitentiam, id est per finale
propositum non penitendi, vel in alio, & hoc dupli-
citer, vel quo ad affectum, & sic est fraternæ charita-
tis oppugnatio. Peccatum autem generaliter tria ma-
xima sequuntur incommoda, scilicet subtractio om-
nium gratuitorum, corruptio naturalium, obligatio
penæ æternæ: sed & peccatum peccato punitur, vt
supra dictum est.

